

Enskild vattenförsörjning – kunskapsunderlag inför uppföljning av ett nytt delmål

Lena Maxe

Förord

Denna rapport utgör dokumentation över en del av projektet "Hur många människor dricker brunnsvatten av dålig kvalitet". En annan del av projektet har lett fram till ett nationellt tillsynsprojekt om dricksvatten från enskilda anläggningar som drivs i samarbete mellan Socialstyrelsen och Sveriges geologiska undersökning. Den del av projektet som avrapporteras här har huvudsakligen finansierats av Miljömålsrådet och utförts vid SGU. I arbetet har resultat från miljöhälsoenkäterna utförda 1999 och 2003 använts. Dessa har ställts till projektets förfogande av Tom Bellander, Melinda Cuzner och Magnus Wickman, Arbets- och Miljömedicin, Stockholms läns landsting. Delar av enkätresultatet har kombinerats med geografiska databaser av Kaj Lax, Lena Maxe och Lena Ojala, SGU. Lena Maxe har även stått för bearbetning av materialet och utformandet av denna rapport. Värdefulla synpunkter på manuskriptet har lämnats av Lena Ojala, Lars-Ove Lång och Kaj Lax (SGU), Ing-Marie Olsson (Socialstyrelsen) och Tom Bellander (Arbets- och Miljömedicin, Stockholms läns landsting).

Omslagsbild :

Enskild brunn som tagits ur bruk sedan fastigheten anslutits till kommunalt vatten.

Foto: Lena Maxe

Innehåll

FÖRORD	1
SAMMANFATTNING	4
INLEDNING	7
BAKGRUND	8
BESKRIVNING AV ANSVARSOMRÅDEN VAD GÄLLER ENSKILD VATTENFÖRSÖRJNING.....	10
SYFTEN MED UPPFÖLJNING AV ENSKILD VATTENFÖRSÖRJNING.....	12
PROJEKTMÅL.....	12
DATAKÄLLOR INOM PROJEKTET	13
MILJÖHÄLSOENKÄTERNA 1999 & 2004	13
JÄMFÖRELSE MED SCB:S BERÄKNING	16
BRUNNSARKIVET	16
KEMIARKIVET	17
ÖVRIGA DATABASER	18
Vägdata.....	18
Fritidshusområde.....	18
Tätort.....	19
Jordbruksmark	19
Geologiska databaser	19
Markgeokemisk och biogeokemisk databas.....	19
REGIONAL ÖVERVAKNING	19
ANDRA UNDERSÖKNINGAR	20
BESKRIVNING ÖVER ENSKILD VATTENFÖRSÖRJNING, VATTENKVALITET OCH FÖRORENINGSRISKER	21
ANTAL HUSHÅLL MED EGEN BRUNN.....	21
BORRADE – GRÄVDA BRUNNAR.....	21
HUSHÅLL MED ENSKILD VATTENFÖRSÖRJNING	23
Ålder	23
Kvinna-Man.....	24
Hushållsstorlek och barn	25
Nationalitet-Födelseland	28
Utbildning, sysselsättning och inkomst.....	28
Boende.....	29
Levnadsvanor och kost	30
Vattenkonsumtion	30
MARKANVÄNDNING	32
Brunnens (bostadens) omgivning	32
GEOLOGI	35
KUSTOMRÅDEN	38
GEOKEMI - EXEMPEL.....	39
VATTENKVALITET - EXEMPEL	40

<u>STRATEGI – VAD SKA INGÅ I UPPFÖLJNING.....</u>	42
GRUNDTVATTEN, BRUNNSVATTEN ELLER DRICKSVATTEN?.....	42
VILKA ÄMNEN SKA FÖLJAS UPP?.....	43
Ska även ämnen som förekommer naturligt vara med?.....	43
Ska bara hälsovådliga ämnen vara med?	43
VILKA BRUNNAR SKA INGÅ I EN UPPFÖLJNING?.....	44
HUR OFTA SKA MAN PROVTA?.....	44
UPPFÖLJNING GENOM ATT GENOMFÖRA MÄTNINGAR I ENSKILDA BRUNNAR	45
UPPFÖLJNING GENOM SAMMANSTÄLLNING AV ANALYSER FRÅN ENSKILDA BRUNNAR FÖRESLÅS	45
Fördelar.....	45
Nackdelar	46
Vad måste man veta	46
Vad är mer bra att veta	46
PROVTAGNING	46
VAD BEHÖVER UTREDAS VIDARE?.....	46
NATIONELL INDIKATOR	47
REGIONAL INDIKATOR.....	47
LOKAL INDIKATOR.....	47
<u>DISKUSSION</u>	48
<u>REFERENSER.....</u>	51
<u>BILAGOR</u>	53
BILAGA I. TABELLER.....	53
BILAGA II. BERÄKNING AV VIKTER VID ENKÄTSVAR	64
BILAGA III. BERÄKNING AV VATTENKVALITET.	67

Sammanfattning

Grundvatten som används för enskild vattenförsörjning ingår i miljö kvalitetsmålet *Grundvatten av god kvalitet* och vad gäller kvantitativa aspekter även i delmål 2, men för grundvattenkvaliteten vid enskild vattenförsörjning finns inget delmål på nationell nivå. SGU har i sitt regleringsbrev för 2006 fått i uppdrag att i samarbete med berörda myndigheter och kommuner, utreda behovet, formuleringen och konsekvenserna av ett delmål för enskild vattenförsörjning. Denna sammanställning ger ett delunderlag för detta arbete. Om ett delmål införs, behöver indikatorer utvecklas för att belysa hur vattenkvaliteten förändras, och vilka som är de huvudsakliga problemen.

I Sverige har ca 1 200 000 personer egen vattenförsörjning från grävd eller borrhälsbrunn. Ungefär lika många använder egen brunn vid fritidsboende. Vattenkvaliteten är vanligtvis god men i vissa områden har grundvattnet förorenats eller så är vattenkvaliteten naturligt dålig.

Det behövs en sammanhållen bild av vattenkvaliteten i enskilda brunnar men för att kunna bedöma risken för dålig vattenkvalitet behövs också kunskap om brunnstyp, var brunnen ligger, geologiska förhållanden och markanvändning. För att kunna bedöma hur stora de hälsomässiga riskerna med en dålig vattenkvalitet är, behövs uppgifter om de individer som har egen brunn och om deras livsstil. Det behövs också kunskap om vilka som använder egna brunnar för att se vilka resurser de förfogar över för att vidta åtgärder för att förbättra vattenkvaliteten. Tillsammans kan detta ge en bild av förutsättningarna för den enskilda vattenförsörjningen.

Uppgifter från den nationella miljöhälsoenkäten NMHE99 och den efterföljande miljöhälsoenkäten riktad mot barn BHME03 har använts för att undersöka olika levnadsomständigheter för personer och hushåll med egen brunn och om några skillnader finns jämfört med personer med kommunal vattenförsörjning. Information från enkäterna har kombinerats med data från geografiska databaser för att så långt som möjligt beskriva bostadens och därmed brunnsens närmiljö. Kopplingen har gjorts genom en utsökning i GIS-miljö där de bostadskoordinater som fanns kopplade till enkätsvaren användes. Från enkätsvaren kan beräknas att ca 455 000 hushåll varav ca 150 000 barnhushåll använder privata brunnar för sin vattenförsörjning vid permanentbostaden. I dessa hushåll finns ca 300 000 barn under 19 år.

Egen vattenförsörjning är mindre vanligt bland unga vuxna; i åldrarna 19–35 år utgör den endast 9 %. I åldrarna 35–72 år använder 16 % egen brunn. Vid högre åldrar blir vattenförsörjning med kommunalt vatten allt vanligare men ändå har 13 % av personerna mellan 73–81 år egen brunn. Något färre kvinnor än män tillhör hushåll med egen brunn. Kvinnor och män i flerpersonghushåll har i stort sett samma vattenförsörjning. Däremot har en mindre andel av kvinnorna som lever ensamma egen brunn (8 %) jämfört med ensamma män (16 %). Egen vattenförsörjning är minst vanligt i enpersonghushållen (9 %). I stora hushåll, på sex eller fler personer, har hela 23% av hushållen egen brunn.

Vanligtvis äger personer med enskild vattenförsörjning sin bostad men ca 60 000 av hushållen med enskild dricksvattenförsörjning hyr sin bostad. De allra flesta med egen brunn äter en blandad kost (98 %) och i detta avseende är det inte någon större skillnad jämfört med personer med kommunal vattenförsörjning. Däremot äter personer med egen brunn oftare vilt som man fällt själv eller fått, likaså mer insjöfisk som man fångat själv eller fått. Den uppgivna konsumtionen av kranvatten som dricksvatten respektive kranvatten som dricks i form av andra drycker är förvånansvärt likartad oavsett typ av kranvatten men det kan noteras att 3,5 % med enskild vattenförsörjning uppger att de inte alls dricker kranvattnet som dricksvatten.

Markanvändningen kan påverka vattenkvaliteten negativt. Hushåll med egen brunn finns ofta i jordbruksområden (32 %), nära saltade vägar (8,5 %) respektive inom tätortsområden (10 %).

Vidare finns 3 % av hushållen med egen vattenförsörjning i fritidshusområden, ofta i kustområden med de speciella problem detta innebär. Det finns stora regionala skillnader i grundvattenkvaliteten men vattnets kemiska sammansättning beror också på om brunnen är borrade eller grävd. Drygt 60 % av brunnarna är borrade.

Två vanliga vattenkvalitetsproblem är höga halter av fluorid respektive nitrat i brunnsvattnet. Höga fluoridhalter förekommer framförallt i borrade brunnar. Beräkningar ger att ca 15 % av barnhushållen med egen brunn har fluoridhalter >1,6 mg/l vilket motsvarar ca 22 000 barnhushåll. Nitrathalter över 45 mg/l (dvs. det gamla gränsvärdet 10 mg/l nitratkväve) är mindre vanligt och förekommer hos ca 2 % dvs. drygt 3 000 barnhushåll med egen brunn. Höga nitrathalter förekommer främst i grävda brunnar. Nitratproblem är framförallt förknippat med gödsling, och eftersom vattenanalyserna som dessa uppskattningar bygger på är gamla, så kan förhållandena ha förbättrats eftersom åtgärder vidtagits inom jordbruket. Tillgängliga markgeokemiska data har använts för att uppskatta hur många hushåll med enskild vattenförsörjning som ligger i områden med en hög bakgrunds nivå avseende arsenik. Uppskattningen gav att drygt 40 000 hushåll med borrade brunnar finns i områden med förhöjd risk för höga arsenikhalter i grundvattnet, av dessa skulle omkring 4-8 000 hushåll kunna ha halter över riktvärdet.

Miljökvalitetsmålet anger att grundvattnet ska "ge en säker och hållbar dricksvattenförsörjning". Detta skulle kunna tänkas betyda att grundvattnet är av så god kvalitet att det direkt kan användas som dricksvatten eller att grundvattnet som inte är av god kvalitet kan renas så att god dricksvattenkvalitet erhålls. SGUs ståndpunkt är att det är grundvattenkvaliteten i magasinet som ska vara av god kvalitet så att vattnet kan användas utan rening.

Från **miljömåls**perspektiv är det således grundvattnet som ska ha god kvalitet vilket för övrigt framgår redan målets namn "*Grundvatten av god kvalitet*". Från ett miljömålsperspektiv är det alltså kvaliteten på grundvattnet i magasinet som bör följas upp. Ur ett **folkhälso**perspektiv är det däremot kvaliteten på det dricksvattnet som kommer ur kranen som är viktig. Kranvattnet har på olika sätt påverkats av att pumpas upp, förvaras i hydrofor och genom passage i ledningssystem. Dessutom kan vattnet ha renats eller på annat sätt behandlats. För en gemensam övervakning måste en kompromiss accepteras.

Miljömålsarbetet syftar till att minska människans skadliga påverkan på de naturliga systemen. Övervakning av grundvattnet kan gälla naturligt förekommande ämnen, naturligt förekommande ämnen som mobiliseras vid vattenuttag eller annan mänsklig verksamhet respektive ämnen som tillförs genom mänsklig verksamhet.

Det som självklart ligger inom miljömålsuppföljningens ram är föroreningar som tillförs genom mänsklig verksamhet liksom de som mobiliseras genom mänskliga aktiviteter, t.ex. vattenuttag. Ett grundvattens lämplighet som dricksvatten begränsas emellertid ofta av naturligt förekommande ämnen. Det kan ses som tveksamt att följa upp sådana ämnen inom miljömålsarbetet men eftersom de ofta har en stark hälsomässig relevans bör de ändå ingå i en uppföljning av vattenkvaliteten i den enskilda vattenförsörjningen.

En uppföljning av vattenkvaliteten i enskilda brunnar bör omfatta ett mycket stort antal punkter eftersom den ska belysa flera problem som ofta förekommer i låga frekvenser. Eftersom den rumsliga variationen oftast är större än den tidsmässiga och eftersom säsongsvariationer ofta överskuggar eventuella trender, är det viktigare att ha många provpunkter än att följa ett fåtal provpunkter över tiden. Därför föreslås att i första hand samla in de analyser som idag redan utförs och utvärdera dessa. För att fånga in förekomst av ämnen som normalt inte analyseras föreslås att standardanalyserna i ett urval brunnar byggs ut med speciella analyser enligt ett rullande schema som inkluderar metaller/metalloider, organiska föroreningar, petroleumrelaterade föroreningar, bekämpningsmedel inkl nedbrytningsprodukter och radioaktiva ämnen. Det bör även finnas en öppenhet

att inkludera nya ämnen respektive bakterier, virus m.m. Detta kan utgöra en del av en hälso-relaterad övervakning och bör samordnas med den övervakning som ska utföras enligt vattendirektivets krav och kan delvis ses som ett ansvar för berörda sektorer. SGU har på uppdrag av regeringen nyligen tagit fram ett förslag på hur kunskapsförsörjningen avseende grundvattenkvalitet skulle kunna förbättras, som bl.a. innehåller dessa delar. SGUs huvudlinje i detta arbete var att föreslå system där information hanteras så effektivt som möjligt och där det fulla informationsvärdet i analyser som redan utförs i största möjliga mån nyttiggörs.

Inledning

Miljökvalitetsmålet *Grundvatten av god kvalitet* omfattar både det grundvatten som används för dricksvatten och det grundvatten som flödar ut till ytvatten och som är viktigt för att upprätthålla vattenberoende ekosystem:

”Grundvattnet skall ge en säker och hållbar dricksvattenförsörjning samt bidra till en god livsmiljö för växter och djur i sjöar och vattendrag.”

Till miljökvalitetsmålet finns delmål som berör (1) skydd av större grundvattenförekomster, (2) bevarandet av grundvattennivåer och (3) att kvaliteten av grundvatten som används för dricksvattenförsörjning för fler än 50 personer, motsvarande ett vattenuttag på 10 m³/dygn, ska uppfylla de svenska dricksvattennormerna vad avser föroreningar orsakade av mänsklig verksamhet.

Grundvatten som används för enskild vattenförsörjning ingår i miljökvalitetsmålet *Grundvatten av god kvalitet* och vad gäller kvantitativa aspekter även i delmål 2, men för grundvattenkvaliteten vid enskild vattenförsörjning finns inget delmål på nationell nivå. Flera län har däremot på olika sätt uppmärksammat den enskilda vattenförsörjningen, bl.a. som regionalt delmål. SGU föreslog i den fördjupade utvärderingen 2003 att ett nytt delmål om enskild vattenförsörjning tillförs det nationella miljökvalitetsmålet *Grundvatten av god kvalitet*.

SGU fick i sitt regleringsbrev för 2005 i uppdrag av regeringen att utarbeta och redovisa förslag på hur kunskapsförsörjningen avseende grundvattenkvalitet skulle kunna förbättras, hur grundvattenövervakningen principiellt bör organiseras samt att också redovisa konsekvenserna av förslaget. SGU skulle därvid beakta de krav, som framgår av EGs ramdirektiv för vatten (2000/60/EG) och det planerade dotterdirektivet för grundvatten. Detta uppdrag redovisades den 1 mars 2006 (SGU, 2006). SGUs huvudlinje i detta arbete var att föreslå system där information hanteras så effektivt som möjligt och där det fulla informationsvärdet i analyser som redan utförs i största möjliga mån nyttiggörs.

SGU har vidare i sitt regleringsbrev för 2006 fått i uppdrag att i samarbete med berörda myndigheter och kommuner, utreda behovet, formuleringen och konsekvenserna av ett delmål för enskild vattenförsörjning. SGU redovisade uppdraget till Regeringskansliet (Näringsdepartementet) den 31 mars 2007.

Arbetet inom föreliggande projekt har dragit nytta av, men också bidragit till, den verksamhet som bedrivits inom regeringsuppdraget angående en förbättrad kunskapsförsörjning avseende grundvattenkvalitet. På ett liknande sätt har resultaten inom detta projekt använts som en utgångspunkt för arbetet med att föreslå ett nytt delmål om enskild vattenförsörjning.

Bakgrund

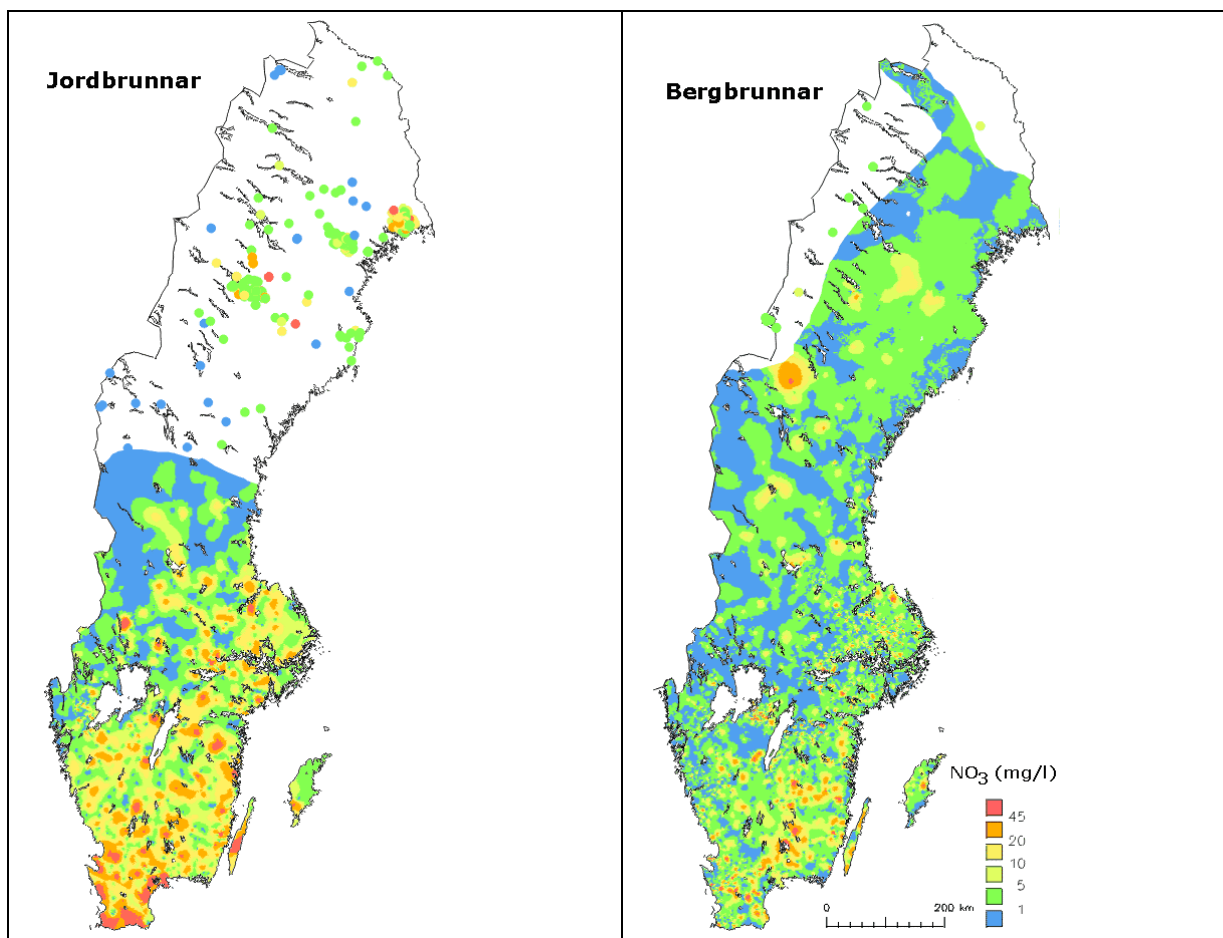
Omkring 1,2 miljoner människor, varav ca 300 000 barn, lever i hushåll med egen brunn. Ungefär lika många använder egen brunn vid fritidsboende. Vattenkvaliteten är vanligtvis god men i vissa områden har grundvattnet förorenats eller så är vattenkvaliteten naturligt dålig. Det är ofta svårt att genom behandling få ett godtagbart vatten med jämn vattenkvalitet. Skötseln av en reningsanläggning kräver kunskap och intresse och det kan vara svårt att få små anläggningar att fungera bra, speciellt om vattenuttaget är ojämnt.

Det är vanligt med påverkan från avloppsinfiltration/läckande avloppsledningar som förutom bakterier och förhöjda nitrathalter, kan förmodas tillföra rester från läkemedel, hygienprodukter och övriga kemikalier och produkter använda i hushållet. I områden med jordbruk är höga nitrathalter vanliga, i synnerhet i grunda (grävda) brunnar. Förekomst av bekämpningsmedel har de senaste åren uppmärksammats i ett flertal allmänna vattentäkter. Det är sannolikt att frekvensen är ännu högre i enskilda brunnar eftersom dessa ofta har ett sämre skydd såväl tekniskt som juridiskt. Väg-saltningen ger förhöjda kloridhalter och relaterade vattenkvalitetsförändringar i närområdet till saltade vägar. Detta har uppmärksammats i ett antal allmänna vattentäkter och enskilda brunnar, även i detta avseende är problemen ofta större i enskilda brunnar, eftersom dessa kan utnyttja små lokala grundvattenmagasin.

Utöver dessa av människan orsakade problem så har grundvattnet i Sverige i vissa områden naturliga kvalitetsproblem. Höga fluoridhalter är vanliga i bergborrade brunnar i stora delar av Sverige, och förekommer även i begränsade områden i brunnar i jord, detsamma gäller förhöjda radonhalter. I vissa, framförallt sedimentära, berggrundsområden är kadmiumhalten förhöjd och bidrar till det totala mänskliga intaget. Även andra tungmetaller, liksom arsenik, kan knytas till begränsade regioner i Sverige. Under senare år har förekomst av uran i svenskt grundvatten uppmärksammats och att en del grundvatten också har halter av radioaktiva ämnen som innebär att stråldosen beräknad som det s.k. TID-värdet är för hög (Falk m.fl., 2004).

Dricksvattenkvaliteten kan också ha en positiv hälsoeffekt. Det har diskuterats om hårt vatten, dvs. med hög halt av kalcium och magnesium, skulle minska dödligheten i hjärtinfarkt. Det skulle i så fall vara magnesium som stod för den positiva inverkan (Rubenowitz m. fl., 2000). Hur vattenkvaliteten kan påverka människors hälsa har studerats relativt lite i Sverige. Ett exempel är emellertid en studie på upptaget av olika metaller och den självupplevda hälsan i områden med olika högt mineraliserade grundvatten i sydvästra Sverige (Rosborg, 2005).

Vattenkvaliteten är oftast mycket olika i vatten från grävda brunnar i jordlagren och från bergborrade brunnar (Figur 1 & 2). Detta beror på flera faktorer. Vanligtvis är vattnets uppehållstid i jordlagren kortare än den tid det tar för vattnet att nå en bergborrade brunn. Detta medför att pH-värdena oftast är lägre i grävda brunnar vilket medför ökad risk för höga halter av metaller som har högre löslighet vid låga pH-värden, till dessa hör t.ex. aluminium och kadmium. Metallerna kan lösas ut från marken (t.ex. Al) men också från vattenledningar (t.ex. Cd). Omvänt är risken för höga arsenikhalter större i bergborrade brunnar, vilket beror på att arsenik är mer rörligt vid höga pH-värden och vid låga redoxpotentialer (syrefria förhållanden) vilket är vanligare i berget än i jordlagren. Bergborrade brunnar har å andra sidan vanligtvis låga nitrathalter. Detta kan, förutom att dessa brunnar är bättre skyddade mot inläckage av förorenat ytligt vatten, bero på att nitrat vid låga redoxpotentialer i djupa brunnar reduceras bort genom mikrobiell aktivitet.

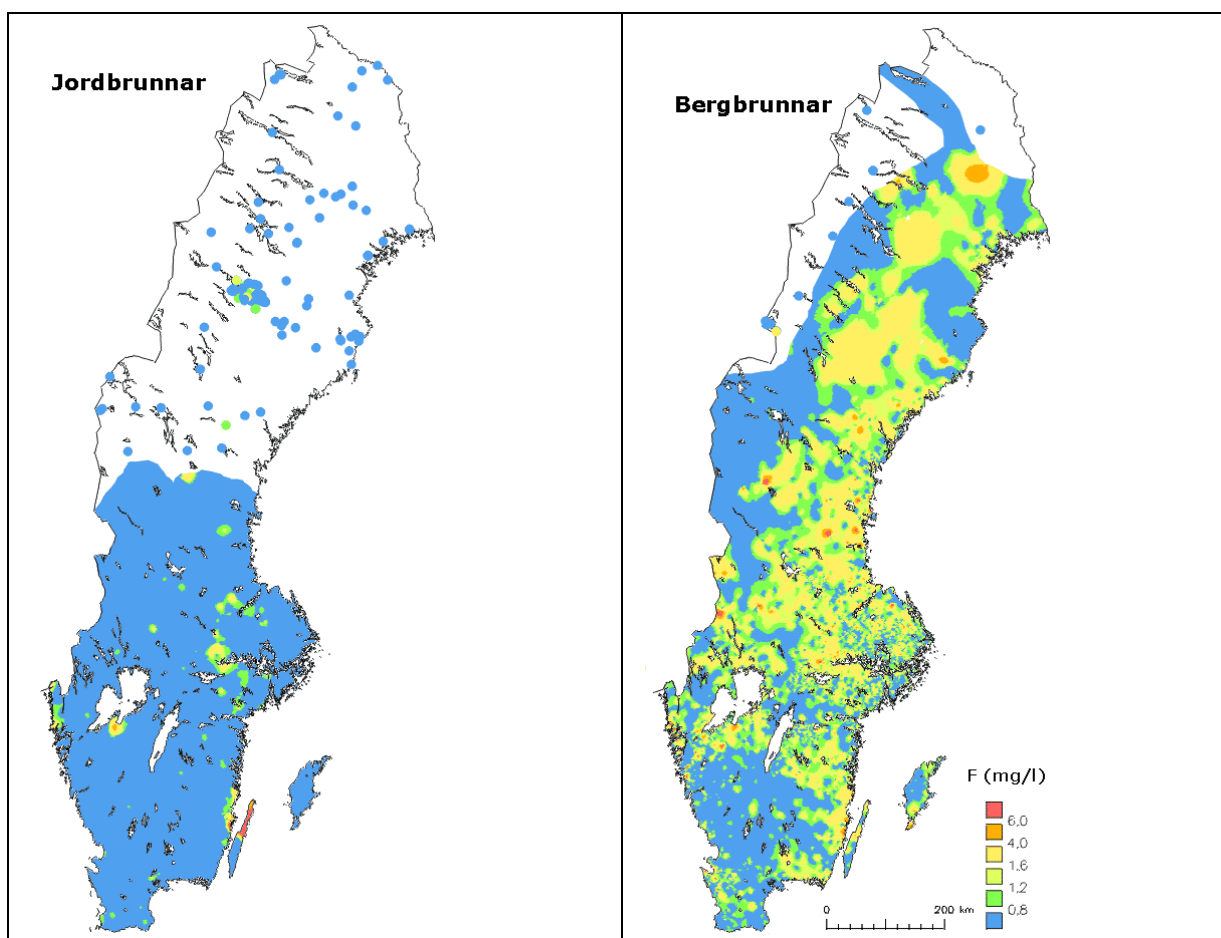

Figur 1. Nitrat halt i grävda och borrade brunnar (Aastrup m. fl., 1995).

Som nämndes tidigare är fluoridhalten hög i vissa områden i bergborrade brunnar (Figur 2). Detta är några exempel som visar att det är av vikt att känna till brunnens konstruktion för att kunna bedöma risken för problem av olika typ och för att kunna föreslå åtgärder.

SGU har i *Förslag till förbättring av kunskapsförsörjningen avseende grundvattenkvalitet* (SGU, 2006) identifierat att följande övervakning av grundvattnets kvalitet behövs för Miljömålsarbetet (*Grundvatten av god kvalitet, Ingen övergödning, Bara naturlig försurning, Giftfri Miljö, Levande sjöar och vattendrag, Säker strålmiljö* och *Myllrande våtmarker* samt övergripande *Miljö och hälsa*), EG:s ramdirektiv för vatten inklusive "Dotterdirektivet" och andra EU-direktiv, speciellt Nitratdirektivet::

- övervakning för att ta fram bakgrundsvärden i olika geografiska, (hydro)geologiska, geokemiska grundvattenmiljöer (As, U, Rn, F samt metaller som är resultat av vattnets egenskaper),
- övervakning för att belysa effekter av luftburna föroreningar (försurning, eutrofiering, metaller och ev. organiska miljögifter),
- övervakning som belyser effekter av jordbruk (kväve, bekämpningsmedel),
- övervakning som belyser effekter av infrastruktur (spec. vägsaltning),
- övervakning som belyser effekter av vattenförsörjning- och avloppslösningar i fritids- och omställningsområden i kustbandet (saltvatten, föroreningar, bakterier),
- övervakning som belyser effekter av urbanisering (petroleumkolväten, metaller, bekämpningsmedel och andra organiska föroreningar).

Figur 2. Fluoridhalt i grävda och borrade brunnar (Aastrup m. fl., 1995).

För den hälsorelaterade övervakningen anges att förutom fysikaliskt/kemiska och mikrobiella standardanalyser bör metaller/metalloider, organiska föroreningar, petroleumrelaterade föroreningar, bekämpningsmedel inkl nedbrytningsprodukter och radioaktiva ämnen inkluderas. Av kostnadsskäl kan dessa inte analyseras vid varje tillfälle utan bör istället ingå i ett rullande schema för att öka vår kunskap om förekomst och tidsutveckling. Det bör även finnas en öppenhet att inkludera nya ämnen respektive bakterier, virus m. fl.

Beskrivning av ansvarsområden vad gäller enskild vattenförsörjning

Många olika myndigheter och andra aktörer delar ansvaret för den enskilda vattenförsörjningen.

Fastighetsägare eller en ägarförening (brunnsägare) är verksamhetsutövare och därmed ansvarig för driften, vattenkvaliteten och skötseln vid en enskild vattentäkt. För en- eller tvåfamiljsfastigheters eller jordbruksfastigheters *husbehovsförbrukning* krävs enligt 11 kap. 11 § MB inte något tillstånd för vattentäkt. Kommunen kan dock ha infört tillstånds- alternativt anmälningsplikt för nyanläggning respektive anmälningsplikt för befintlig anläggning enligt 9 kap.10 § MB om knapphet på sött grundvatten råder eller kan befaras i området om det behövs för att hindra olägenheter för människors hälsa. Övriga vattentäkter utgör vattenverksamhet och är som sådana tillståndspliktiga enligt 11 kap. 9 § MB. Dock behövs inget tillstånd, om det är uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadas genom vattentäktens inverkan på vattenförhållandena (11 kap. 12 § MB). Denna skadebedömning är fastighetsägarens ansvar. Länsstyrelsen kan ge stöd i bedömningen men beslutar inte om tillståndsfrihet. Om tillstånd krävs, får arbeten av större omfattning inte påbörjas

innan detta givits. Vattenskyddsområden kan fastställas även för enskilda vattentäkter av kommun eller länsstyrelse men det är huvudmannen för vattentäkterna som måste ansöka om detta.

Livsmedelsverket har inget formellt ansvar för enskild vattenförsörjning. Livsmedelsverket är central tillsynsmyndighet för frågor som gäller livsmedel vilket inkluderar dricksvatten. Livsmedelsverkets föreskrifter om dricksvatten, SLVFS 2001:30, gäller vattenverk som försörjer 50 personer eller fler samt dricksvatten som tillhandahålls eller används som en del av en kommersiell eller offentlig verksamhet. De rikt- och gränsvärden som Livsmedelsverket sätter för det allmänna dricksvattnet har dock i huvudsak även kommit att användas som riktvärden för vattenkvaliteten vid enskild vattenförsörjning.

Naturvårdsverket har ansvar för tillsynsvägledning enligt förordning om tillsyn enligt miljöbalken (1998:900) för vattenskyddsområde och vattentäkter. Det kan gälla både stora och små vattentäkter.

Socialstyrelsens ansvar för vatten gäller sådant dricksvatten som inte omfattas av Livsmedelsverkets föreskrifter om dricksvatten – alltså dricksvatten från vattenverk som i genomsnitt tillhandahåller mindre än 10 m³ dricksvatten per dygn, eller försörjer färre än 50 personer om inte vattnet används som en del av en kommersiell eller offentlig verksamhet. Socialstyrelsen ansvarar också för vatten som används till personlig hygien och hushållsgöromål. Socialstyrelsen vägleder kommunerna i deras tillsyn och gav 2003 ut allmänna råd för enskild vattenförsörjning (SOSFS 2003:17, med ändring SOSFS 2005:20) och en handbok har just färdigställts (Socialstyrelsen 2006). Socialstyrelsen har också tillsammans med SGU givit ut två informationsbroschyrer med råd om hur man kan gå tillväga vid anläggandet respektive skötsel av brunnar. Socialstyrelsen har även det övergripande ansvaret för människors hälsa vilket är ett av fem grundläggande värden i miljömålsarbetet.

Statens strålskyddsinstitut har tillsammans med övriga nordiska strålskyddsmyndigheter tagit fram rekommendationer om att stråldosen från långlivade radionukleider i dricksvatten inte bör överskrida 1 mSv per år. Institutet ansvarar för mätning och kartläggning av radioaktivitet i bland annat yt- och grundvatten samt hantering av avfall som innehåller radioaktiva ämnen.

Sveriges geologiska undersökning har som nationell miljömålsmyndighet ansvar för samordning, uppföljning och rapportering av arbeten för att nå miljökvalitetsmålet *Grundvatten av god kvalitet*. SGU ska också lämna konsekvensbedömda förslag till åtgärder och bedöma insatta åtgärders effekt. SGU ska i övrigt verka för att miljökvalitetsmålet nås, vilket bland annat innebär att SGU tillhandahåller miljömålsanpassad hydrogeologisk information. Genom kartering av grundvattnet i Sverige, insamling av uppgifter om brunnar och miljöövervakning har en stor kunskap om grundvattnet byggts upp på SGU. En mängd grundvattenanalyser, från 1970-talet och framåt, finns samlade i databaser. Brunnsinventeringar samt kontakter med brunnsbörare och allmänhet har gett SGU god kännedom om praktiska problem med brunnar och vattenkvalitet.

Kommunernas miljönämnder (eller motsvarande) är tillsynsmyndighet för de dricksvattenanläggningar som omfattas av livsmedelslagstiftningen. Nämnden har med stöd av miljöbalken även tillsyn över hälsoskyddet för enskilda eller mindre anläggningar. Detta ansvar omfattar bland annat att följa hur dricksvatten från mindre anläggningar kan tillgodose behovet av rent och hälsosamt dricksvatten i tillräcklig mängd för kommuninnevanorna. Kommunernas miljöförvaltning agerar också som stöd för brunnsägare vid vattenkvalitetsproblem, till exempel vad gäller vilka parametrar som bör analyseras, vad analysresultaten innebär och vilka åtgärder som kan vara nödvändiga. Det är vanligt att kommunernas miljöförvaltning förmedlar kontakt med analyslaboratorium och att kommunens avtal med laboratorier kan utnyttjas av de enskilda. Detta innebär att de enskilda får ett lägre pris på analysen och vanligtvis också att kommunen får en kopia på analysresultaten. Föreskrifter till skydd för enskilda grundvattentäkter kan meddelas med stöd av 40 § punkten 5 i förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd. Där anges att kommunen får

meddela sådana föreskrifter om detta behövs för att förhindra olägenhet för människors hälsa. Svenska kommunförbundet har gett ut *Lokala föreskrifter för att skydda människors hälsa och miljön* som stöd för att utforma föreskrifterna (1999). Kommunerna kan i detalj- och översiktsplaner ange områden med vattenkvalitetsproblem. Där det är risk för brist på sött grundvatten eller risk för att föroreningar ska påverka människors hälsa genom dricksvattnet, kan kommunen införa restriktioner då det gäller att inrätta nya vattentäkter och anmälningsplikt för redan befintliga täkter enligt Miljöbalken (MB) och Plan- och bygglagen (PBL). Speciellt angelägen är en bra planering av permanent- och fritidsboende i kustnära områden för att förhindra problem med saltvatteninträngning.

Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet för vattenverksamhet enl. 11 kap. miljöbalken (MB), vilket innebär ett tillsynsansvar som även kan omfatta mindre vattenuttag.

Landstingens arbets- och miljömedicinska enheter driver en såväl undersökande som rådgivande verksamhet vad gäller dricksvattenkvalitet från enskilda vattentäkter.

Syften med uppföljning av enskild vattenförsörjning

Det finns ett flertal olika skäl till att följa upp grundvattnets kvalitet i enskilda brunnar:

- Uppföljning av nytt delmål för enskild vattenförsörjning
- Hälsorelaterad miljöövervakning
- Förtätad information över grundvattenkvalitet
 - Underlag fördjupad utvärdering
 - Övervakning av grundvattenförekomster
 - Kvalitet i avrinnande grundvatten
 - Ökad kunskap om förekomst av olika ämnen i grundvattnet; källor, mobilisering, tidsmässiga variationer, geografisk spridning
 - Uppmärksamma nya vattenkvalitetsproblem och trender

Genom att identifiera vatten av dålig kvalitet som kan ge hälsoproblem eller skada tekniska installationer är det möjligt att föreslå åtgärder för att förbättra förhållandena. Detta kan gälla såväl vattnet i den enskilda brunnen som regionalt spridda problem.

Projektmål

Projektet ska sammanställa uppgifter om den enskilda vattenförsörjningen i Sverige. Det ska ge kunskap om fördelningen mellan brunnar som utnyttjar jordgrundvatten (grävda brunnar) och de som tar vattnet från berg (borrhållsbrunnar). Projektet ska ge en beskrivning av omfattningen av vattenkvalitetsproblem och föroreningsrisker vid egen vattenförsörjning. Beskrivningen inbegriper en karakterisering av hushåll med egen brunn och en översikt över vilka problem som finns med vattenkvaliteten vid enskild vattenförsörjning. Hur många människor som kan beräknas ha brunnar med dålig vattenkvalitet, närhet till föroreningskällor etc. anges. Detta ligger till grund för att föreslå hur ett nytt delmål för enskild vattenförsörjning kan formuleras och följas upp på ett relevant sätt. Datakällor för indikator ska identifieras och beskrivas. Indikatorer på olika nivåer skisseras. Osäkerhet i dataåtkomst, fördelar och begränsningar anges.

Datakällor inom projektet

Miljöhälsoenkäterna 1999 & 2004

I den nationella miljöhälsoenkäten, NMHE 99, (Socialstyrelsen m. fl., 2001) som genomfördes 1999 tillfrågades 15 750 personer som utgjorde ett representativt urval av Sveriges vuxna befolkning i åldrarna 19-81 år om hur de bor och lever, eventuella hälsobesvär och också om de hade kommunalt vatten, grävd eller borrhälsbrunn. Av de personer som fick enkäten svarade 72,5 %.

En motsvarande enkätundersökning, BHME 03, genomfördes 2003-2004 men i denna var målgruppen Sveriges barn (Socialstyrelsen m. fl., 2005). Enkäter skickades ut till föräldrarna till drygt 41 000 barn i åldrarna 8 månader, 4 år och 12 år. Därutöver skickades också en enkät till 2 500 åttaåringar i Stockholms län. Svarefrekvensen var ca 71 %. Eftersom enkäten inte gick ut till barn i alla åldrar ger den inte ett direkt underlag för att beräkna frekvenser av olika företeelser för alla barn. Svaren anges emellertid i många avseenden vara representativa för barn upp till och med 14 år; dvs. ca 1 591 000 barn. Eftersom länen kunde välja att utöka antalet barn som ingick i urvalet varierar antal svar för de olika länen (Tabell 1).

För information om enkäternas utförande och resultat se Miljöhälsorapport 2001 (Socialstyrelsen m. fl., 2001) respektive Miljöhälsorapport 2005 (Socialstyrelsen m. fl., 2005).

Enkätsvaren från de bägge enkäterna har genom koordinatsättning av bostadsadress kunnat kopplas till geologiska, geokemiska och vattenkemiska databaser på SGU och de har även kopplats till databaser över markanvändning. Kopplingen gjordes genom en utsökning i GIS-miljö där de bostadskoordinater som fanns kopplade till enkätsvaren användes. Kopplingen genomfördes enligt en särskild procedur för att säkerställa att enkätsvaren inte ska kunna kopplas till den svarande personen.

Till varje enkätsvar finns även bakgrundsuppgifter om inkomst etc. kopplade liksom en vikt som gör det möjligt att skatta frekvenser till hela målpopulationen. Vikterna ska även justera för att svaren inom ett län kanske inte korrekt representerar populationen i länet. Vikterna är satta för att ge en god bild vad avser ålder, kön, civilstånd, utbildning och inkomst vid NMHE99, och ungefär motsvarande faktorer fast för modern, vid BHME03. Skillnaderna i vikter är betydande även inom ett län. Det betyder att vissa svar kommer att väga tungt vilket kan ses som mindre relevant för utvärderingar med mindre stark koppling till de faktorer som vikterna grundar sig på. För utvärderingar som knyter mot geografiska faktorer har därför i denna rapport istället ett medelvärde för vikterna för hushållen för varje län använts (LGHV; jfr Tabell 1). Detta innebär att varje svar med egen vattenförsörjning inom ett län givits samma tyngd (se Bilaga II).

Enkätsvaren har i detta arbete använts på lite olika sätt. Enkäterna för den vuxna delen av befolkningen hade mer detaljerade frågor om hushållets storlek respektive hur många barn som finns i hushållet än barnenkäten. Den har därför använts för att överföra resultaten till att gälla hushåll. Tanken bakom att använda hushåll i många bearbetningar grundar sig på att man ofta kan anta att ett hushåll har en brunn och att det är möjligt att uppskatta antalet brunnar på detta sätt. Resultaten från NMHE 99 har också använts för att undersöka på vilka sätt och i vilken utsträckning personer med egen brunn skiljer sig från personer med kommunalt vatten. Totalt hade 1860 av de svarande egen vattenförsörjning. Från uppgifterna om antal personer i hushållet kan uppskattas att detta motsvarar att ca 454 000 hushåll med totalt ca 1 148 600 personer som har vattenförsörjning från egen brunn. Av hushållen är ca 151 000 barnhushåll (med barn upp till 18 år). Skillnaden mellan länen i antalet svar liksom i fördelningen mellan grävda och borrhälsbrunnar är avsevärd.

Tabell 1. Antal svar vid enkäterna NMHE99 respektive BHME03 uppdelat på typ av vattenförsörjning. Enkät svar från barn med flera bostadsadresser är inte medtagna. I tabellen anges också den LänsGemensamma Hushållsvikten (LGHV; se Bilaga II) som använts för att överföra resultaten till att gälla alla hushåll med egen vattenförsörjning.

	NMHE99					BHME03					Summa			LGHV
	Kom-munalt vatten	Grävd brunn	Borrade brunn	Ej svar	Totalt	Kom-munalt vatten	Grävd brunn	Borrade brunn	Ej svar mm*	Totalt	Grävd brunn	Borrade brunn	Alla med brunn	
Stockholm	505	4	18	16	543	6158	46	333	179	6716	50	351	401	86,7
Uppsala	400	29	66	8	503	402	37	82	20	541	66	148	214	108,7
Södermanland	414	27	63	10	514	431	37	56	17	541	64	119	183	87,8
Östergötland	435	34	62	14	545	1875	134	298	41	2348	168	360	528	47,5
Jönköping	426	44	38	15	523	2497	268	316	65	3146	312	354	666	31,0
Kronoberg	416	56	54	6	532	806	147	113	27	1093	203	167	370	38,4
Kalmar	408	32	53	14	507	1653	137	223	49	2062	169	276	445	34,1
Gotland	303	29	174	16	522	312	48	173	22	555	77	347	424	19,5
Blekinge	402	23	58	13	496	810	60	145	19	1034	83	203	286	33,9
Skåne	456	30	27	12	525	1052	60	57	24	1193	90	84	174	262,7
Halland	402	51	40	14	507	2396	248	316	57	3017	299	356	655	28,5
V. Götaland	422	33	46	13	514	1442	103	216	39	1800	136	262	398	218,7
Värmland	403	41	64	7	515	395	29	90	11	525	70	154	224	106,6
Örebro	401	31	59	24	515	412	14	49	7	482	45	108	153	99,3
Västmanland	409	20	35	15	479	417	16	54	5	492	36	89	125	100,1
Dalarna	436	25	50	5	516	457	16	48	5	526	41	98	139	105,4
Gävleborg	410	52	50	10	522	392	52	37	14	495	104	87	191	104,7
Västernorrland	427	27	47	17	518	615	55	69	17	756	82	116	198	79,7
Jämtland	390	64	69	20	543	443	68	64	17	592	132	133	265	45,1
Västerbotten	452	40	29	12	533	461	41	30	16	548	81	59	140	90,8
Norrbotten	462	25	31	14	532	467	17	25	16	525	42	56	98	84,2
Sverige	8821	721	1139	276	10957	23893	1633	2794	667	28987	2354	3933	6287	72,3

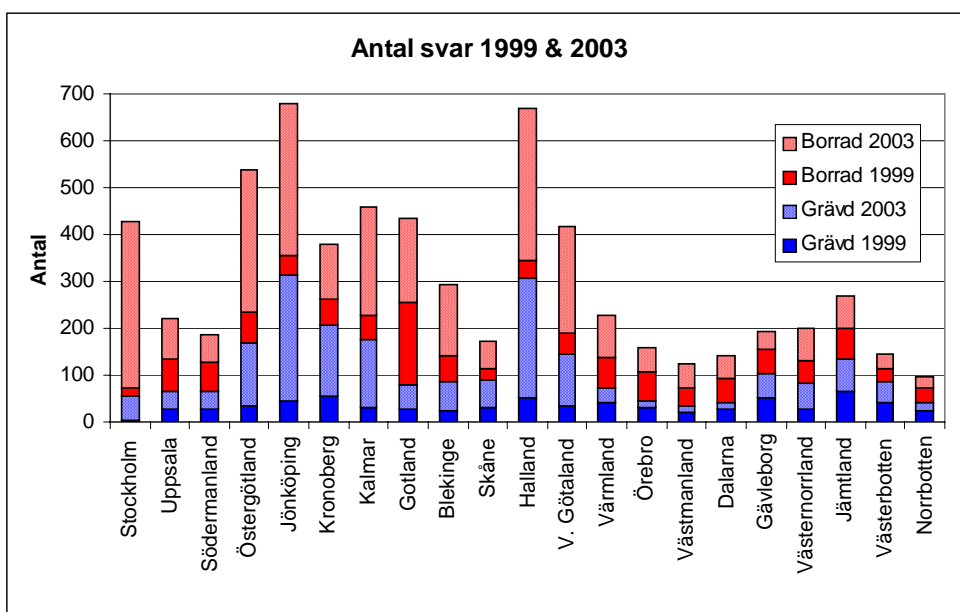
*inkluderar svarsalternativ "Dricker ej kranvatten" och där flera svar fyllts i.

För enkäten 2003 finns 4332 svar från barn i hushåll med egen vattenförsörjning efter att svar där barnet bor på flera adresser tagits bort eftersom koordinatkopplingen för dessa är osäker. Utöver dessa finns 95 svar från åttaåringar som ingick i tilläggsenkäten i Stockholms län. Om man räknar upp dessa siffror så att de gäller barn i alla åldersklasser, antar att hushållsstorlekarna som i barnenkäten angivits i klasser är jämförbara med antalet medlemmar i varje hushåll i motsvarande klass i NMHE 99 så kan uppskattas att barn i ca 146 000 hushåll dricker vatten från en privat brunn. Eftersom en relativt stor andel barn i den yngsta åldersklassen (8 månader) inte uppges dricka kranvatten så stämmer denna siffra ganska väl med uppskattningen från 1999. I det följande antas att ca 150 000 barnhushåll har egen brunn.

Det är svårt att lägga ihop resultaten från de två enkätomgångarna. Förutom att enkäterna riktade sig till olika målgrupper, med åtminstone mindre skillnader i vattenförsörjning, har den mellanliggande tidsperioden sannolikt inneburit en förskjutning från grävda brunnar till borrade brunnar och kanske också till eller från kommunal vattenförsörjning. Eftersom det har varit angeläget att kunna bygga utvärderingen på det sammantagna resultatet har ingen hänsyn tagits till dessa skillnader eftersom de är mindre än skillnaderna t. ex. mellan länen. I några län är antalet svar från de olika omgångarna mycket olika, se t. ex. Stockholms län (Figur 3 & Tabell 1).

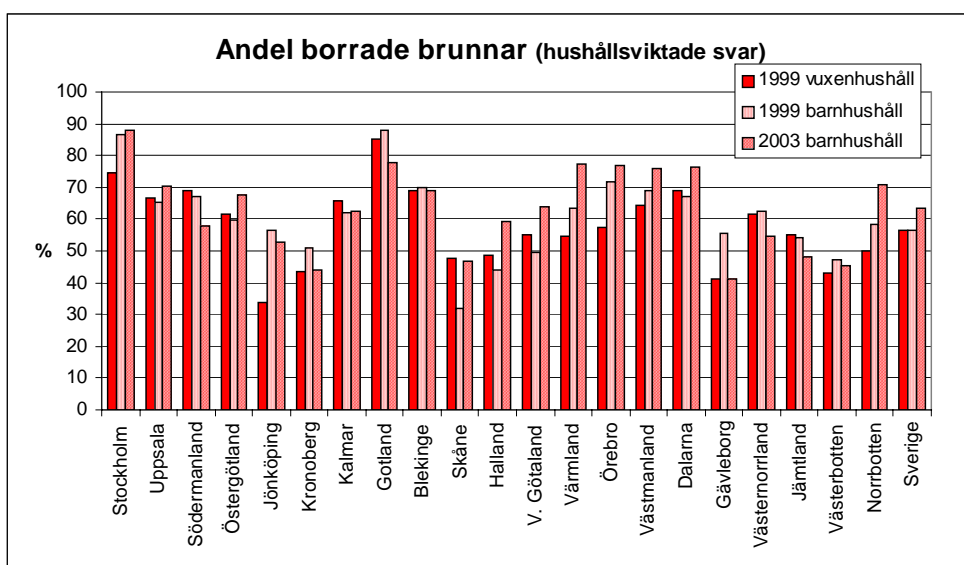
Vid jämförelser av olika grupper varierar osäkerheten i beräkning av procentsatser beroende på hur stora grupperna är och hur vanlig förekomsten är. För uppgifter i miljöhälsoenkäterna anges en skattning av en förekomst i riket på 50 procent ha en statistisk osäkerhet på ± 1 procentenhet medan en förekomst på 10 procent har en osäkerhet på \pm en halv procentenhet (NMHE99 & BHME03). Skillnaden mellan två län uppges vara statistiskt säkerställd om den är ca 5–6 procent-

enheter vid en förekomst nära 50 procent, medan en skillnad på 3–4 procentenheter är statistiskt säkerställd om förekomsten är runt 10 procent (Socialstyrelsen 2001, 2005). Motsvarande beräkningar för den viktning som använts för geografiska faktorer för hushåll med egen brunn i denna rapport (LGHV) ger att osäkerheten är ungefär dubbelt så stor, dvs. ca ± 2 procentenheter vid fördelningar med en förekomst i riket kring 50 % och kring ± 1 procentenhet vid förekomster kring 10 procent (95%-signifikansnivå). Eftersom rapporten är tänkt som utgångspunkt för fortsatt arbete med frågor som rör enskild vattenförsörjning så anges i allmänhet för många värdesiffror.

Figur 3. Antal svar där kranvatten uppgavs komma från en grävd eller borrade brunn vid enkäterna NMHE99 och BHME03.

I Figur 4 visas fördelningen mellan grävda och borrade brunnar räknat för barnhushåll respektive vuxenhushåll (dvs. hushåll utan barn; endast NMHE99) i de olika enkäterna. Observera att antalet svar i vissa län är så få att den beräknade andelen borrade brunnar blir osäker.

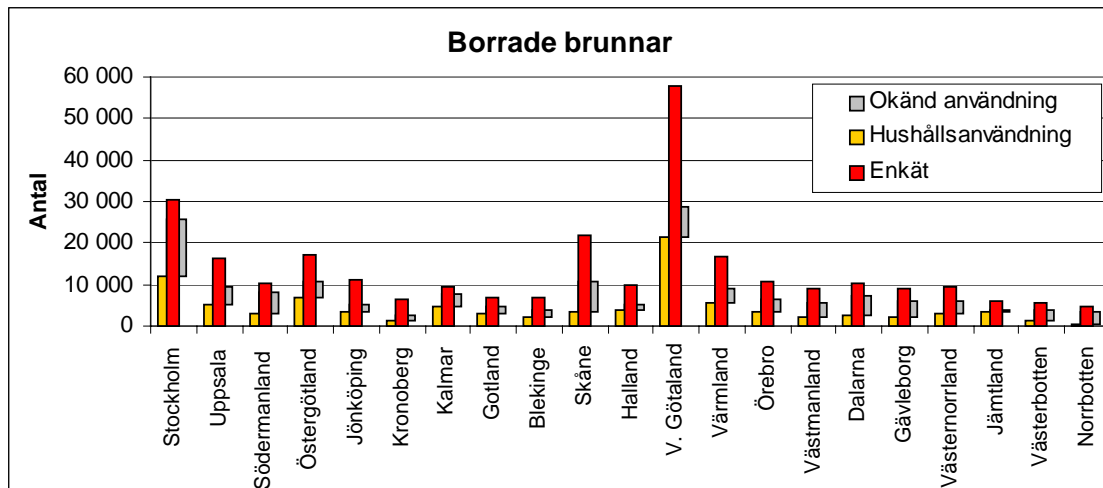
Figur 4. Andel borrade brunnar vid egen vattenförsörjning (hushållsviktade svar) enligt enkäterna NMHE99 och BHME03.

Jämförelse med SCB:s beräkning

SCB har genom att komplettera Lantmäteriets fastighetsregister (2001-01-01) med uppgifter från SCB:s register över totalbefolkningen (2000-12-31) och uppgift från fastighetstaxeringen 2001 om fastigheten har kommunalt vatten, beräknat hur många personer som inte har kommunalt vatten vid sin permanentbostad (Statistiska centralbyrån 2005). Detta har utförts för att beräkna hur stort vattenuttaget är vid enskild vattenförsörjning. SCB:s beräkningar ger att ca 1,25 miljoner personer inte har kommunalt vatten vilket är ca 9 % fler än de som kan beräknas ha dricksvatten från grävd eller borrade brunn enligt resultatet från NMHE99. Skillnaderna kan delvis bero på att det finns få svar i NMHE99 i vissa län (t.ex. Stockholms län) vilket har givit en osäker uppskattning, men kan också vara ett resultat av hur personer som inte har kommunalt vatten har svarat. SCB gjorde motsvarande beräkning för 1995 (Statistiska centralbyrån, 1999) men med redovisning per kommun (se Bilaga II; Tabell XII). Det kan ses att för enskilda kommuner är det avsevärda skillnader mellan beräkningen av hur många hushåll i varje kommun som använder egen brunn jämfört med vad som beräknats utifrån NMHE99. Skillnaderna beror främst på osäkerhet i NMHE99 p.g.a. otillräckligt antal svar i många kommuner för att göra en kommunuppdelning. Förändringar i kommunindelning spelar också viss roll, liksom befolkningsförändringar mellan 1995 och 1999. Det finns också osäkerheter i omräkningen till att gälla hushåll istället för personer, bl.a. har vid omräkningen samma hushållsstorlek (2,53 personer/hushåll) använts i hela landet. Det är också tydligt att en del personer kanske inte bor på den adress där de är bokförda. De fem personer i Stockholms kommun som angett att de har egen brunn kanske bor huvuddelen av tiden i en fritidsbostad med egen brunn och har därför givit detta svar.

Brunnsarkivet

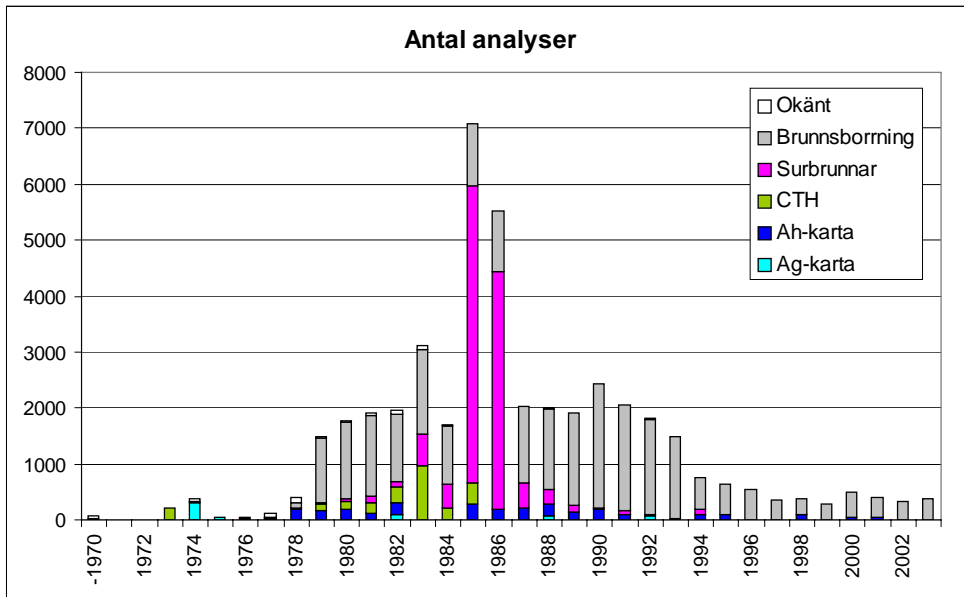
I Brunnsarkivet på SGU lagras data om brunnar. Det är lägesbestämda data av brunnsteknisk natur som konstruktion, djup, kapacitet etc., men också översiktlig information om den geologiska miljön, där bl. a. jorddjup, jordartbedömning och beskrivning av genomborrade berg ger viktig information för annan karterande verksamhet vid SGU. Informationsplikten till SGU vid brunnsborrning är reglerad i lag sedan 1976. Idag finns digital information om ca 245 000 brunnar i arkivet. Andelen energibrunnar har ökat markant under de senaste åren. Huvuddelen av brunnar i arkivet är bergborrade. För ca 94 000 av brunnarna anges att vattnet ska användas för hushållsändamål. För många brunnar, ca 80 000 brunnar, anges ingen användning men huvuddelen av dessa kan förmodas vara hushållsbrunnar. Totalt kan alltså som mest ca 174 000 brunnar i brunnsarkivet antas vara avsedda för hushållsanvändning för permanent- eller fritidsboende. En del av dessa kan emellertid vara tagna ur bruk. Av Figur 5 framgår att i vissa län så är det antal borrade brunnar som beräknats utifrån enkäterna mycket större än vad som finns i brunnsarkivet. Att brunnsarkivet i dessa län har dålig täckningsgrad kan bero på att det finns ett stort inslag av äldre brunnar borrade före 1976 som inte rapporterats in till SGU eller att brunnsbörare i dessa områden inte uppfyller sin rapporteringsskyldighet.

Figur 5. Jämförelse av antalet beräknade brunnar från enkätresultaten med antalet bergborrade brunnar i SGUs brunnarsarkiv avsedda för hushållsbruk. I figuren visas även antalet brunnar i brunnarsarkivet där användningen inte angivits, många av dessa är också hushållsbrunnar.

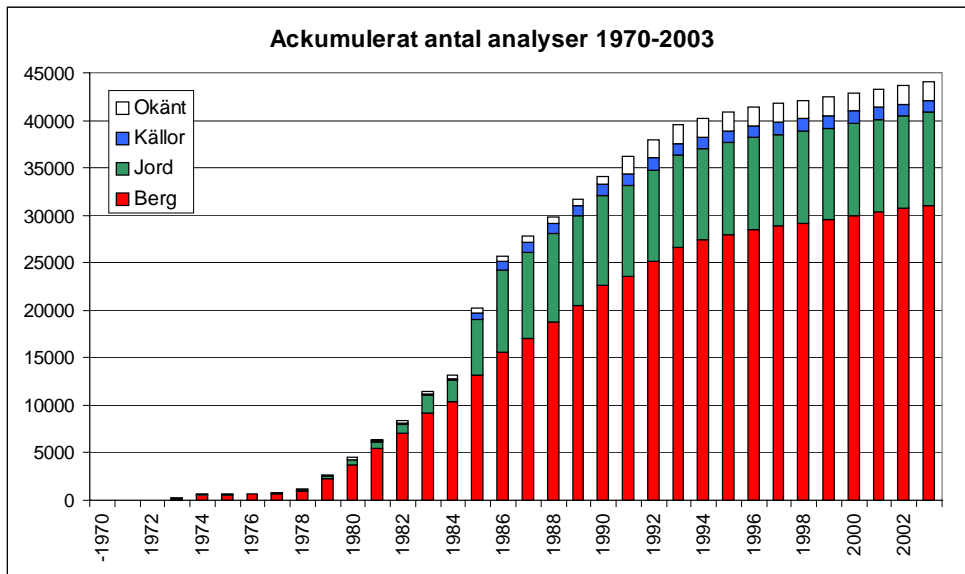
Kemiarkivet

Grundvattenanalyserna i SGUs brunnskemidatabas (kemiarkivet) utgörs nästan uteslutande av prov från enskilda brunnar och källor. De brunnsvattenanalyser som finns på SGU har provtagits i olika sammanhang och de flesta analyserna härrör från andra källor än från SGUs kartering (Figur 6). Analyser i samband med brunnborrning står för de flesta av analyserna. Försurningsinventeringar gav ett stort tillskott under 1980-talet ("Surbrunnar").

Figur 6. Analyser i SGUs kemiarkiv har olika ursprung; egen kartering (Ag-karta och Ah-karta), Chalmers tekniska högskola (CTH), försurningsinventeringar (Surbrunnar) och från brunnborrarfirmor.

Totalt finns vattenanalyser från knappt 45 000 brunnar och källor registrerade fram till år 2003 (Figur 7). Analysens omfattning varierar, ibland finns bara något enstaka element eller pH, analyserat. Varje brunn representeras i allmänhet av en enstaka analys. De äldsta analyserna är från 1940-talet men de flesta är från slutet av 1970-talet till 1990-talets första år. Resultaten från de senaste årens provtagning av brunnar med inriktning på radon, radium, uran och arsenik (Ek m.fl., 2007a, b) har inte förts in i kemiarkivet ännu.

Figur 7. Analyser i SGUs kemiarkiv från olika brunnstyper

I kemiarkivet finns hittills inte uppgifter om vattnets mikrobiologiska kvalitet.

Vid utvärdering av mänsklig påverkan är den stora spridningen i tid, och framförallt det faktum att huvuddelen av analyserna är gamla, problematisk. Till detta kan läggas att omsättningstiden för föroreningar i grundvattnet också kan vara lång, både beroende på att vattnets omsättningstid kan vara flera år upp till decennier i små och medelstora magasin, och på att t.ex. adsorption i marken förlänger ursköljningsförloppet. Det är besvärande att t.ex. ingen aktuell bild av nitrathalterna i grundvattnet finns. En sådan kunskap behövs bl.a. för att kunna peka ut nitratkänsliga områden enligt EGs nitratdirektiv (Naturvårdsverket 2002). Kartorna i Figur 1 liksom övriga beräkningar i denna rapport, bygger alltså i huvudsak på analyser från 1970- och 1980-talet och det är oklart om det senaste decenniets förändringar inom jordbruket har förändrat bilden.

För ämnen som i huvudsak är av naturligt ursprung så spelar den stora spridningen i tid mindre roll. Ett exempel är fluorid (Figur 2).

Enkätsvaren i NMHE99 och BMHE03 har tilldelats en vattenkvalitet med hjälp av de kartor som visas i Figur 1 och 2. Hur detta har gått till redovisas i Bilaga III.

Övriga databaser

Vägdata

Vägverkets databas över saltvägnätet har använts för att beräkna hur många hushåll med egen brunn som har sin bostad nära (inom 100 m) vägar som halkbekämpas kemiskt vintertid, det s.k. saltvägnätet (uttag från vägdatabasen 020705). Det statliga vägnätet är uppdelat i olika vinterstandard-klasser utifrån krav på väglaget. Det är i första hand vägnät med en årsdygnsmedeltrafik över 2 000 fordon som halkbekämpas kemiskt med saltlösning eller befuktat salt.

Fritidshusområde

SCBs databas över fritidshusområden har använts. Med fritidshusområden menas områden med minst 50 fritidshus där avståndet mellan husen är högst 150 meter. I områden med ett ökande antal fritids- och permanentboende, kan problem med dricksvatten- och avloppsförsörjningen uppstå. År 2000 fanns enligt *Statistiska centralbyrån* (SCB) 1331 fritidshusområden. Många av dessa ligger i kustområden.

Tätort

Uppgift om enkätsvaret kom från en bostad i tätortsområde fanns kopplad till varje enkätsvar och denna information har använts. Med tätortsområde menas enligt SCB sammanhängande bebyggelse med högst 200 meter mellan husen och minst 200 invånare.

Jordbruksmark

Uppgift om jordbruksmark kommer från Lantmäteriets GSD Marktäckedata (CORINE).

Geologiska databaser

Regionindelningen enligt bedömningsgrunder för grundvatten (Naturvårdsverket, 1999) har använts. Därutöver har den översiktliga jordartsindelningen enligt Sveriges Nationalatlas använts. Från den hydrogeologiska länskarteringens data har grundvattenområden; dvs. sand- och grusavlagringar med möjligheter till större grundvattenuttag tidigare identifierats (Ojala & Åsman, 2004). Dessa har bildat en första grund till rapportering av grundvattenförekomster enligt EG:s ramdirektiv (SGU, 2005) och har även utnyttjats här, framförallt för att bedöma om privata brunnar skulle kunna användas vid den kontrollerande respektive operativa övervakningen (SGU, 2006).

Markgeokemisk och biogeokemisk databas

På SGU finns en markgeokemisk och en biogeokemisk databas. Dessa databaser är användbara för att avgränsa områden med förhöjda metallhalter i berggrund och jordlager som utgör riskområden för förhöjda metallhalter i grundvattnet. Databaserna är inte heltäckande.

Den *markgeokemiska* databasen är sammanslagen av analyser på moränprov som insamlats inom ramen för SGUs pågående regionala kartering. För att ge en bättre täckningsgrad har denna slagits samman med den s k NSG/SGAB-databasen, vilket resulterat i över 36 000 provpunkter. Den *biogeokemiska* databasen bygger på provtagning och analys av levande bäckvattenväxter som påbörjades i början av 1980-talet. Metoden, som kallas biogeokemisk kartering, är regional med en täthet på ca 1 prov/ 7 km² och utvecklades från tidigare provtagning av dött, organiskt bäcksediment. Totalt omfattar databasen idag ca 35 000 analyser och täcker Götaland, Svealand samt delar av södra och mellersta Norrland.

Regional övervakning

Brunnar ingår i den regionala övervakningen i flera län. Resultat från de regionala miljöövervakningen kan tillföras SGUs arkiv och SGU är datavärd för dessa undersökningar. De regionala undersökningarna har olika syfte och för att kunna utvärdera resultaten är det nödvändigt att vara medveten om dessa skillnader. Exempel på olika övervakning där enskilda brunnar ingår är t.ex. Örebro län som år 2002 lät återupprepa delar av den provtagning som utfördes i samband med SGUs hydrogeologiska länskartering år 1991. I detta extensiva övervakningsprogram ingår 66 brunnar (SGU 2003:16). I Stockholms län har problematiken kring saltvatteninträngning följts upp i sex delområden i skärgården; i dessa områden har salthalten i knappt 600 bergborrade brunnar mätts (Boman & Hanson 2004). I Stockholms län har även 42 bergborrade brunnar som tidigare ingått i SGUs regionala kartering återbesökts och prov har tagits (Tunemar 2006). I Värmland drevs under 2003–2005 ett övervakningsprogram där 15 brunnar som representerar opåverkade områden provtogs en gång per år. Detta har kompletterats med att ca 10 brunnar varje år valts ut i speciella undersökningsområden. Det första året valdes ett gruvområde och under de två följande åren två områden med jordbruksverksamhet. I undersökningsområden har ett relativt ambitiöst analysprogram utförts avseende metaller (2003) respektive jordbrukskemikalier (2004 och 2005). I huvudsak har bergborrade brunnar undersökts (Andersson 2006).

Andra undersökningar

Undersökning eller sammanställning av vattenkvalitetsuppgifter avseende enskilda brunnar utförs av en mängd olika aktörer. Här nämns några exempel.

I den skesticiddatabasen vid Sveriges lantbruksuniversitet samlas analyser av bekämpningsmedel in från olika håll. För åren 1985-2001 finns det redovisat 2033 grundvattenprover (Törnquist m.fl., 2002). Vanligtvis saknas uppgifter om exakt läge, typ av brunn eller vattnets kvalitet i övrigt, vilket begränsar möjligheterna att utvärdera resultaten.

Inventeringar av vattenkvaliteten utförs i några kommuner. Ett exempel är *Gotlands kommun* som vart femte år provtar 100 slumpvis utvalda brunnar och analyserar vattnet i huvudsak på bakteriologiska parametrar, kvävekomponenter och klorid (Gotlands kommun 2005). I Uppsala kommun provtogs ca 300 bergbrunnar år 1997. Dessa analyserades på tungmetaller, radon och fluorid (Lewin & Simeonidis 1998).

Helsingborgs kommun har ett kontrollprogram för grundvattnet där fyra grävda brunnar vilka tillsammans med ett grundvattenrör provtas två gånger per år och fyra borrhade brunnar som provtas vart femte år ingår (Turkál 2003). Kontrollprogrammet har ett ambitiöst urval av analysparametrar där bland annat bekämpningsmedel ingår. Motsvarande program finns i Höganäs och Landskrona kommuner. Hörby kommun (2005) undersökte förekomst av bekämpningsmedel i 20 privata brunnar i Hörby kommun.

Uppmärksammade problem med vattenkvaliteten kan leda till en undersökning, ett exempel är förekomst av kadmium i grundvattnet i Skattungbyn som ledde till en större inventering av 55 brunnar i Orsa kommun (Good 1999; Orsa kommun 2001). Undersökningarna i Dalarna har gått vidare, bl.a. med en undersökning och hälsomässig bedömning av främst metallhalter i 164 borrhade brunnar (Fröberg 2005).

Några kommuner erbjuder småbarnsfamiljer analyser av vissa parametrar t.ex. nitrat, fluorid och ibland bekämpningsmedel, men ofta sammanställs inte information från detta systematiskt.

Under de senaste åren har en provtagningsverksamhet pågått på SGU i samarbete med Strålskyddsinstitutet och Institutet för miljömedicin. Syftet har i första hand varit att undersöka förekomsten av radioaktiva ämnen i riskområden men analysprogrammet har utsträckts till att gälla andra metaller/metalloider och de sista åren även vissa anjoner (Berglund m.fl., 2005; Ek m.fl., 2007a; b).

Regionala undersökningar har ingått i en del forskningsprojekt, t.ex. i en studie av vattenkvaliteten i grävda brunnar i två områden med olika pH-förhållanden i södra Sverige (Rosborg m.fl. 2003).

Enligt uppgift från de stora analyslaboratorierna utförs varje år ca 40 000 analyser av vatten från privata brunnar där kontakten mellan brunnsägaren och analyslaboratoriet förmedlas av kommunen och kommunens avtal men laboratoriet utnyttjas. Syftet med dessa analyser är att kontrollera att vattnet är av tillräckligt bra kvalitet för att användas som dricksvatten och de sammanställs vanligtvis inte. I ett antal kommuner finns emellertid möjlighet att t.ex. genom datasystemen Ecos och Miljöreda få en överblick över vattenkvaliteten i kommunen. Även om analyser från enskilda brunnar ofta bara utförs vid något enstaka tillfälle och det inte går att få en tidsserie från samma brunn är detta av stort värde.

Beskrivning över enskild vattenförsörjning, vattenkvalitet och föroreningsrisker

Antal hushåll med egen brunn

Från enkätsvaren kan beräknas att ca 455 000 hushåll varav ca 150 000 barnhushåll använder privata brunnar för sin vattenförsörjning vid permanentbostaden. Eftersom det förekommer att två eller flera hushåll använder samma brunn och omvänt att ett hushåll disponerar flera olika brunnar för sin vattenförsörjning är antagandet att varje hushåll motsvarar en brunn inte invändningsfritt. Sannolikt är det vanligare att flera hushåll delar på en brunn än att ett hushåll använder flera brunnar. Det absolut vanligaste vid enskild vattenförsörjning är emellertid att endast ett hushåll använder varje brunn. Felet med att antaga att varje hushåll motsvarar en brunn bedöms vara litet och används därför i följande beräkningar även om det sannolikt ger en viss överskattning av antalet brunnar. En annan källa till osäkerhet är att det i vissa delar av landet är vanligt med vattenförsörjning genom vattenföreningar och att det är osäkert hur personer med denna typ av vattenförsörjning svarat på frågan om vattenförsörjning. I denna rapport behandlas enbart den permanenta vattenförsörjningen. Ungefär lika många människor använder privat brunn vid ett fritidsboende (Socialstyrelsen m.fl., 2001).

Bearbetning av SCB:s beräkningar visade att ca 1 250 000 personer år 2000 inte har kommunalt vatten vilket är ca 9 % fler än de ca 1 150 000 personer som kan beräknas ha dricksvatten från grävd eller borrhävdad brunn enligt resultatet från NMHE99 (Tabell 2). Med tanke på de osäkerheter som finns i de bägge olika beräkningarna så är överensstämmelsen relativt god. I Tabell 2 ges även SCB:s beräkningar för 1995. En jämförelse ger att egen vattenförsörjning ökat med ca 5 % mellan 1995 till 2000. Ökningen är störst i Stockholms, Hallands, Dalarna, Västra Götaland och Blekinge län. I Norrlandslänen Jämtland, Västerbotten, Västernorrland och Norrbotten minskar den enskilda vattenförsörjningen.

Borrade – Grävda brunnar

Det är inte alldeles självklart hur enkätpersonerna svarat på frågan om de har grävd eller borrhävdad brunn (om de inte har kommunalt vatten). Vid brunnsinventeringar visar det sig ofta att inte alla medlemmar i ett hushåll har någon klar uppfattning om hur brunnen är konstruerad och detta kan förmodligen ha påverkat svars kvaliteten. Vidare förkommer det att en del fastigheter försörjs av flera brunnar som används vid olika omständigheter. Vanligen är borrhävdade brunnar borrhävdade i berg och det är ofta det vi menar med en borrhävdad brunn. I vissa delar av landet förekommer emellertid också brunnar borrhävdade i jord, t. ex. olika typer av spetsbrunnar. Sannolikt har personer med denna typ av brunn svarat att de har en borrhävdad brunn. Förr var det vanligt att brunnar borrhävdades i en befintlig grävd brunn. Gissningsvis svarar även dessa att de har en borrhävdad brunn eller också kanske de anger flera svarsalternativ. I brist på utförligare information så antas att de svar som givits bäst motsvarar verkligheten och att med borrhävdad brunn avses bergborrhävdad brunn och att grävda brunn utnyttjar grundvattnet i jordlagren.

I Tabell 2 visas det beräknade antalet hushåll med grävda respektive borrhävdade brunnar i varje län. Sett över hela landet dominerar de borrhävdade brunnarna som utgör ca 60 %. Genom att enkäten 2003 vände sig enbart till barnfamiljer som oftare har borrhävdad brunn än andra hushåll så överskattas den beräknade andelen borrhävdade brunnar något.

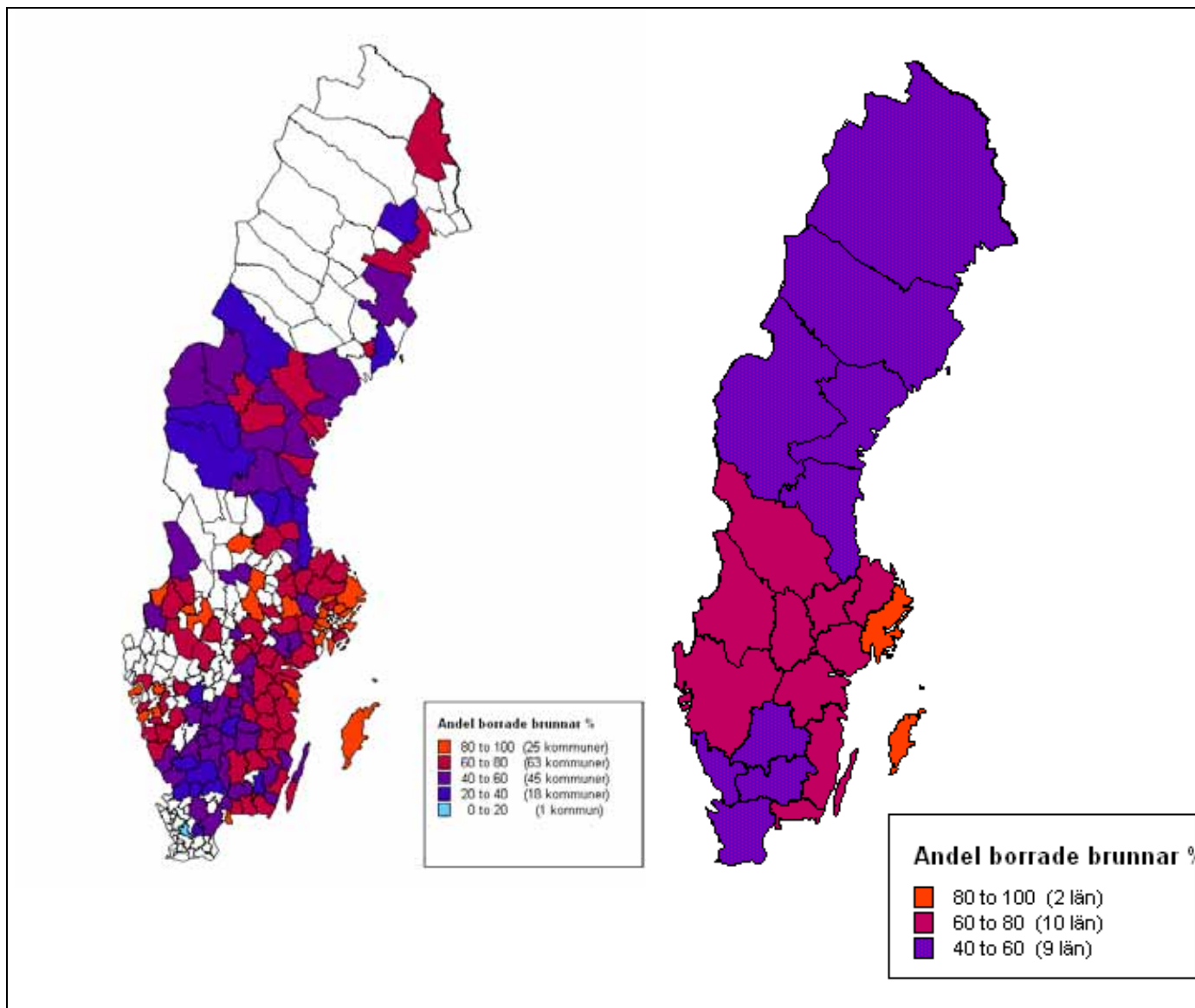
De flesta brunnar som tillkommer borrhävdas i berg. Till tabellen har även fogats hur många brunnar för enskilda hushålls dricksvattenförsörjning som nyborras varje år enligt inrapporteringen till SGUs brunnsarkiv. Siffrorna som presenteras är ett medelvärde för 1999-2000 och inkluderar brunnar vid fritidshus.

Tabell 2: Beräknat antal personer (jämförelse beräkning från SCB och från NMHE99 & BMHE) respektive hushåll med egen brunn, andel borrade brunnar. Antal årligen nyborrade dricksvattenbrunnar inkluderande brunnar vid fritidshus (medelvärde 1999-2000).

Län	Antal personer med egen brunn			Antal hushåll med egen brunn NMHE99 & BMHE03			Andel borrade brunnar	Nyborrade brunnar /år
	SCB 1995	SCB 2000	NMHE99/ BMHE03	Grävda brunnar	Borrade brunnar	Totalt	%	Brunns- arkivet
Stockholm	70 400	100 200	68 100	4 300	30 400	34 700	87,5	616
Uppsala	53 200	55 300	52 300	7 200	16 200	23 400	69,3	289
Södermanland	42 100	42 700	44 500	5 700	10 500	16 200	64,7	195
Östergötland	59 500	59 400	77 000	8 000	17 100	25 100	68,2	291
Jönköping	53 200	54 500	48 900	9 700	11 000	20 700	53,2	127
Kronoberg	40 800	40 000	34 100	7 800	6 400	14 200	45,1	59
Kalmar	46 300	44 700	39 700	5 800	9 400	15 200	62,0	117
Gotland	22 200	21 900	21 500	1 500	6 800	8 300	81,9	80
Blekinge	26 300	28 400	23 200	2 800	6 900	9 700	71,0	50
Skåne	108 900	112 600	117 000	23 600	22 100	45 700	48,3	146
Halland	48 500	53 600	49 600	8 600	10 100	18 700	54,1	116
V. Götaland	235 300	256 000	233 600	29 700	58 000	87 700	66,1	465
Värmland	67 700	65 300	55 200	7 500	16 500	24 000	68,9	135
Örebro	44 200	45 200	42 800	4 500	10 700	15 200	70,6	91
Västmanland	33 000	34 500	29 500	3 600	8 900	12 500	71,2	110
Dalarna	42 600	47 000	36 100	4 400	10 400	14 800	70,2	138
Gävleborg	50 800	51 500	54 800	11 000	9 100	20 100	45,3	110
Västernorrland	41 900	38 900	33 300	6 500	9 200	15 700	58,6	91
Jämtland	35 500	32 500	30 800	6 000	6 000	12 000	50,2	105
Västerbotten	44 500	41 200	28 300	7 400	5 400	12 800	42,1	79
Norrbotten	30 200	28 300	28 300	3 500	4 700	8 200	57,1	31
Sverige	1 197 200	1 253 700	1 148 600	169 000	285 800	454 800	62,8	3 449

Storstadslänen Västra Götaland, Skåne och Stockholm har flest brunnar för permanentbruk.

Av tabellen framgår att Stockholms län har den högsta andelen borrade brunnar, följt av Gotland och Västmanland. I Västerbotten, Kronoberg, Gävleborg och Skåne län beräknas mindre än hälften av brunnarna vara borrade. I Bilaga I visas antalet svar per kommun och hur många hushåll som utifrån enkätresultaten kan uppskattas ha egen brunn. Underlaget för att visa fördelningen mellan borrade och grävda brunnar per kommun är i många kommuner för svagt. I Figur 8 visas den geografiska fördelningen av andelen av borrade brunnar vid egen vattenförsörjning för de kommuner där det finns minst 11 svar.

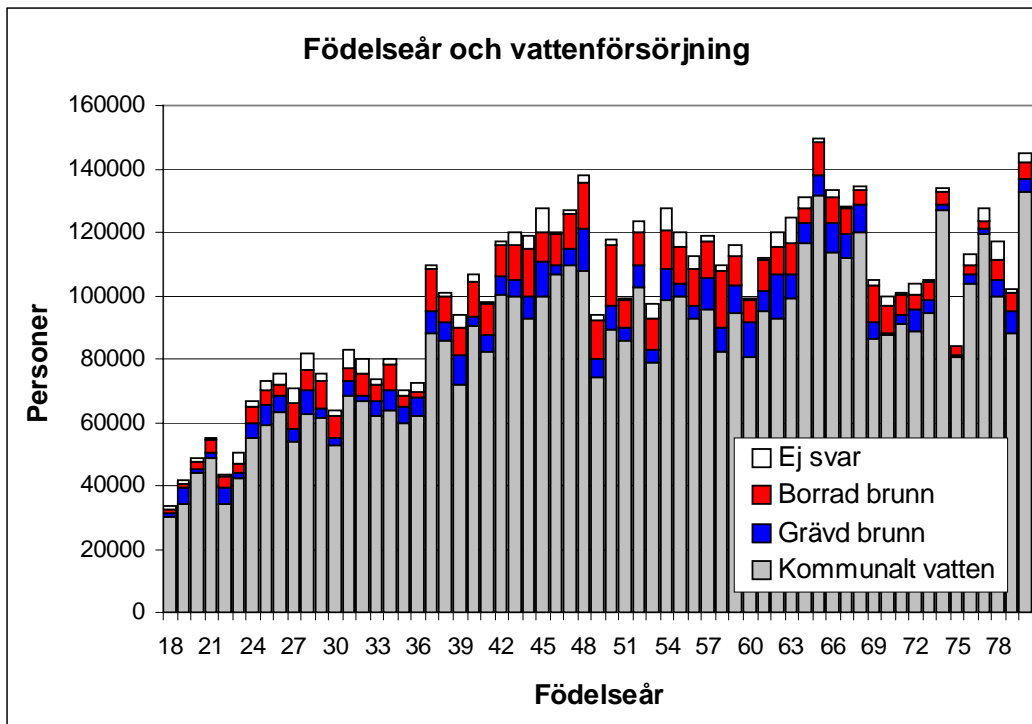
Figur 8. Andel borrade brunnar i olika kommuner respektive län (%). Kommuner med färre än 11 enkätsvar från personer med egen vattenförsörjning inte medtagna. Se även Bilaga I.

Hushåll med enskild vattenförsörjning

I det följande beskrivs på olika sätt personer respektive hushåll med enskild vattenförsörjning och hur de skiljer sig från personer med kommunalt vatten.

Ålder (NMHE99)

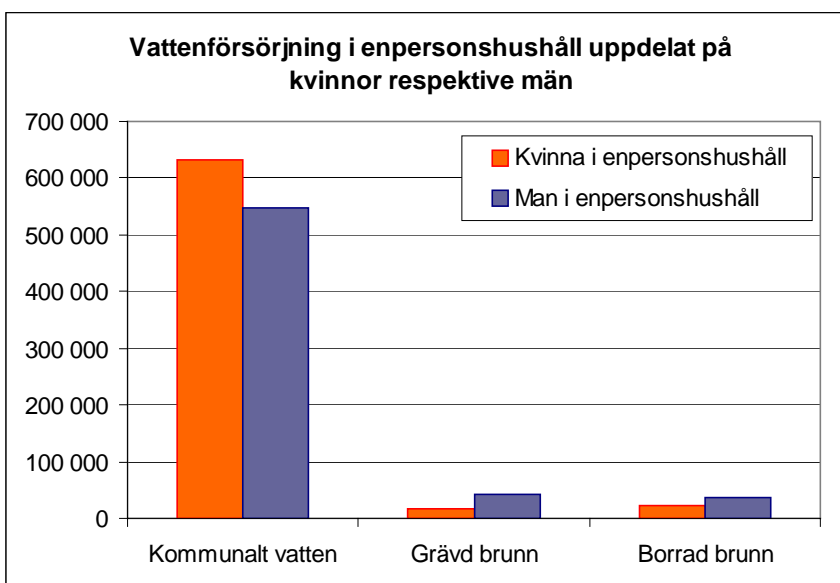
Enkäten som utfördes 1999 omfattade åldrarna 19–81 år dvs. personer med födda 1918–80. I Figur 9 visas antalet personer per födelseår och vattenförsörjning. Observera att fördelningen mellan olika typer av vattenförsörjning är osäker för årsklasser eftersom dessa bygger på svar från ganska få personer (som minst 78 personer). Egen vattenförsörjning är mindre vanligt bland unga vuxna; i åldrarna 19–35 år utgör den endast 9,1%. I åldrarna 35–72 år använder 15,6 % egen brunn. Vid högre åldrar blir vattenförsörjning med kommunalt vatten allt vanligare men ändå hade 12,6 % av personerna mellan 73–81 år egen brunn vilket motsvarar ca 61 000 personer.

Figur 9. Födelseår för personer med olika typer av vattenförsörjning 1999 respektive för dem som inte uppgivit typ av vattenförsörjning; dvs. kategorien "Ej svar" (NMHE99).

Kvinna-Man (NMHE99)

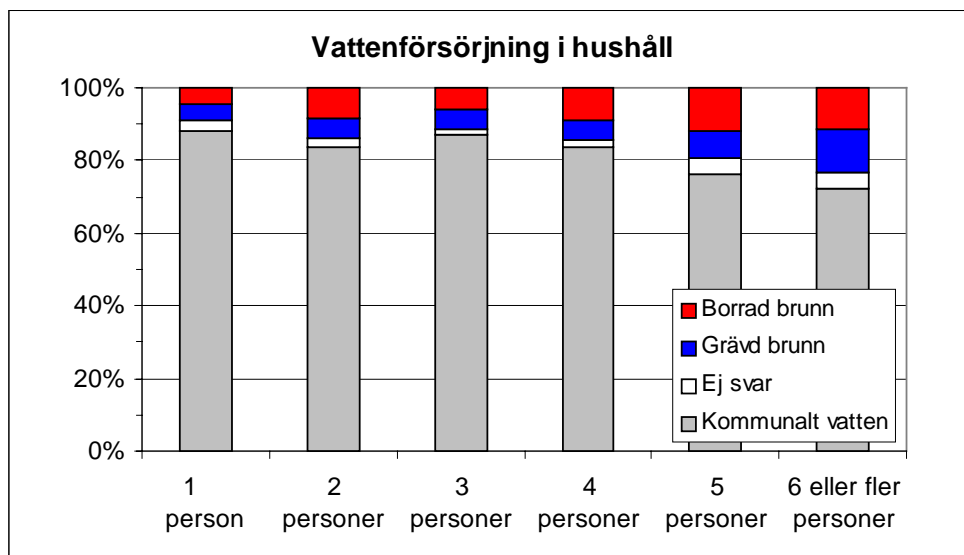
Något färre kvinnor än män tillhör hushåll med egen brunn. Kvinnor och män i flerpersonshushåll har i stort sett samma vattenförsörjning. Däremot har en mindre andel av kvinnorna som lever ensamma egen brunn (8,4 %) jämfört med ensamma män (15,5 %). Bland de ensamlevande kvinnorna tycks det vara något vanligare med borrade brunnar än med grävda brunnar medan det motsatta verkar gälla ensamlevande män. Det kan beräknas att ca 78 000 män som lever ensamma har egen brunn medan bara ca 39 000 ensamlevande kvinnor har egen brunn (Figur 10).

Figur 10. Könsfördelning för personer (19-81 år) i enpersonshushåll med olika typ av vattenförsörjning (NMHE99).

Hushållsstorlek och barn (NMHE99 & BHME03)

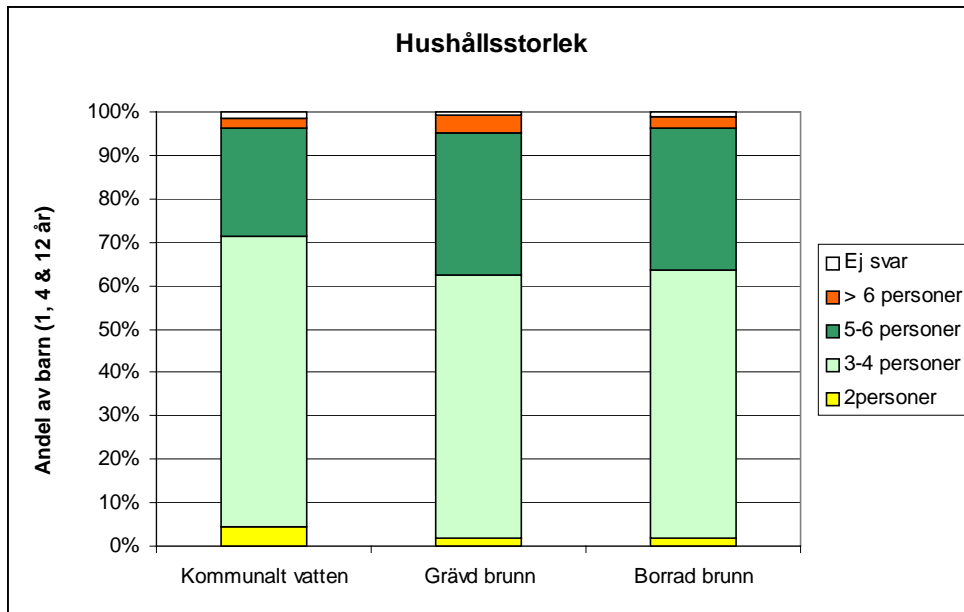
Antalet hushåll med personer upp till 80 år kan efter enkätresultaten (NMHE99) beräknas till ca 3 688 000 varav ca 455 000 med egen brunn (12,3 %). Egen vattenförsörjning är minst vanligt i enpersonshushållen (8,8 %). I stora hushåll på sex eller fler personer har hela 23 % av hushållen egen brunn (Figur 11). Detta innebär att den genomsnittliga hushållsstorleken är mindre i hushåll med kommunal vattenförsörjning (2,19 personer/hushåll), än i hushåll med grävd brunn (2,45 personer/hushåll) respektive hushåll med borrhävd brunn (2,58 personer/hushåll).

Figur 11. Hushållsstorlek vid olika typer av vattenförsörjning respektive för de personer som inte uppgivit typ av vattenförsörjning; dvs. kategorien "Ej svar" (NMHE99).

De stora hushållen är ofta barnhushåll. Från enkätresultaten (NMHE99) kan beräknas att av barnhushållen har ca 150 000 (14,6 %) egen vattenförsörjning fördelat på 6,4 % grävda brunns och 8,2 % borrhävd brunns (Figur 12). Motsvarande beräkningar räknat per barn ger att ca 301 000 barn (16,0 %) lever i hushåll med egen brunn vilket innebär att 6,9% får dricksvatten från en grävd brunn och 9,0 % från en borrhävd brunn.

Resultaten från barnenkäten (BHME03) visar också att det är jämförelsevis vanligare med enskild vattenförsörjning i stora hushåll med barn. För de som har grävd eller borrhävd brunn anges endast 1,9 % bo i tvåpersonshushåll, vanligast är 3–4 personshushåll med 61,5 % av svaren, 26,3 % tillhör 5–6 personshushåll och slutligen tillhör 3,3 % större hushåll.

Figur 12. Hushållsstorlek i barnfamiljer vid olika typer av vattenförsörjning (BHME03).

I Tabell 3 så anges för varje åldersgrupp hur många barn som har olika typer av kranvatten. Detta är resultat från barnenkäten. I tabellen kan ses att det finns en tendens till att kommunal vattenförsörjning är något vanligare ju yngre barnet är. Vid egen vattenförsörjning finns det även en tendens till att borrade brunnar blir något vanligare ju äldre barnet är. I de följande beräkningarna bortses från dessa skillnader och resultaten för åldersgrupperna 1, 4 och 12 år presenteras tillsammans. I presentationer med länsuppdelning inkluderas även åttaåringarna.

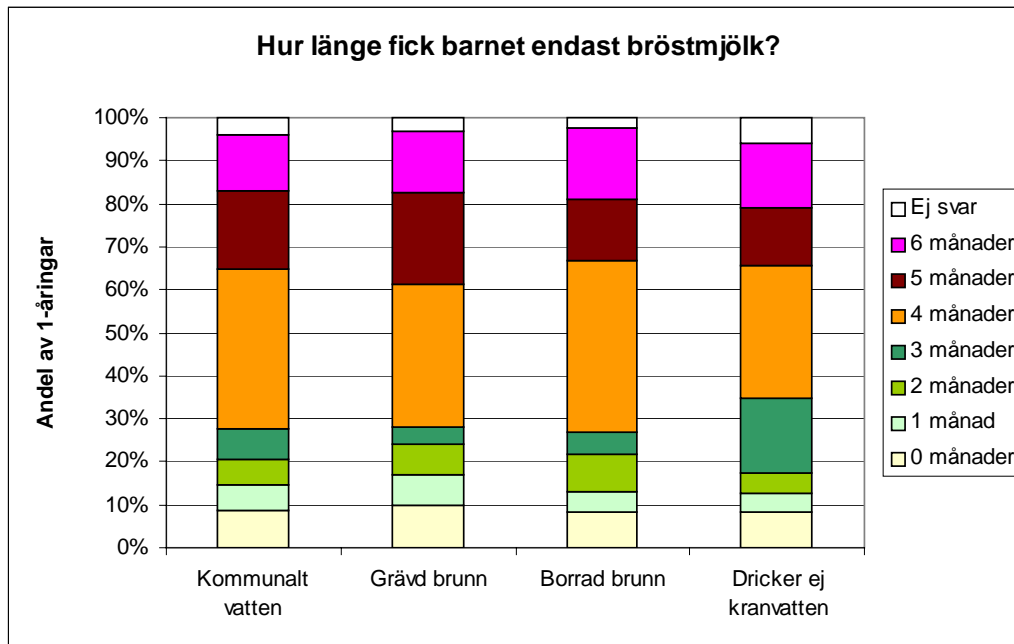
Tabell 3. Vattenförsörjning för barn i olika åldrar (BHME03).

Med uppgift om kranvatten	Åldersgrupp	Antal barn	Andel (%) med		
			Kommunalt vatten	Grävd brunn	Borråd brunn
	1 år (8 månader)	93918	88,2	4,7	7,1
	4 år	87977	86,6	4,9	8,5
	12 år	124936	85,2	5,0	9,8
	Summa 1+4+12 år	306831	86,5	4,9	8,6

Enkätsvaren från BHME03 har använts för försöka uppskatta om det finns några skillnader för hur mycket kranvatten barnet dricker i hemmet. Ingen direkt fråga finns för detta men det bör delvis bero på hur länge barnet ammas och vid vilken ålder det börjar i barnomsorgsverksamhet. En annan faktor är om barnet bor på flera adresser.

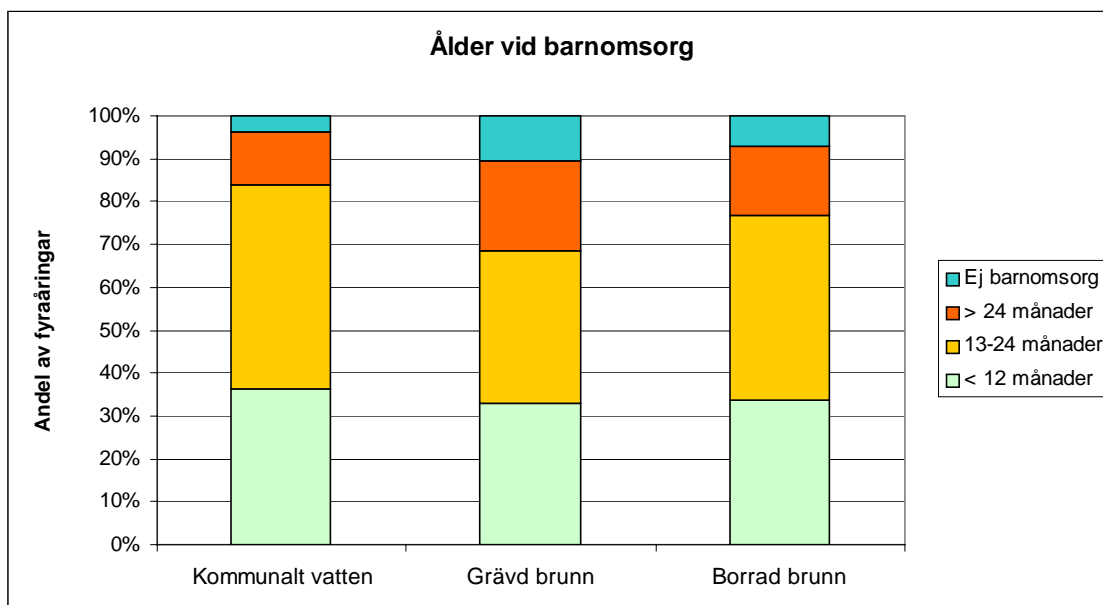
Endast en mycket lite andel, 1,7 %, av barnen i hushåll med egen vattenförsörjning har ett delat boende. Motsvarande siffra för barn med kommunal vattenförsörjning är 4,0 %.

I Figur 13 visas i vilken omfattning barnen i den yngsta åldersgruppen ammas under det första levnadshalvåret. Som kan ses har barnen ammas i ungefär samma omfattning oavsett typ av vattenförsörjning. I figuren visas även svaren från den lilla gruppen för vilken det uppges att kranvattnet inte används som dricksvatten.

Figur 13. Amning under barnets första levnadshalvår vid olika vattenförsörjning (BHME03).

Barn börjar i barnomsorg tidigt, innan ett års ålder, i ungefär samma utsträckning oberoende av typ av vattenförsörjning. Däremot är det betydligt vanligare med barn som börjar först vid 2 års ålder eller senare, eller som inte alls har börjat inom barnomsorgen vid fyra års ålder, i hushåll med egen vattenförsörjning. Särskilt gäller detta barn i hushåll med grävd brunn.

Figur 14. Tidpunkt för start inom barnomsorg vid olika vattenförsörjning (BHME03).

Nationalitet-Födelse land (NMHE 99)

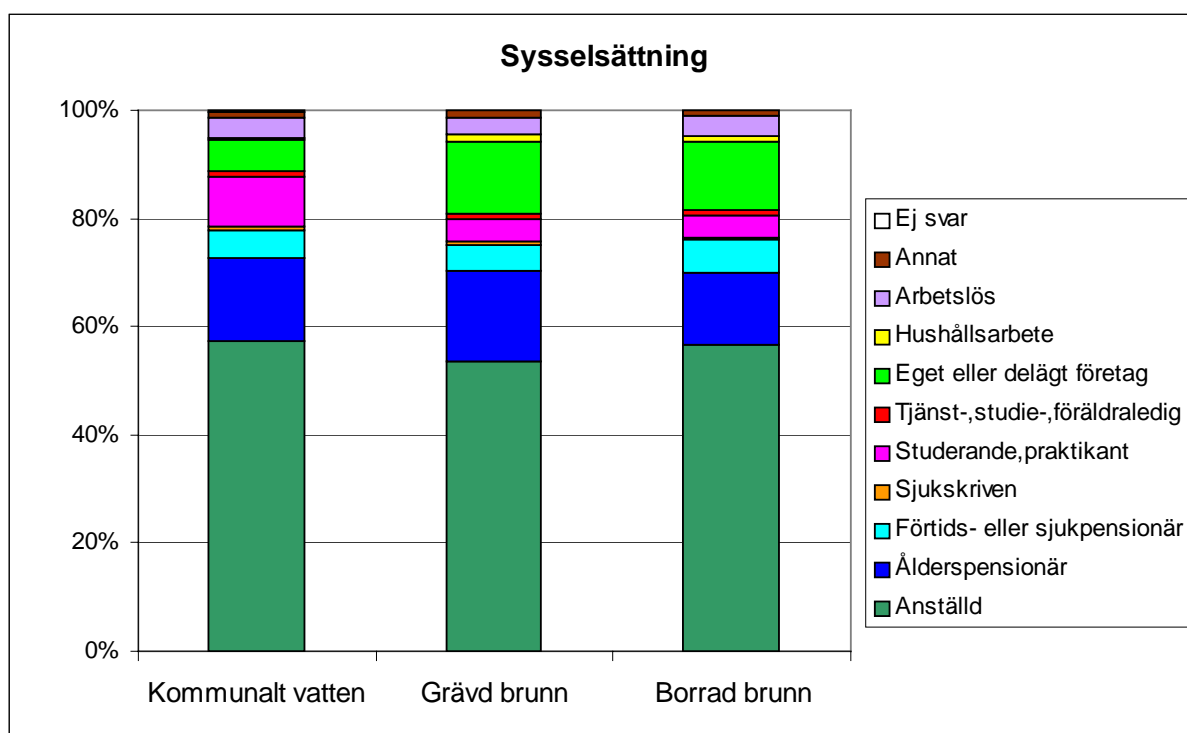
Enkätresultaten visar att personer med egen brunn oftast är födda i Sverige. Bland de som uppgett att de har egen brunn är 94,7 % födda i Sverige, 2,7 % i övriga Norden, 1,3 % i övriga Europa medan 1,1% är födda i en annan världsdel. Detta innebär att det är dubbelt så vanligt med egen brunn bland personer som är födda i Sverige jämfört med personer som är födda i ett annat land.

Utbildning, sysselsättning och inkomst (NMHE99)

Av enkätsvaren framgår att personer med egen brunn ofta har en lägre utbildningsnivå än personer med kommunalt vatten. Detta gäller i synnerhet personer med grävda brunnar där 51,0 % har en grundutbildning på högst 9 år, motsvarande andel är 44,3 % för personer med borrhade brunnar och 32,2 % för personer med kommunalt vatten. Universitets- eller högskoleutbildning är vanligare bland de som har kommunal vattenförsörjning (30,3 %) än för personer med borrhade brunn (23,6 %) eller grävd brunn 19,3 %).

Relativt många har inte svarat på frågan om anställning. Av de som svarat, arbetar ungefär hälften heltid som anställda. Det är något vanligare med deltidsanställningar av olika typer respektive att man inte arbetar som anställd för personer med egen vattenförsörjning.

På frågan om arbete (sysselsättning) kunde flera alternativ anges (Figur 15). Många hade angivit att de utförde hushållsarbete bland övriga sysslor. Det som utmärkte personer med egen vattenförsörjning är att de är mer verksamma i egna företag (12,8 %) än personer med kommunal vattenförsörjning (5,6 %). En annan markant skillnad är att en mindre andel personer med egen vattenförsörjning studerar (4,1%) jämfört med personer med kommunalt vatten (9,4 %).

Figur 15. Sysselsättning för personer med olika typ av vattenförsörjning (NMHE99).

Låga inkomster, mindre än 100 000 kronor per år (1999), är ungefär lika vanligt vid kommunal vattenförsörjning (26,7%), grävda brunnar (27,6%) och borrhade brunnar (24,3%). Sammanlagt kan ca 217 000 personer med egen brunn beräknas ha en årlig inkomst (1999) under 100 000 kronor.

För BHME03 finns den sammanlagda familjeinkomsten tillgänglig (Tabell 4). Låga inkomster t.ex. under 200 000 kronor per år är något mindre vanligt vid egen vattenförsörjning (9,0 % av hushållen med egen brunn) än vid kommunal vattenförsörjning (11,3 %). Det är emellertid också mindre vanligt med höga inkomster. Av de med egen brunn har 21,5 % en familjeinkomst över 500 000 kronor, motsvarande andel vid kommunal vattenförsörjning är 33,0 %.

Tabell 4. Andel hushåll med olika sammanlagd familjeinkomst vid olika typ av vattenförsörjning (BHME03).

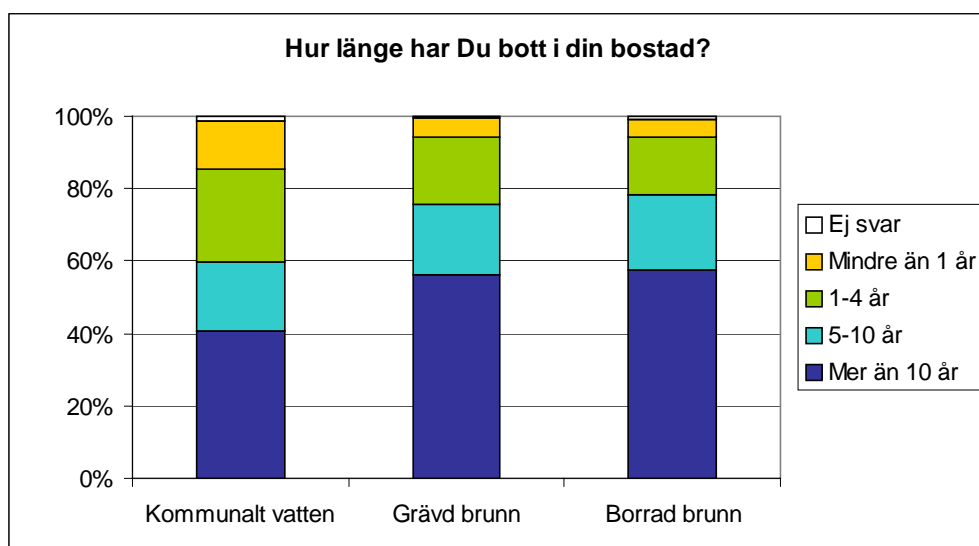
Familjeinkomst	Kommunalt vatten	Grävd brunn	Borrad brunn	Totalt
	%			%
0-100 000	4,4	3,8	3,2	4,4
100 000-200 000	6,9	5,6	5,5	6,8
200 000-300 000	10,1	13,5	11,4	10,4
300 000-400 000	18,9	31,9	25,2	20,1
400 000-500 000	26,7	28,5	30,4	27,1
500 000-600 000	15,0	10,6	14,3	14,7
>600 000	17,9	6,1	10,0	16,6
Summa	100	100	100	100

Boende (NMHE99)

Det är absolut vanligast att personer med egen brunn bor i småhus men ändå har 2,1% av såväl de med grävd som borrad brunn uppgett att de bor i lägenhet.

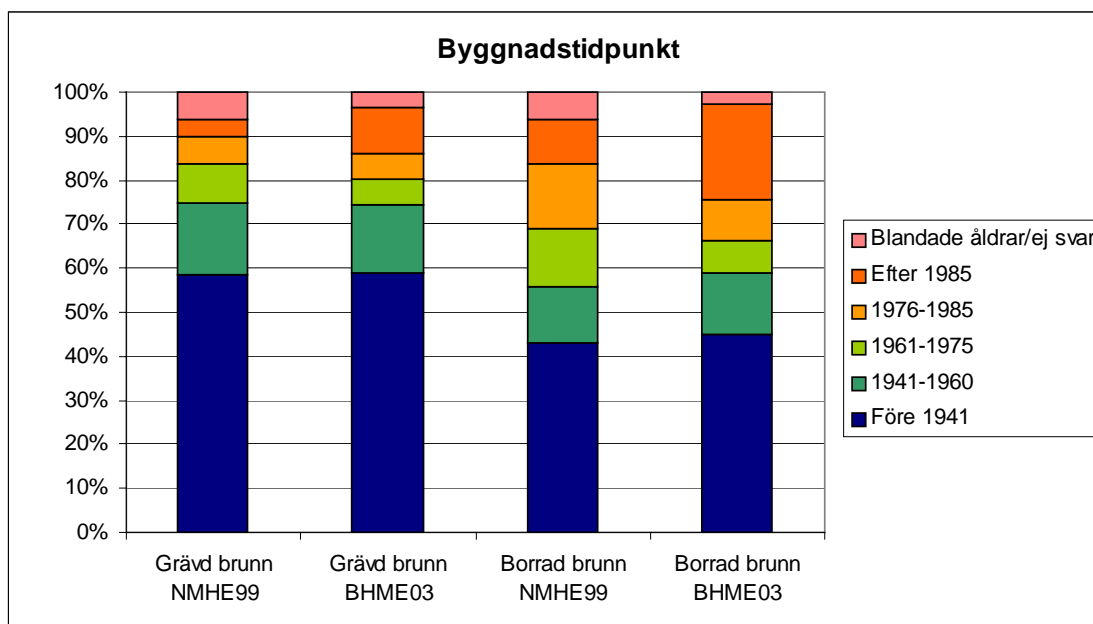
Vanligtvis äger personer utan kommunal vattenförsörjning sin bostad men 14,1% av personerna med dricksvattenförsörjning från grävd brunn respektive 9,3 % av personerna med dricksvattenförsörjning från borrad brunn hyr sin bostad. Detta innebär att ca 60 000 hushåll med enskild vattenförsörjning inte äger sin bostad eller brunnen.

Personer med egen brunn har ofta bott en längre tid i sin bostad (Figur 16). En relativt stor andel, 22,1%, av de med egen brunn har emellertid bott kortare tid än 5 år. Motsvarande andel är 38,9 % för personer med kommunalt vatten.

Figur 16. Hur länge personer (19-81 år) med olika typer av vattenförsörjning bott på samma ställe. (NMHE99).

Grävda brunnar förekommer mer frekvent vid gamla hus (Figur 17). Av de med grävd brunn anger hela 58,6 % att huset är byggt före 1941 (NMHE99). För de med borrarad brunn är motsvarande siffra 43,0 % medan endast 14,7 % av de med kommunalt vatten bor i så gamla hus. Siffrorna för barnenkäten är ganska lika men en relativt stor andel i barnenkäten bor i hus byggda efter 1985. Skillnaden jämfört med vuxnenkäten är större än vad som förklaras av att barnenkäten genomförts senare då fler hus hunnit byggas.

Figur 17. Husets ålder vid olika typer av vattenförsörjning (NMHE99 & BHME03).

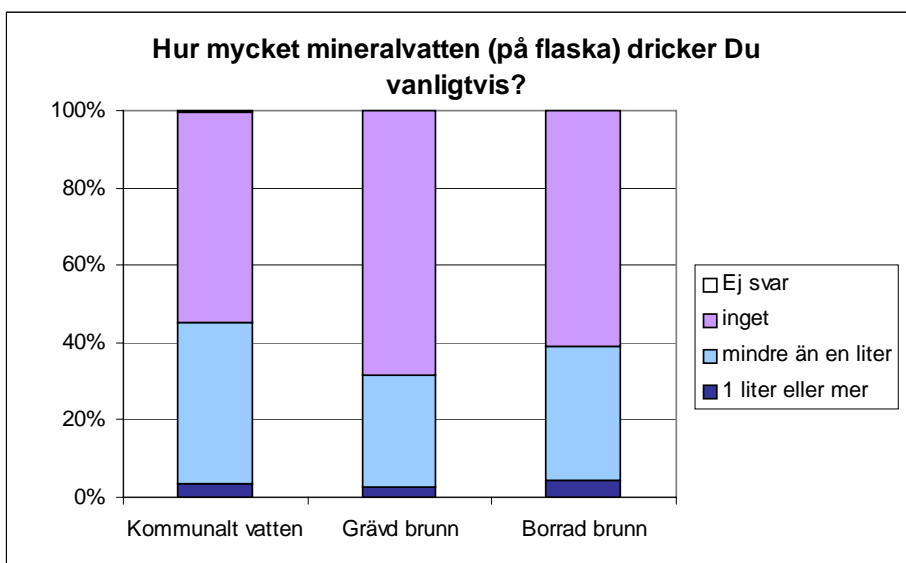
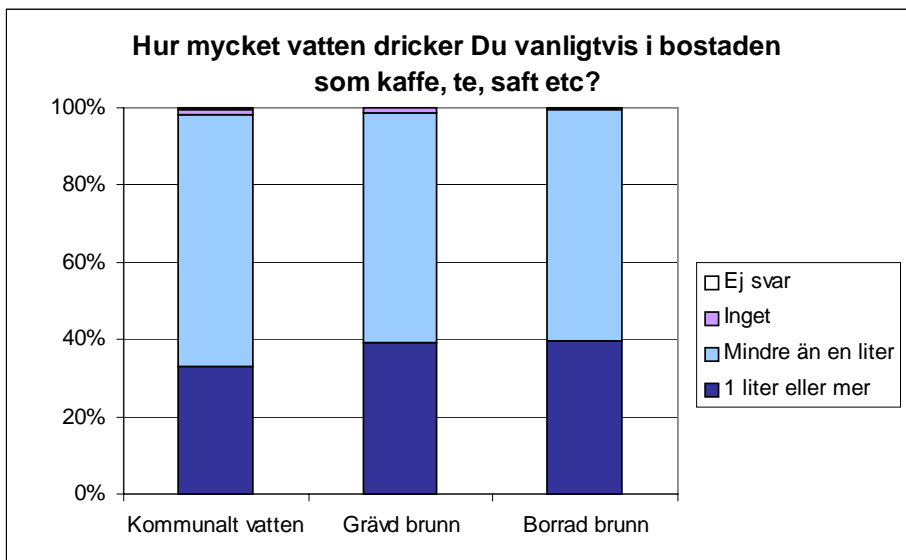
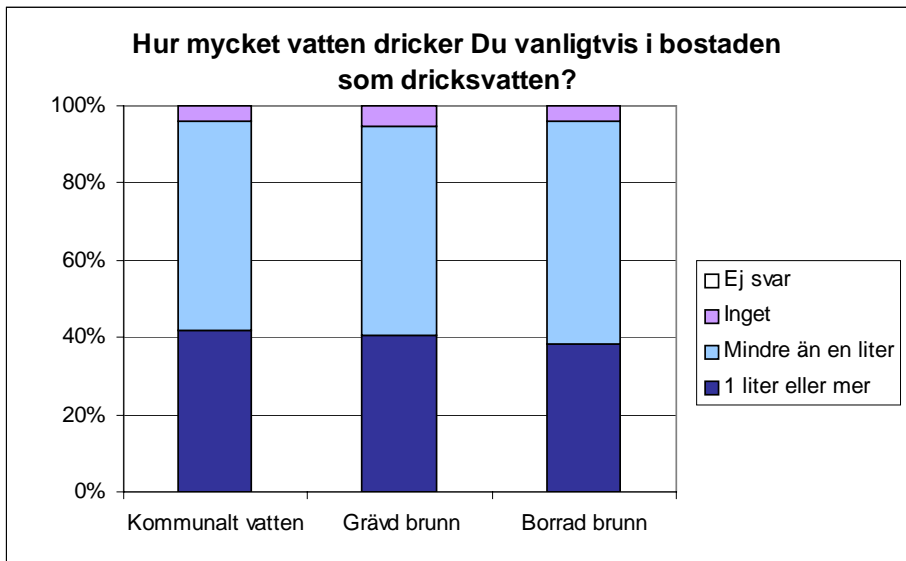
Levnadsvanor och kost (NMHE99)

Av personer i hushåll med egen brunn uppger en något mindre andel att de röker (19,8 %) jämfört med personer i hushåll med kommunalt vatten där 25,3 % anger att de röker.

De allra flesta med egen brunn äter en blandad kost (97,9 %). Endast 2,0 % uppger att de äter en laktovegetarisk kost vilket motsvarar ca 17 000 personer. Ingen av personerna med egen brunn som ingått i undersökningen har uppgett att de är veganer. Vidare äter personer med egen brunn oftare vilt som man fällt själv eller fått, likaså mer insjöfisk som man fångat själv eller fått. Man äter också oftare strömming. Om man jämför andelen som minst en gång i månaden äter vilt så är det 33,7 % av personerna i hushåll med egen brunn mot 13,3 % med kommunalt vatten, för insjöfisk är motsvarande siffror 13,6 % jämfört med 9,0 %. Vad gäller strömming uppger 22,2 % av personer med egen brunn att de äter strömming minst en gång varje månad medan 18,4 % av personer med kommunalt vatten äter strömming så ofta.

Vattenkonsumtion (NMHE99)

Den uppgivna vattenkonsumtionen är förvånansvärt likartad oavsett typ av kranvatten (Figur 18). Det kan noteras att av de med egen brunn uppger 39,4 % att de som dricksvatten dricker mer än 1 liter per dygn, 56,1 % att de dricker mindre än 1 liter per dygn och 3,5 % uppger att de inte alls dricker kranvattnet som dricksvatten.

Figur 18. Vattenkonsumtion hos personer (19-81 år) vid olika vattenförsörjning (NMHE99).

Kranvatten används även för beredning av andra drycker. Av personerna med egen brunn anger 39,4 % att de dricker mer än 1 liter dryck per dag som beretts av kranvatten, 59,8 % att de dricker mindre än 1 liter och 0,8 % att de inte alls dricker drycker beredda av kranvatten. Att dricka mineralvatten (från flaska) är något mindre vanligt vid egen vattenförsörjning jämfört med vid kommunal vattenförsörjning. Av de med kommunalt kranvatten uppger 45,4 % att de vanligtvis dagligen dricker mineralvatten. Motsvarande andelar är 39,2 % för de med kranvatten från borrade brunn respektive 31,5 % för dem med grävd brunn.

Markanvändning

För att undersöka hur många hushåll med egen brunn finns i områden där grundvattenkvaliteten kan påverkas negativt av markanvändningen har svaren på miljöhälsoenkäternas frågor om bostadens omgivning använts. Till detta har lagts resultaten från de utsökningar som gjordes på SGU i geografiska databaser för enkätsvaren från NMHE99 och BMHE03.

Brunnens (bostadens) omgivning (NMHE99 & BHME03)

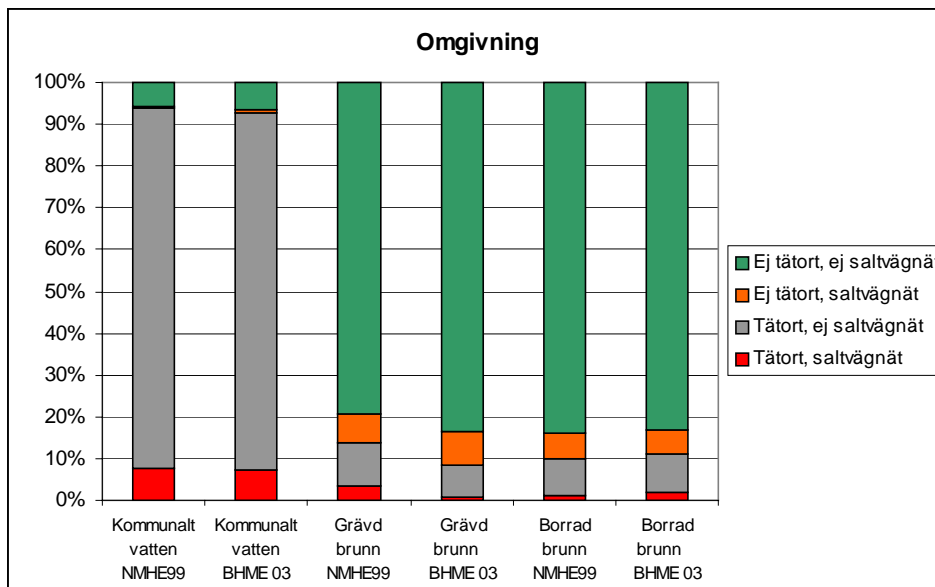
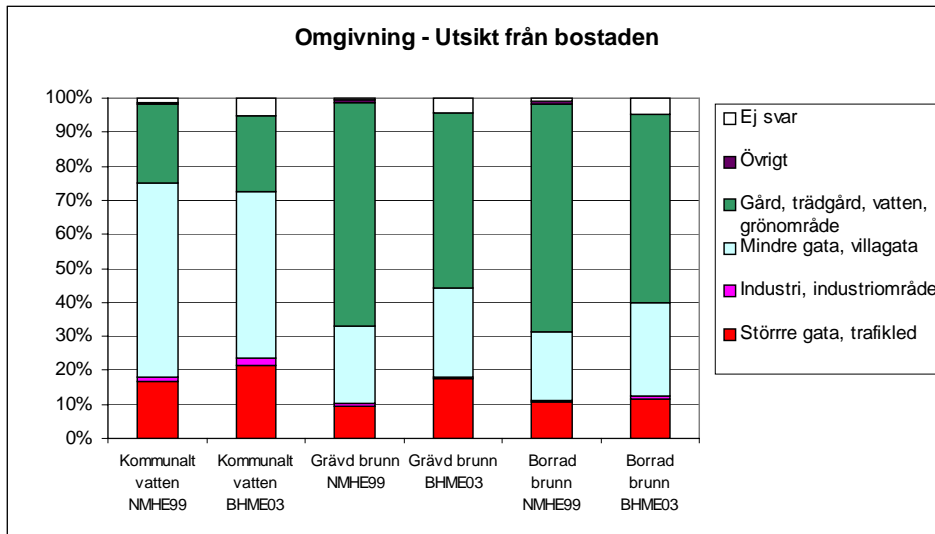
Flertalet hushåll med grävd eller borrade brunn ligger i lugna områden. Följande sammanställning bygger på svar på frågan "Har din bostad fönster som vetter direkt mot...". Av personerna med egen brunn anger 66,4 % i enkäten riktad till vuxna (NMHE99) att bostaden enbart omges av "gård, trädgård, vatten eller grönområde". Motsvarande andel för barnenkäten (BHME03) är 53,9 % (Figur 19). Ofta förekommer emellertid flera olika markanvändningstyper i bostadens närhet.

Förekomst av "större väg eller trafikled" i bostadens närhet anges av 10,2 % av personerna med egen brunn i vuxnenkäten respektive för 13,8 % i barnenkäten. Även "industri eller industriområde" förekommer i liten utsträckning, 0,5 % respektive 0,8 % i de bägge enkätomgångarna. Jordbruksmark fanns inte upptaget som svarsalternativ och det kan förmodas att denna delvis ingår under "övrigt" som fanns som svarsalternativ i NMHE99.

Indikation om möjliga föroreningskällor från den byggda miljön kan också fås genom att se på om bostaden ligger inom en tätort eller om den ligger i närhet av större vägar. I det följande används dels den tätortsklassificering från SCB som knutits till varje enkätsvar, dels en utsökning gjord på SGU om bostaden ligger inom 100 meter från det statliga vägnätet som saltas. Av personer med egen brunn beräknas 11,5 % (NMHE99) respektive 10,1 % (BHME03) bo inom ett tätortsområde och 8,8 % (NMHE99) respektive 8,1 % (BHME03) inom 100 m från en saltad väg. Det kan beräknas att 81,9 % (NMHE99) respektive 83,4 % (BHME03) varken bor i tätort eller vid saltvägnät. Det kan noteras att denna andel är betydligt högre än den som grundades på de svarande som uppgav att de enbart såg "Gård trädgård, vatten eller grönområde" från sina fönster. Det är osäkert vad denna skillnad beror på, kanske är förklaringen att man kan se ganska långt, t.ex. betydligt längre än 100 meter.

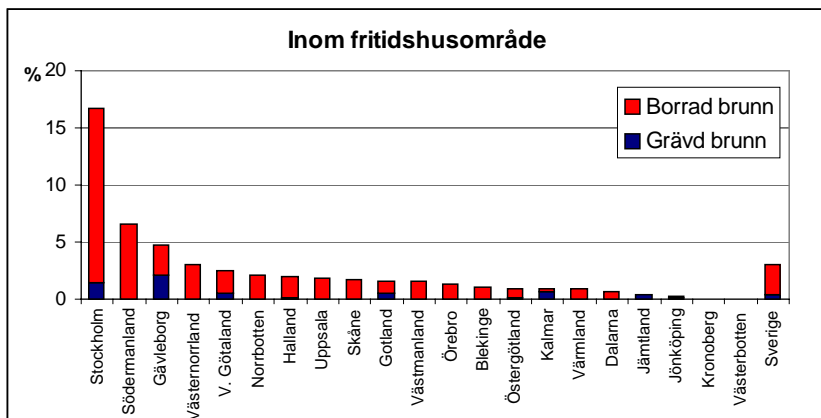
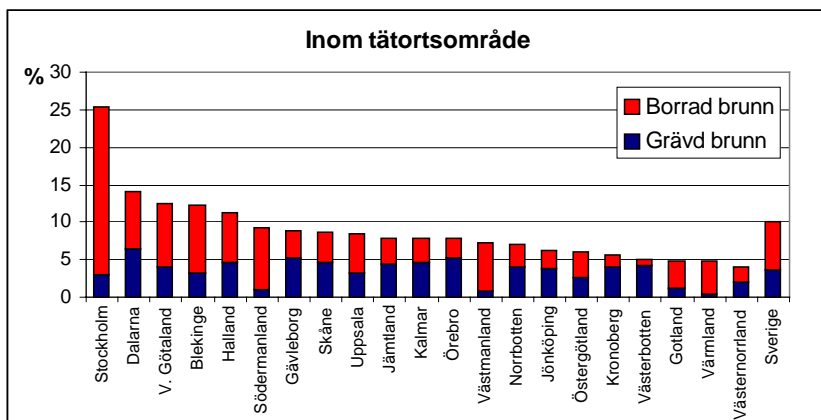
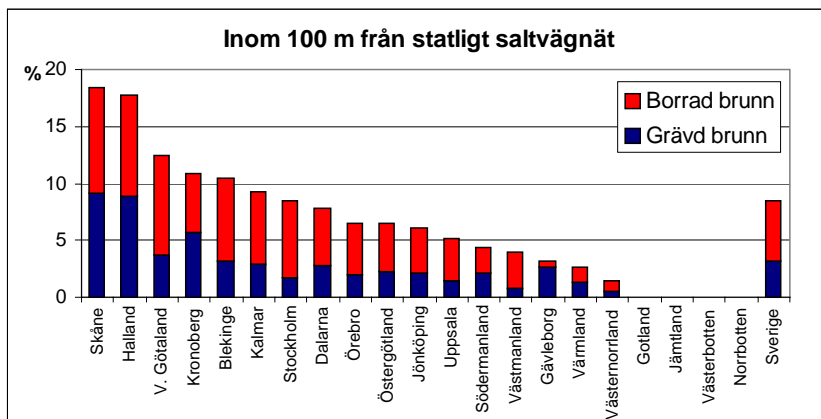
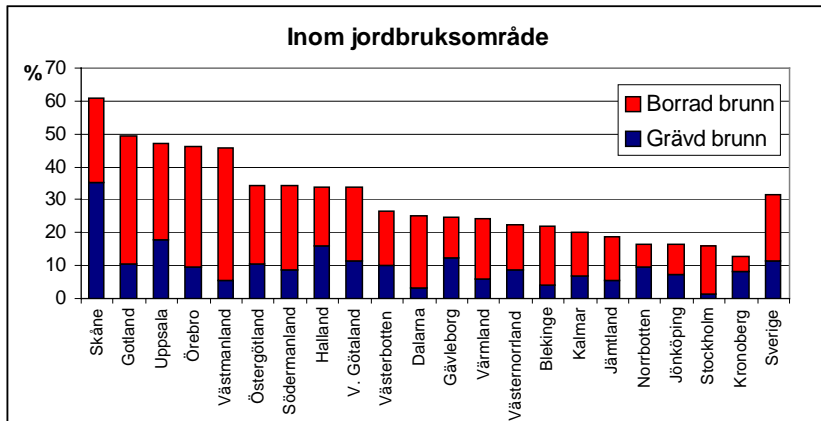
I Figur 20 visas andel av hushåll med brunnar i områden med olika typ av markanvändning med en länsvis uppdelning. En utsökning av om bostaden låg vid jordbruksmark gjordes enbart för BHME03. Av de med egen brunn ligger 31,6 % vid jordbruksmark. Andelen är lika stor för grävda som för borrade brunnar. Den största andelen i jordbruksområde finns i Skåne med drygt 60 % och den minsta i Kronobergs län med knappt 13 %.

För hela Sverige gäller att 8,5 % av hushållen med egen brunn har sin bostad inom 100 meter från saltad väg. Även vad gäller närhet till saltade vägar så är andelen störst i Skåne ca 18 %, på Gotland och i de nordligaste länen saltas inte vägarna. Andelen hushåll med närhet till saltad väg är lika stor för hushåll med grävda brunnar som för hushåll med borrade brunnar.

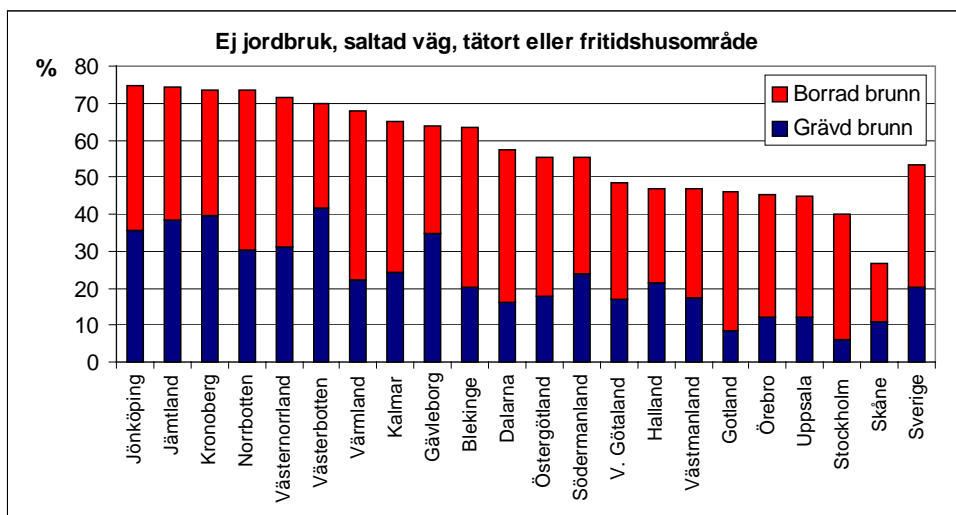
Figur 19. I det övre diagrammet visas utfallet på frågan om utsikt från bostadens fönster vid olika typ av vattenförsörjning vid de två enkätomgångarna. I de fall flera svar angivits visas det som bedöms innebära den största risken för grundvattnet i ordningen: (1) Större gata/trafikled, (2) Industri/industriområde, (3) Mindre gata/villagata, (4) Gård/trädgård/vatten/grönområde. Kategorin "Övrigt" redovisas enbart för NMHE99. I det nedre diagrammet visas om bostaden ligger inom tätort eller inom 100 meter från saltvägnätet.

En förvånande stor andel; 10,0% av hushållen med egen brunn finns inom ett tätortsområde. Inte heller i detta fall är det någon skillnad mellan hushåll med grävda respektive borrade brunnar. I Stockholms län finns drygt 25% av hushållen med egen vattenförsörjning inom en tätort. I Stockholms län är det också vanligt att hushåll med egen vattenförsörjning har sin bostad inom ett fritidshusområde (17%). För Sverige i sin helhet är motsvarande andel 3,0%. I fritidshusområden är det vanligast med borrade brunnar som utgör ca 87,8 %.

Figur 20. Andel av hushåll med egen brunn vid olika markanvändning (NMHE99 & BHME03 i kombination med geografiska databaser).

Det kan beräknas att ca 245 000 hushåll med egen brunn, dvs. ca 53,9 %, varken berörs av tätorter, fritidshusområden, saltade vägar eller jordbruksmark (Figur 21). Dessa är förmodligen mindre utsatta för föroreningar men kan fortfarande vara påverkade av t.ex. avloppsinfiltration och saltvatteninträngning.

Figur 21. Andel av hushåll med egen brunn i område som ej är berört av olika typer av markanvändning (NMHE99 & BHME03 i kombination med geografiska databaser).

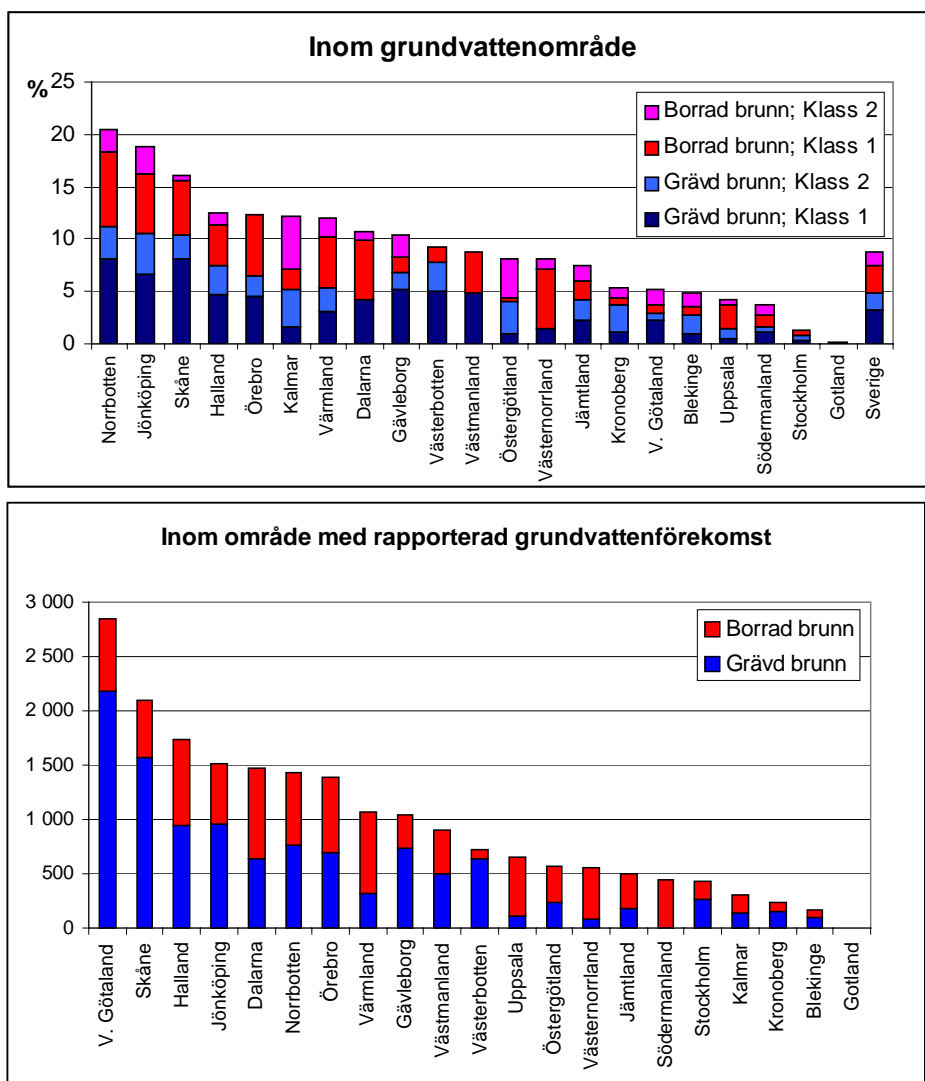
Geologi

En uppdelning har gjorts efter regionindelningen i Bedömningsgrunder för grundvatten (Naturvårdsverket 1999). De flesta hushållen med egen vattenförsörjning enligt de beräkningar som grundar sig på enkätsvaren från NMHE99 respektive BMHE03 finns i regionerna Sydsvenska höglandet respektive Mellansvenska sänkan. Den senare hör tillsammans med området Upplands kalkpåverkade område till regioner med högst andel borrade brunnar. Lägst andel borrade brunnar har regionerna Mellansveriges sedimentära berggrundsområde respektive Urbergsområden inom Norrlandsterrängen ovanför s.k. den Högsta kustlinjen, HK (se Tabell 5).

Tabell 5. Fördelning av hushåll med egen vattenförsörjning uppdelat på region enligt Bedömningsgrunder för grundvatten (NHME99 & BHME03 i kombination med geografiska databas).

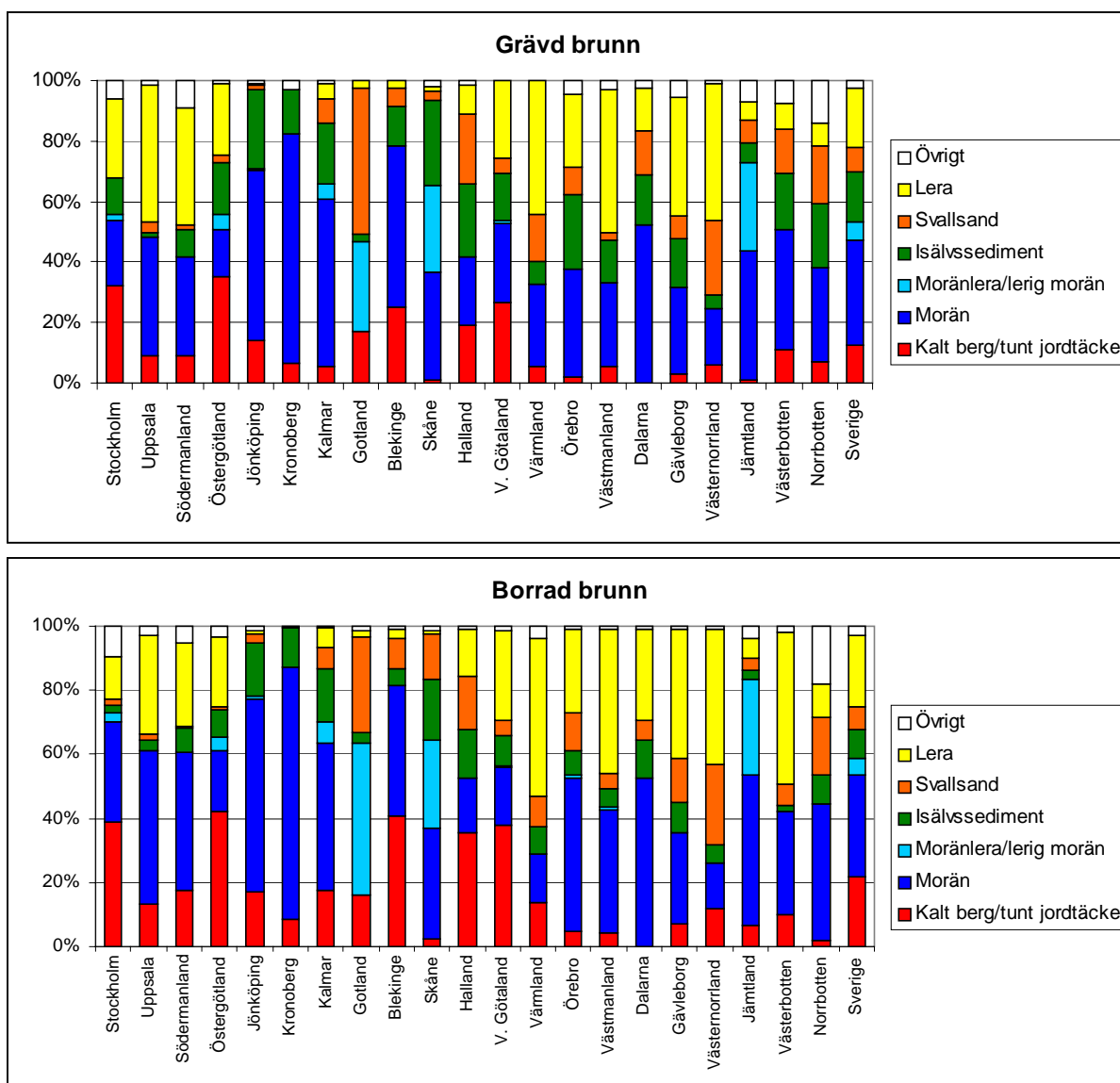
Region	Antal			%			Andel borrade brunnar
	Grävd brunn	Borrade brunn	Totalt	Grävd brunn	Borrade brunn	Totalt	
A - Sydsveriges sedimentära berggrundsområde	17569	23249	40818	10,4	8,1	9,0	57,0
B - Sydsvenska höglandet	45638	58907	104545	27,0	20,6	23,0	56,3
C - Väst- och sydostkusten	17977	34263	52240	10,6	12,0	11,5	65,6
D - Mellansveriges sedimentära berggrundsområde	7557	7427	14985	4,5	2,6	3,3	49,6
E - Mellansvenska sänkan	28956	79676	108632	17,1	27,9	23,9	73,3
F - Upplands kalkpåverkade område	10160	31870	42030	6,0	11,2	9,2	75,8
G - Norrlandskusten	25687	30437	56124	15,2	10,7	12,3	54,2
H - Sedimentära berggrundsområden i Dalarna & Jämtland	4060	5625	9685	2,4	2,0	2,1	58,1
I - Urbergsområden inom Norrlandsterrängen ovanför HK	9561	7656	17217	5,7	2,7	3,8	44,5
Oklassad	1850	6678	8529	1,1	2,3	1,9	78,3
Totalt	169015	285789	454804	100,0	100,0	100,0	62,8

En uppdelning har även gjorts efter om hushållen med egen brunn finns inom de sand- och grusområden där SGU i sin regionala kartering bedömer att det är möjligt att göra stora grundvattenuttag (Åsman & Ojala, 2004). Uppskattningsvis 13,0 % av de grävda brunnarna och 6,3 % av de borrade brunnarna ligger i ett identifierat grundvattenområde. Det kan noteras att även i dessa områden med goda uttagsmöjligheter för grundvatten från jordlagren förekommer bergborrade brunnar (Figur 22). I figurens nedre del visas hur många brunnar som kan beräknas finnas inom de områden med grundvattenförekomster i sand- och grusavlagringar som rapporterades till EG-kommissionen i mars 2005. Brunnar inom dessa områden kan få betydelse för övervakning enligt vattendirektivets krav.

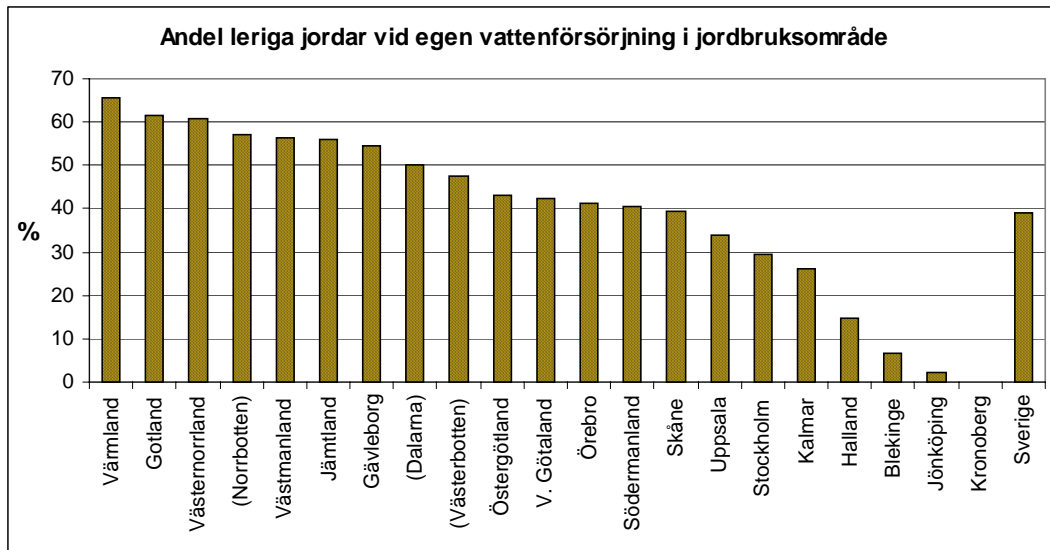
Figur 22. Andel brunnar som ligger inom ett sand- och grusområde där SGU bedömt att det är möjligt att ta ut stora mängder vatten; i Klass 1 områden bedöms det vara möjligt att ta ut mer än 25 liter/sekund och inom Klass 2 områden 5-25 liter/sekund; övre diagram. Beräknat antal brunnar (hushåll) inom de områden med grundvattenförekomster i sand- och grusavlagringar som rapporterades till EG 2005; nedre figur (NHME99 & BHME03 i kombination med geografiska databas).

I Figur 23 visas jordarten vid egen vattenförsörjning. Vissa skillnader kan ses mellan de grävda och borrade brunnarna inom ett län. Jordartsinformationen är hämtad från databasen för Sveriges Nationalatlas och är generaliserad. Att det t.ex. finns en del grävda brunnar i områden med kalt berg och tunna jordtäcken kan tyckas underligt, men får tolkas som att det inom en region med generell tunna jordlager ändå finns mindre områden med tillräcklig jordmäktighet för att anlägga grävda brunnar.

Figur 23. Jordartsfördelning vid egen vattenförsörjning. (NMHE99 & BHME03 i kombination med översiktlig jordartsinformation från Sveriges Nationalatlas som är starkt generaliserad).

En utsökning har också gjorts över hur stor andel av hushållen med egen vattenförsörjning i jordbruksområden som ligger inom områden med leriga jordarter (dvs. lera, moränlera eller lerig morän). Leriga jordar skyddar i viss utsträckning grundvattnet från den föroreningsrisk som jordbruksverksamheten utgör. Eftersom det finns ganska få enkätsvar i flera län har ingen uppdelning gjorts mellan grävda och borrade brunnar (Figur 24). Räknat för hela Sverige har borrade brunnar i jordbruksområden ett något bättre skydd mot föroreningar; 40,4 % ligger i områden med leriga jordar mot 36,6 % av de grävda brunnarna.

Figur 24. Andel av hushållen med egen brunn i jordbruksområden där leriga jordar dominerar. För Dalarna, Norrbotten och Västerbotten finns färre än 20 enkätsvar från hushåll med egen brunn inom jordbruksområde (NHME99 & BHME03 i kombination med geografiska databas).

Kustområden

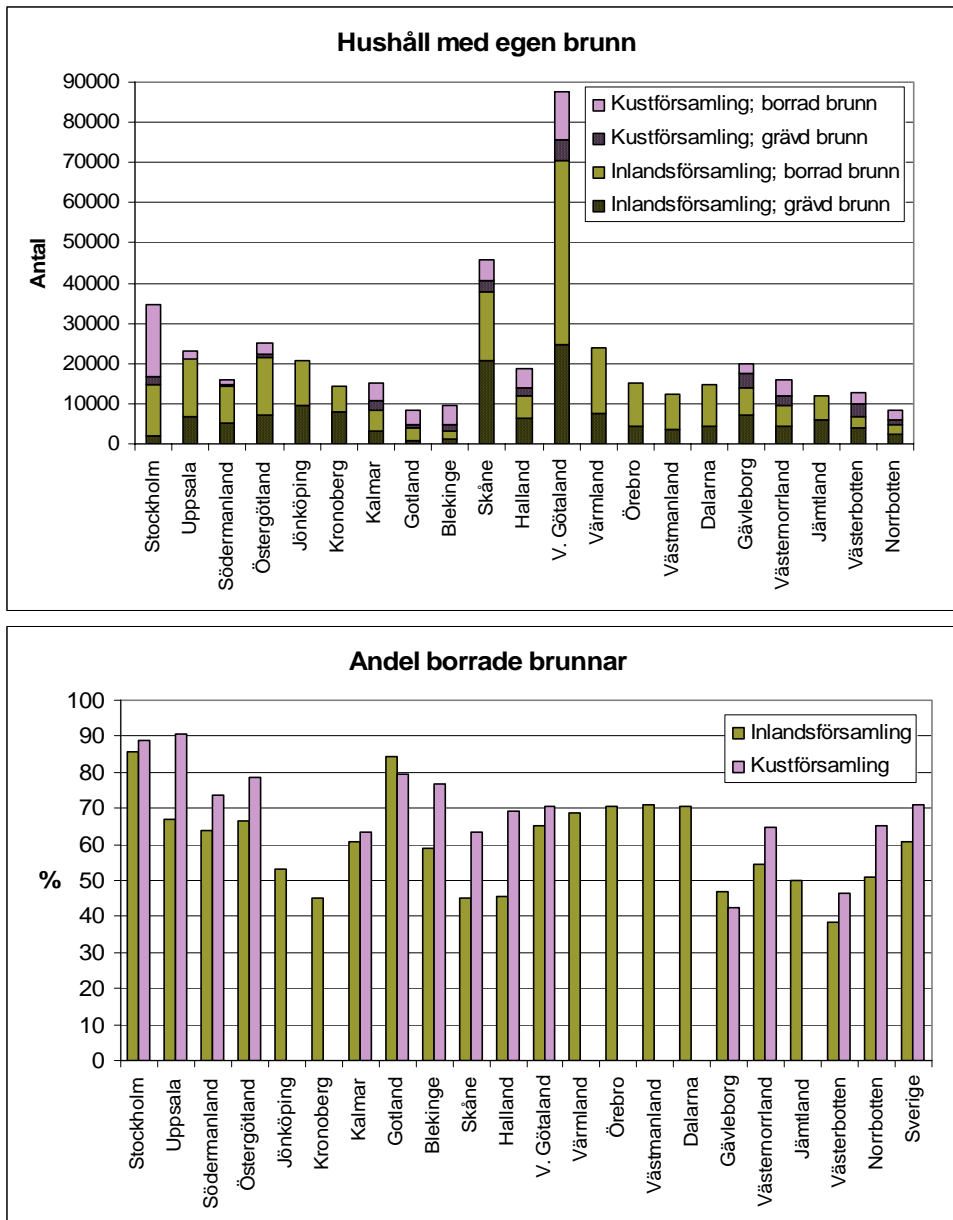
En indelning har också gjorts efter om hushåll med egen vattenförsörjning enligt NMHE99 och BMHE03 bor kustnära. Det kunde beräknas att av hushållen i Sverige med enskild vattenförsörjning så ligger ca 100 000, motsvarande 21,8 %, i en kustförsamling (Figur 25). En del kustförsamlingar är ganska små och ligger verkligen i skärgårdsmiljö medan andra är ganska stora och sträcker sig långt in i landet vilket påverkar resultaten en del.

Storstadslänen har flest hushåll med egen vattenförsörjning i kustförsamlingar, i Stockholms är det ca 20 000 hushåll, följt av Västra Götaland med 17 000 hushåll och sedan Skåne län med knappt 8000 hushåll.

I kustförsamlingarna finns 14,5 % av hushåll med egen vattenförsörjning inom tätortsområden vilket är något oftare än i inlandsförsamlingar där andelen är 8,8 %. I kustförsamlingar bor 8,4 % av hushållen med egen vattenförsörjning i fritidshusområden vilket är betydligt oftare än i inlandsförsamlingar där enbart 1,4 % av hushållen med egen vattenförsörjning bor i ett fritidshusområde.

Det är relativt sett vanligare med borrhade brunnar än grävda brunnar i kustförsamlingarna jämfört med inlandsförsamlingarna. I kustförsamlingarna kan de borrhade brunnarnas andel beräknas till 70,9 % medan motsvarande andel i inlandsförsamlingarna är 60,6 %.

I kustförsamlingarna är andelen borrhade brunnar särskilt hög inom tätortsområden, 78,6 %, respektive inom fritidshusområden, 86,8 %.

Figur 25. Beräknat antal hushåll med egen brunn vid permanentboende i kust- respektive inlandsförsamlingar. Andel borrade brunnar vid egen vattenförsörjning. (NMHE99 & BHME03)

Geokemi – exempel

Till enkätsvaren har även markgeokemiska data från närmsta undersökta provpunkt kopplats.

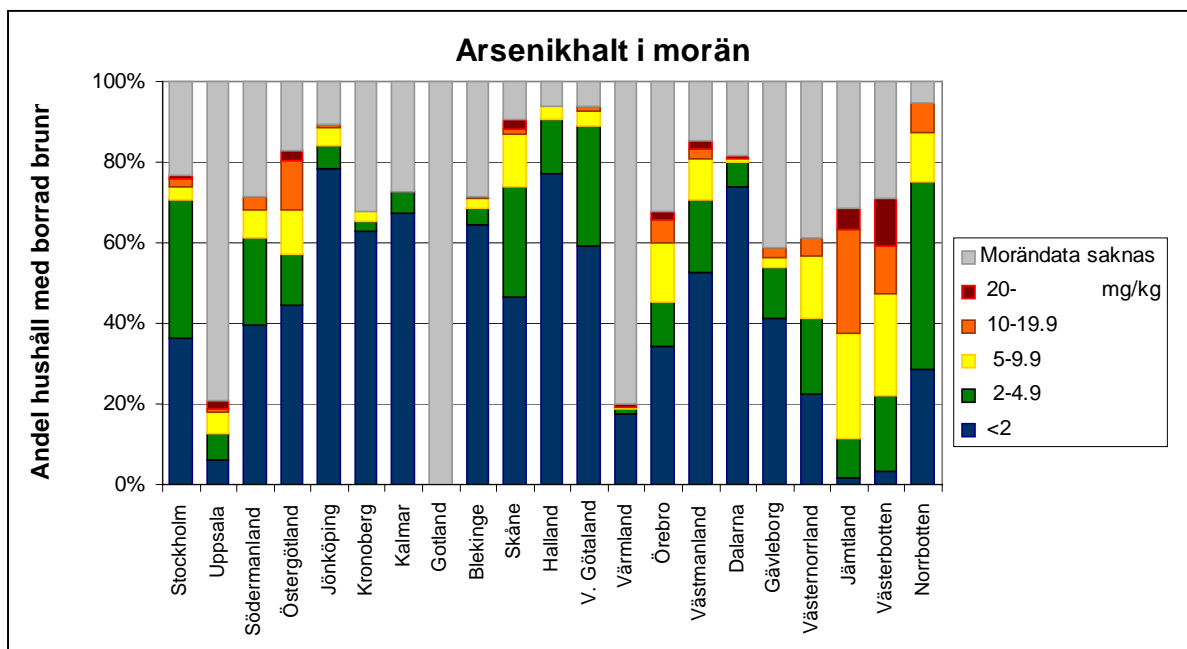
Som ett exempel visas hur naturligt förekommande arsenik kan påverka brunnsvattnet. Arsenik i grundvatten kommer vanligtvis från jordlager och berggrund även om exempel finns på höga halter, t.ex. där trävirke har impregnerats. Förhöjd halt av arsenik i morän ökar sannolikheten att halten är förhöjd även i brunnsvattnet, särskilt gäller detta borrade brunnar.

Den markgeokemiska databasen består av flera olika delar där olika analysmetoder använts. I Figur 26 visas medelvärdet av de våtkemiska analyserna om flera metoder använts vid samma punkt. Tidigare undersökningar (Selinus & Lax, 2005) har indikerat att risken för arsenikhalter över riktvärdet 10 µg/l i borrade brunnar ökar vid arsenikhalter högre än 5-7 mg/kg i moränen. I Figur 26 kan det ses att det i flera län är ont om närliggande provpunkter i morän. Under de senaste åren har

bl.a. delar av Uppsala län karterats men dessa data fanns inte tillgängliga vid utsökningen. Om det kan antas att de ännu ej karterade områdena har ungefär samma arsenikhaltfördelning som de områden som tidigare karterats, så kan det uppskattas att ca 14 % eller drygt 40 000 hushåll med borrhälsbrunn, har sin bostad i områden med arsenikhalt över 5 mg/kg i moränen.

Beroende på lokala hydrogeologiska förhållanden, pH och redoxförhållanden i vattnet frigörs inte alltid arsenik från jordlager och berggrund till vattnet. En preliminär uppskattning ger att halterna i borrhälsbrunnar överskrider riktvärdet 10 µg/l i 10–20 % av brunnarna om arsenikhalten i morän är högre än 5 mg/kg vilket skulle motsvara att omkring 4 000–8 000 hushåll skulle ha för höga arsenikhalt i brunnsvattnet.

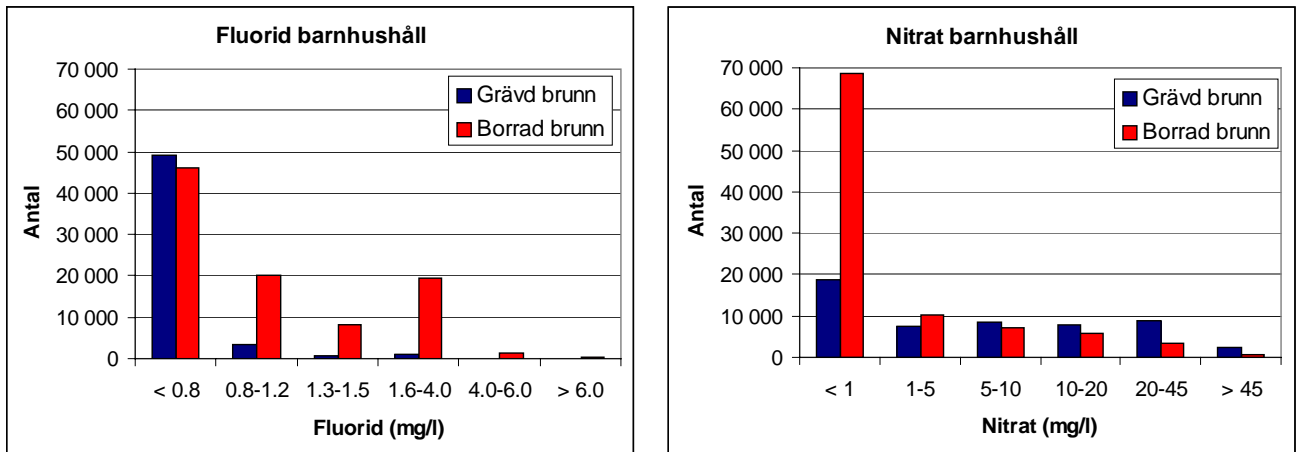
Av Figur 26 framgår att Västerbottens län är arsenikrikt vilket tidigare uppmärksammats och i detta län är det också vanligt med höga arsenikhalt i borrhälsbrunnar. Även i Jämtlands län är arsenikhalt i morän relativt höga, men i detta län synes detta inte ha påverkat brunnsvattnet (Ek m.fl., 2007b)

Figur 26. Arsenikhalt i C-horisonten i morän i närmsta undersökta provpunkt (inom 10 km) från hushåll med egen borrhälsbrunn enligt enkätsvar. ((NHME99 & BHME03 i kombination med geografiska databaser).

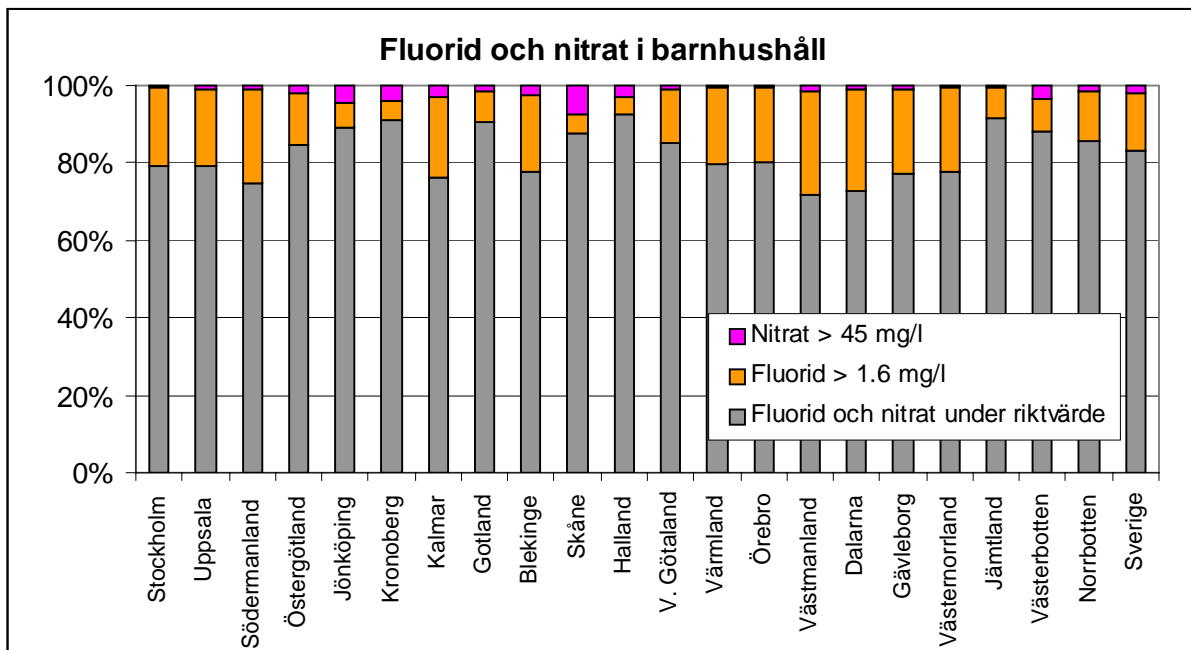
Vattenkvalitet – exempel

Två vanliga vattenkvalitetsproblem vid enskild vattenförsörjning är höga halter av fluorid respektive nitrat i brunnsvattnet. Små barn är särskilt känsliga för fluorid och nitrat. Enkätsvaren i NMHE99 och BMHE03 har tilldelats en vattenkvalitet med hjälp av de kartor som visades i Figur 1 och 2. Hur detta har gått till redovisas i Bilaga III. Den beräknade fördelningen av fluorid i brunnar i barnhushåll visas i Figur 27. Det kan ses att som tidigare diskuterats så förekommer höga fluoridhalter framförallt borrhälsbrunnar. Beräkningar ger att 14,9 % av barnhushållen med egen brunn har fluoridhalter >1,6 mg/l vilket motsvarar ca 22 000 barnhushåll. Nitrathalter över 45 mg/l (dvs. det gamla gränsvärdet 10 mg/l nitratkväve) är mindre vanligt och förekommer hos 2,1 % dvs. drygt 3 000 barnhushåll med egen brunn. Höga nitrathalter förekommer främst i grävda brunnar.

Figur 27. Beräknad fördelning av fluoridhalt respektive nitrat i enskilda brunnar hos barnhushåll.

I Figur 28 visas hur stor andel av barnhushållen som beräknas ha för höga fluorid- respektive nitrat-halter vid enskild vattenförsörjning i olika län samt i hela Sverige. Resultaten är osäkra för Norrlandslänen p.g.a. relativt få vattenanalyser. Eftersom de flesta analyserna är äldre än 10 så är det möjligt att färre brunnar har för höga nitrathalter eftersom jordbrukssektorn som utgör den största källan på många sätt har förändrats och gödningen bättre anpassas till grödans behov.

Figur 28. Beräknad fördelning av höga fluorid- och nitrathalter för barnhushåll med egen brunn.

Detta exempel visar att ca 17,0 %, motsvarande drygt 25 000, av barnhushållen (med barn upp till 18 år) med egen brunn kan beräknas ha en vattenkvalitet som är olämplig för små barn med avseende på fluorid och nitrat. Det finns emellertid en hel rad ämnen och bakterier etc. som kan göra så att vattnet inte bör användas som dricksvatten. För närvarande finns t.ex. inte tillräckligt dataunderlag för att utföra motsvarande beräkningar för uran som relativt ofta överskrider hälsogränsvärden. Många prov har tagits under senaste åren, men dessa har ännu inte tillförts kemiarkivet.

STRATEGI – VAD SKA INGÅ I UPPFÖLJNING

Uppföljning av vatten från enskilda brunnar kan behöva utformas på olika sätt om syftet är att följa upp miljö kvalitetsmålet, inkluderande ett eventuellt nytt delmål om enskild vattenförsörjning, eller om det är en del av en hälsorelaterad miljöövervakning.

Grundvatten, brunnsvatten eller dricksvatten?

Miljö kvalitetsmålet anger att grundvattnet ska "ge en säker och hållbar dricksvattenförsörjning". Detta skulle kunna tänkas betyda två olika saker:

1. Att grundvattnet är av så god kvalitet att det direkt kan användas som dricksvatten
2. Att grundvattnet som inte är av god kvalitet kan renas så att god dricksvattenkvalitet erhålls

Vid enskild vattenförsörjning kan det vara svårt att sköta t.ex. en filteranläggning så att en jämn och god vattenkvalitet erhålls. Säkerheten i dessa system kan således vara dålig. En dricksvattenförsörjning som bygger på rening av vattnet kan på olika sätt betraktas som mindre hållbar. Reningen kräver resurser i form av energi, kemikalier, filtermassor etc. Det kan också vara svårt att ta hand om förbrukade filtermassor, saltlösningar från regenerering av filter, koncentrerade lösningar från system med omvänd osmos etc. på ett säkert sätt.

I delmål 3 som gäller större grundvattenförekomster och vattenuttag anges att dessa vattenförekomster ska uppfylla gällande svenska normer för dricksvatten med avseende på föroreningar orsakade av mänsklig verksamhet. Det är alltså grundvattnet som förutom rening ska uppfylla dessa kriterier.

Detta visar att från **miljömålsperspektiv** är det grundvattnet som ska ha god kvalitet vilket för övrigt framgår redan målets namn "*Grundvatten av god kvalitet*". Från ett miljömålsperspektiv är det alltså kvaliteten på grundvattnet i magasinet som bör följas upp.

Ur ett **folkhälsoperspektiv** är det däremot kvaliteten på det dricksvattnet som kommer ur kranen som är viktig. Kranvattnet har på olika sätt påverkats av att pumpas upp, förvaras i hydrofor och genom passage i ledningssystem. Dessutom kan vattnet ha renats eller på annat sätt behandlats.

SGUs ståndpunkt är att det är grundvattenkvaliteten i magasinet som ska vara av god kvalitet och att det bästa därför vore att vattnet provtogs så nära brunnen som möjligt. För att samordna med en hälsomässig provtagning, men också av praktiska skäl, måste ofta en kompromiss accepteras där provet t.ex. tas ur köskranen. För att rätt kunna urvärdera resultaten är det emellertid viktigt att information finns om vattenprovet tagits efter filter etc.

Vilka ämnen ska följas upp?

Ska även ämnen som förekommer naturligt vara med?

Miljömålsarbetet syftar till att minska människans skadliga påverkan på de naturliga systemen. Övervakning av grundvatten kan gälla tre olika typer av ämnen (inkl bakterier etc.):

- A. Naturligt förekommande ämnen
- B. Naturligt förekommande ämnen som mobiliseras vid vattenuttag eller annan mänsklig verksamhet
- C. Ämnen tillförda genom mänsklig verksamhet

Det som självklart ligger inom miljömålsuppföljningens ram är föroreningar som faller i kategori C. Även för ämnen inom kategori B finns många exempel på ämnen som bör ingå i uppföljningen, ett exempel är klorid vid saltvatteninträngning.

Ett grundvattens lämplighet som dricksvatten begränsas emellertid ofta av naturligt förekommande ämnen i kategori A. Det kan ses som tveksamt om sådana ämnen bör följas upp inom miljömålsarbetet. Motiv för att de ändå ska ingå är:

1. Det kan vara svårt att skilja vad som är naturlig halt och vad som är förorening
2. För många ämnen vet vi inte hur vattenuttag påverkar halten. Ett exempel är fluorid som mycket ofta förekommer i halter över riktvärdet för små barn i vatten från bergborrade brunnar. Det är inte sannolikt att fluoridhalten generellt ökar vid vattenuttag. Det kan emellertid tänkas att ett vattenuttag i en viss brunn leder till att en större andel av vattnet i brunnen kommer från en spricka med mycket fluorid än under naturlig vattenomsättning. Det motsatta, dvs. att mer vatten kommer från en spricka utan fluorid, är också tänkbart. Det kan antas att för de flesta naturligt förekommande ämnen har vattenomsättningen i samband med uttag någon betydelse, om än liten. Beroende på omständigheterna kan vattenuttaget leda till antingen ökade eller minskade halter av ett ämne. Vår kunskap om halter av olika ämnen i grundvattnet under naturliga och störda strömningsförhållanden är inte tillräckligt detaljerad för att kunna avgöra i vad mån t.ex. vattenuttag påverkar halterna.
3. Det är svårt att motivera för brunnsägare och kommuner varför inte ämnen som fluorid, radon och arsenik ingår
4. Det behövs en sammanhållen bild över vattenkvaliteten; t.ex. ur ett hälsoperspektiv
5. Det kan vara svårt att utvärdera förändringar över tiden som beror på att man i områden med naturligt dålig vattenkvalitet ändrar vattenförsörjningssystem
6. Det finns ett intresse även ur miljömålssynpunkt av att känna till om grundvattnet har halter över riktvärdet av naturligt förekommande ämnen i ett område eftersom detta innebär att annat grundvatten med god kvalitet inom området bör skyddas.

Ska bara hälsovådliga ämnen vara med?

För ämnen i dricksvatten som negativt kan påverka hälsan eller innebär estetiska eller tekniska besvär finns riktvärden angivna i Socialstyrelsens *Försiktighetsmått för dricksvatten* (SOSFS 2003:17 (M)). För kemiska och fysikaliska parametrar gäller detta: Aluminium, **ammonium**, **antimon**, **arsenik**, bekämpningsmedel, **bly**, **cyanid**, **fluorid**, **fosfat**, **färg**, **järn**, **kadmium**, **kalций**, **kalium**, **kemisk oxygenförbrukning**, klor, **klorid**, **koppar**, krom, kvicksilver, lukt, **magnesium**, **mangan**, **natrium**, **nickel**, **nitrat**, **nitrit**, **pH**, **PAH**, **radon**, **selen**, **smak**, **sulfat**, **totalhårdhet**, **turbiditet** (understrukna

ämnen är av hälsomässig betydelse, **ämnen i fetstil** ingår i normalanalys, i vilken även alkalinitet och konduktivitet ingår). Utöver dessa ämnen finns riktvärden för några mikrobiologiska parametrar.

Vid insamling och analys är det viktigt att så många som möjligt av dessa parametrar finns med. Även om inget riktvärde för alkalinitet finns är den av betydelse för att bestämma vattnets korrosivitet. Alkaliniteten är dessutom av betydelse för att bedöma vattnets försurningsstatus och för att bedöma vattnets ursprung. Konduktiviteten är en nyckelparameter för att bedöma om grundvattnet har god status i arbetet med ramdirektivet. Tyvärr analyseras inte alla ämnen som kan ge negativa hälsoeffekter. Ett exempel är uran som tidigare inte ingått i normalanalysen men som nu sannolikt ofta kommer inkluderas sedan ett riktvärde fastställts. Det är angeläget att öka kunskapen om under vilka förhållanden uran finns i vattnet. Motsvarande gäller även för andra metaller och ämnen.

Ett kommande delmål för enskild vattenförsörjning kommer förslagsvis att formuleras som att grundvatten som används för enskild vattenförsörjning senast år 20XX ska uppfylla svenska riktvärden för dricksvatten med avseende på föroreningar orsakade av mänsklig verksamhet. Ur miljöperspektiv skulle alltså grundvattnet behöva följas upp avseende föroreningar där ett riktvärde finns angivet. Som tidigare diskuteras bör även ämnen som kan vara skadliga för hälsan som är naturligt förekommande inkluderas. En möjlig idé är att delmålet skulle kunna inkludera att sådana ämnen ska ha undersökts innan det satta måläret. Såväl hälsomässigt som estetiskt eller tekniskt grundade riktvärden bör ingå eftersom de har betydelse för användningen som dricksvatten. Även ämnen som inte har någon riktvärde eller gränsvärde behöver emellertid också ingå, detta gäller t.ex. övriga huvudkonstituenten i vattnet eftersom de ger möjlighet att bedöma vattnets ursprung och orsak till eventuella problem.

Vilka brunnar ska ingå i en uppföljning?

Ungefär lika många människor har egna brunnar vid fritidsbostad som vid permanentbostad. En första tanke var att uppföljningen i första hand borde inriktas på de som använder eget brunnsvatten vid permanentbostad eftersom det vanligtvis sker under längre tid av året. I många områden kommer fritidsbostäder alltmer att användas som permanentbostäder. Vad gäller problem med vattnets bakteriologiska kvalitet så spelar exponeringstiden oftast mindre roll, man blir dålig direkt, i synnerhet om man inte är van vid vattnet. I fritidshusområden vid kusten är problem med vattenbrist och saltvatteninträngning vanligt förekommande. Det finns alltså skäl till att inkludera brunnar vid fritidshus i uppföljningen men det är önskvärt att känna till hur brunnen används.

Beroende på syftet med undersökningen kan det vara mest relevant att provta borrade brunnar eller grävda brunnar. Eftersom vår kunskap ännu är ofullständig om vilka halter av olika ämnen som kan finnas i olika typer av brunnar bör emellertid inte en alltför snäv provtagning genomföras. För vissa ämnen är skillnaden mellan förekomst i jordgrundvatten respektive berggrundvatten olika i olika delar av landet. För att kunna utvärdera och generalisera resultaten är det nödvändigt att känna till vilken typ av brunn som provtagits.

Hur ofta ska man provta?

Socialstyrelsen rekommenderar i *Försiktighetsmått för dricksvatten* (SOSFS 2003:17 (M)) att vatten från enskilda vattentäkter bör kontrolleras vart tredje år. Förändringar i grundvattnets kvalitet sker i allmänhet ganska långsamt. Brunnar i bl. a. områden med genomsläppliga jordar eller tunna jordlager kan emellertid relativt snabbt påverkas av utsläpp av t.ex. olja eller vid vägsaltning. Brunnar som påverkas av grundvattennivåns årstidsvariation kan ha årstidssvängningar i vattenkvaliteten men det är vanligtvis svårt att säkert koppla kvalitetsproblem till t.ex. gödslingen ett visst år. I fritidshusområden påverkade av saltvatteninträngning har man kunnat påvisa att vattnet är saltare på eftersommaren då vattenuttagen varit stora och grundvattenbildningen mindre än under vintern. I

allmänhet är variationen över tid mindre än den rumsliga variationen och det finns därför anledning att snarare provta fler brunnar än samma brunn ofta.

Uppföljning genom att genomföra mätningar i enskilda brunnar

Inventering av brunnar med provtagning och analys ger bäst kvalitet på informationen. Brunnarna kan väljas ut speciellt efter syftet med undersökningen och brunnar som vid besiktning visar sig vara av undermålig standard kan väljas bort. Föroreningskällor i omgivningen kan identifieras. Genom att intervjuva brunnsägaren kan man få värdefull information om brunnen, vattenkvalitet, användning etc. Det är möjligt att undersöka förekomst av filter eller annan vattenbehandling. Provet kan tas på ett korrekt sätt, eventuellt med filtrering och uppdelning i olika flaskor för olika analyser. Analyser av instabila parametrar, pH och temperatur, kan utföras direkt vid provtagningen. Vidare kan transporten av provet till analyslaboratoriet ske på ett lämpligt sätt. Det kräver emellertid mycket arbetstid att genomföra en mer omfattande inventering. Förutom provtagningsbesöket bör kontakt tas med brunnsägaren på förhand för att få tillstånd att provta brunnen och för att använda resultaten, vidare behöver man komma överens om tidpunkt för besöket. Efter att resultat har erhållits och bedömts bör resultatet förmedlas till brunnsägare och det kan också behöva förklaras. Om resultaten visar på en dålig vattenkvalitet bör kapacitet finnas för att ge brunnsägaren råd om hur problemen kan avhjälpas.

En uppföljning av vattenkvaliteten i enskilda brunnar bör omfatta ett mycket stort antal punkter eftersom den ska belysa flera olika problem som oftast förekommer i låga frekvenser. Eftersom den rumsliga variationen oftast är större än den tidsmässiga och eftersom säsongsvariationer ofta överskuggar eventuella trender, är det viktigare att ha många provpunkter än att följa ett fåtal provpunkter över tiden (Maxe m.fl., 2004). Det är tveksamt om en tillräckligt stor undersökningsverksamhet med inventering av brunnar, provtagning och analys kan komma till stånd av kostnadsskäl.

Uppföljning genom sammanställning av analyser från enskilda brunnar föreslås

Analys av vatten från enskilda brunnar ingår i några regionala miljöövervakningsprogram. SGU föreslår i *Förslag till förbättring av kunskapsförsörjningen avseende grundvattenkvalitet* att prov från enskilda brunnar används framförallt för övervakning av förorening från jordbruk och inom den hälsorelaterade övervakningen (SGU 2006). Det finns både fördelar och nackdelar med att använda vattenanalyser som av någon anledning tagits av brunnsägare, brunnsbörare, kommun, länsstyrelse, myndighet eller på annat sätt. Det kan emellertid ses som en självklarhet att så mycket information som möjligt samlas in och används. Ett system där information hanteras så effektivt som möjligt och där det fulla informationsvärdet i analyser som redan utförs i största möjliga mån nyttiggörs bör utvecklas.

Därför föreslås att en uppföljning för de olika identifierade behoven i första hand bör bygga på att samla in de analyser som redan utförs och utvärdera dessa. För att fånga in förekomst av ämnen som normalt inte analyseras föreslås att standardanalyserna i ett urval brunnar byggs ut med speciella analyser enligt ett rullande schema som inkluderar metaller/metalloider, organiska föroreningar, petroleumrelaterade föroreningar, bekämpningsmedel inkl nedbrytningsprodukter och radioaktiva ämnen. Det bör även finnas en öppenhet att inkludera nya ämnen respektive bakterier, virus m m.

Fördelar

- Tillgång till provtagningsplats
- Lägre kostnader för provtagning och analys
- Någon är intresserad av resultatet
- Ej nödvändigt att meddela brunnsägare resultatet och ta ansvar för att undersökningen påvisat att åtgärder behövs

Nackdelar

- ❑ Man kan inte styra vilka prov som tas
- ❑ Ej representativa prov
 - Misstanke om dåligt vatten
 - Nyborrad brunn
 - Ej geografiskt eller befolkningsmässigt jämnt fördelade
- ❑ Sämre provtagning
 - Kontaminationsrisk
 - Ej filtrering - oftast OK om kranvatten
- ❑ Man vet mindre om provtagningsplatsens läge, omgivning, föroreningskällor etc.
- ❑ Man kan inte styra över vilka ämnen som analyseras
- ❑ Äger ej analysen

Vad måste man veta

- ❑ Brunnens läge (fastighet/ koordinater)
- ❑ Grävd eller borrade brunn (alt. djup)
- ❑ Tillstånd att använda analys
- ❑ Om provet tagits efter någon typ av filter

Vad är mer bra att veta

- ❑ Orsak till analys
- ❑ Tidpunkt för provtagning
- ❑ Brunnens tekniska utformning
- ❑ Finns med i SGUs brunnsarkiv (nästan bara borrade brunnar)
- ❑ Brunnens ålder
- ❑ Brunnens användning/uttag
- ❑ Antal personer
- ❑ Föroreningskällor
- ❑ År för senaste analys

Provtagning

Prov bör helst tas så att det så nära som möjligt representerar grundvatten, dvs. före filter. Det är ofta svårt att ta prov innan filter. Beroende på syftet med provtagningen får bedömas om det är meningsfullt att ta prov efter filtret. Om prov tas efter filtret bör information om typ av filter etc. inhämtas. Prov bör tas från kran som används mycket. Åtminstone ledningssystemet i huset bör spolas ur (jämn temperatur).

Vad behöver utredas vidare?

Frågor om tillgänglighet av analyser, datalagring, åtkomst, behörighet behöver lösas. Socialstyrelsen har genomfört en utredning som visar att analyser av prov som inlämnats av brunnsägare, ofta via kommunen, kan omfattas av sekretess hos myndigheter, samt att uppgifterna kan omfattas av personuppgiftslagen (PUL) eftersom fastighetsbeteckning och koordinater för analyser kan härledas till en person. För att en vattenanalys ska kunna datalagras på SGU behöver brunnsägare ge sitt tillstånd. Om brunnsägaren ger tillstånd så kan en analys koordinatsättas och lagras med kringuppgifter om brunnen och fastighetsbeteckning på SGU. SGU ansvarar för behandlingen av personuppgifterna och är s.k. personuppgiftsansvarig. Analysen kommer att betraktas som en offentlig handling. För att detta ska fungera behöver förutom brunnsägarens tillstånd även laboratorieföretagens bistånd vad gäller registrering av väsentliga uppgifter om brunnen och provtagningen och digital överföring av analyser och kringinformation. Socialstyrelsen avser under 2007 genomföra ett s.k. tillsynsprojekt där detta ska prövas. För att säkerställa att dessa system fungerar framgent kan det vara lämpligt att kommunerna ställer krav på detta vid upphandling av analyser från laboratorier.

Utformning av indikatorer

De här skisserade förslagen till indikator bygger på att de analyser som utförs av vatten från enskilda brunnar samlas in, koordinatsätts och klassas enligt åtminstone grävd/borrade brunn. Om detta fungerar kan det vara ett stort antal analyser, upp till 40 000 per år. Resultatet kan användas för att uppmärksamma och kvantifiera viktiga kvalitetsproblem. Tidsserien som så småningom byggs upp kommer inte representera samma punkter men kommer ändå kunna användas för att visa förändringar över tiden. Ambitionen bör vara att indikatorerna på nationell, regional och lokal nivå samordnas genom att dataunderlaget för den nationella indikatorn kan brytas ned för mer detaljerad redovisning.

Nationell indikator

Det är viktigt att indikatorn inte bara visar att det finns problem, dvs. att vattnet är otjänligt. Lika viktigt är att visa vad som är problemet och helst också indikera varför vattenkvaliteten ej är bra. Detta behövs för att bedöma vilka åtgärder som behövs. Indikatorpresentationen på Miljömålsportalen tillåter inte så många detaljer. Möjliga varianter på uppdelning i stapeldiagram som visar tidsutvecklingen skulle kunna vara:

1. Naturligt dålig vattenkvalitet/Kombination av antropogent förorenat vatten och naturligt dålig vattenkvalitet/Antropogent förorenat vatten/Tjänligt vatten
2. Överskrider riktvärde med avseende på:
Klorid/Fluorid/Nitrat (kväveföreningar)/Metaller/Bakterier mfl
3. Överskrider gränsvärde/Över riktvärde men ej över gränsvärde/Tjänligt vatten

Vilken av dessa som ger den bästa informationen behöver prövas. Förslag 1 kräver utveckling av metod för att avgöra vad som är naturligt respektive förorenat av mänsklig verksamhet. Stapelns höjd skulle kunna visa på antalet analyser. Kartan med länsuppdelning skulle eventuellt kunna visa andelen analyser som är otjänliga i varje län. Under fördjupningsfliken i indikatorpresentationen är det möjligt att presentera en mer detaljerad bild. I denna kan förhållandena i länen visas, skillnaderna mellan grävda och borrade brunnar etc.

Regional indikator

Den nationella indikatorn ger även en uppdelning per län. Under fördjupningsfliken kan samma stapeldiagram som för den nationella huvudpresentationen men med länsuppdelning istället för tidsserie visas. En översiktlig beskrivning av olika typer av vattenkvalitetsproblem i olika landsändar kan också ingå. Ifrån den nationella presentationens huvudsida ska det vara möjligt att klicka sig till ett enskilt län. I länspresentationen ingår samma stapeldiagram med tidsutveckling som för den nationella huvudpresentationen, fast för enbart länets data. Om tillräckligt med data finns, kan även en länskarta med andelen brunnar med dålig vattenkvalitet i de olika kommunerna visas. En beskrivning över de länsspecifika orsakerna till dålig vattenkvalitet kan ges. Under antagandet att SGU är datavärd för vattenkvalitetsinformation från enskilda brunnar, så kan SGU, på samma sätt som nu görs för andra indikatorer, bistå länen med information som ger underlag till diagram och karta. Länen skriver sedan beskrivning och eventuella fördjupningstexter.

Lokal indikator

Socialstyrelsen har tagit fram en indikator "Hälsorisker i dricksvatten för enskild förbrukning" som är avsedd att användas på lokal nivå. Kommunerna ska kunna bearbeta de analyser som de har tillgång till och presentera resultatet i klasserna Tjänligt, Tjänligt med anmärkning respektive Otjänligt uppdelat på kemisk-fysikalisk respektive mikrobiologisk dricksvattenkvalitet. Dricksvattenanalysen ska minst omfatta en normalanalys enligt bilaga 2 i SOSFS 2003:17 (Socialstyrelsen, 2003) för att inkluderas i indikatorn. Antalet brunnar som inte har undersökts ska också framgå.

Diskussion

Initialt var syftet med denna undersökning att visa hur stor andel av brunnarna i ett område som var borrhade respektive grävda. Detta har uppnåtts med tillräcklig noggrannhet på länsnivå och viss indikation har även erhållits för många kommuner. Jämförelsen med brunnsarkivets borrhade brunnar kan användas för att se hur inrapporteringen av nyborrade brunnar fungerar i olika län.

Genom att enkätsvaren var koordinatsatta så var det också möjligt att koppla brunnarna till olika markanvändningslag. Resultaten visar att många hushåll med egen brunn finns nära större saltade vägar (8,5 %) respektive inom tätorter (10 %). Det är känt att vägsaltning ofta påverkar brunnar och det är genom dessa beräkningar möjligt att få en uppfattning om hur många brunnar som skulle behöva undersökas avseende vägsaltspåverkan. Vad gäller tätorters påverkan på grundvatten vet vi mycket mindre. De studier som gjorts t.ex. i Stockholm (Miljöförvaltningen i Stockholms stad 1997; 2006) visar att i hårt belastade miljöer förekommer höga halter av en rad tungmetaller, organiska ämnen och petroleumrelaterade föroreningar. Dessutom förekommer bakterier och när-salter i mycket höga halter. I vilken utsträckning detta även drabbar grundvattnet i mindre orter där enskild vattenförsörjning förekommer är oklart och detta behöver klargöras genom provtagning och analys av brunnsvatten. Många brunnar ligger även inom jordbruksområden (31,6 %) och det kan förväntas att påverkan från gödsling och bekämpningsmedelsanvändning påverkar en del av dessa brunnar men även här behövs vattenprovtagning och analys för att se om de förändrade jordbruksmetoderna minskat problemen.

Av hushållen med egen vattenförsörjning finns 3 % i fritidshusområden, ofta i kustområden med de speciella problem detta innebär. Högre boendestandard i kombination med ett ökat permanentboende ökar vattenförbrukningen. Många borrar egen brunn och risken för saltvatteninträngning ökar genom det ökande vattenuttaget. Saltvattnet är i de allra flesta fall relik saltvatten som finns i områden som varit täckta av salt eller bräckt vatten efter senaste nedisningen. I strandnära lägen kan även inträngning av det nutida havsvattnet förekomma. I många områden finns inte heller gemensamma avloppssystem utan avloppsvattnet infiltreras på tomten vilket ökar risken för lokal avloppspåverkan på dricksvattnet.

Genomgången av enkätsvaren för att på olika sätt försöka beskriva personer och hushåll med egen brunn kan tyckas ligga lite utanför vad som normalt uppmärksammas i dessa sammanhang. Personer och hushåll med enskild vattenförsörjning har i de olika avsnitten jämförts med personer med kommunal vattenförsörjning. Eftersom det är så mycket vanligare med kommunalt vatten kommer dessa i annan statistik utgöra tyngdpunkten och det har därför varit relevant att jämföra med denna grupp. Jämförelsen har visat att inga markanta skillnader finns mellan personer och hushåll med egen vattenförsörjning och sådana med kommunalt vatten.

I de fall vattnet är så dåligt att åtgärder behöver vidtas är det relevant att se vilka resurser ett hushåll har för att lösa situationen. Många har inte bött så lång tid och har därför förmodligen en sämre kunskap om brunnen och dess skötsel. Av hushållen med egen brunn har ca 200 000 bott kortare tid än 10 år. Detta innebär att ca 20 000 hushåll flyttar in i en ny bostad med egen brunn varje år. Det är möjligt att se en forskjutning från grävd brunn till borrhad brunn bland de nyinflyttade. Under de 10 första boendeåren övergår ca 22 000 hushåll från grävd brunn till borrhad brunn. En motsvarande utveckling ses också i barnenkäten där de äldre åldersgrupperna bor i hushåll med borrhad brunn i större utsträckning än de yngre barnen. Det är uppenbart att många familjer som flyttar in på fastigheter med en grävd brunn efter några år inte är nöjda med vattnet vad gäller mängd eller vattenkvalitet utan låter borra en brunn. En grävd brunn kräver mer skötsel än en borrhad brunn och det kan vara svårt att få tag på professionell hjälp för t.ex. rengöring av brunnen. Ett annat resultat är att ensamstående män i högre utsträckning än gifta par har grävd brunn. Det förefaller som om kvinnor i ett hushåll ofta kan ha tagit initiativ till att en brunn har borrhats men

det kan också avspegla befolkningsstrukturen där kvinnor i större utsträckning än män flyttat in till städerna.

Det är anmärkningsvärt att så många som 60 000 hushåll med enskild vattenförsörjning inte äger sin bostad utan hyr. Detta innebär att ansvaret att åtgärda eventuella brister åligger en "hyresvärd" vilket sannolikt ibland kan ge problem. En liknande situation kan finnas när fastigheter under olika förutsättningar delar på en brunn vilket är ganska vanligt.

Den information om enskild vattenförsörjning som har kunnat inhämtas från de bägge miljöhälsoenkäterna har gett en bättre bild av den enskilda vattenförsörjningen än vad som tidigare fanns. Detta visar att det är viktigt att behålla frågan om vattenförsörjning även vid kommande enkätomgångar och att resultatet även vid dessa är kan göras tillgängligt för att förfinas den regionala bilden och följa upp eventuella förändringar. För att på ett bättre sätt kunna beräkna hur många personer som berörs av t.ex. dålig vattenkvalitet är det önskvärt att i framtida enkäter ställa frågorna om hur många som bor i hushållet respektive hur många av dessa som är barn på samma sätt som i vuxnenkäten. För att kunna använda enkätresultaten utan att skapa möjligheter att identifiera vem som givit de olika svaren så har en särskild procedur använts. Detta har fungerat väl och inte skapat några betydande problem. En nackdel är emellertid att om man gör fel eller glömmer något så kan man inte rätta till detta. Det finns inte heller möjligheter att lägga till aspekter som dyker upp vid ett senare tillfälle utan att göra om hela arbetet. Ett exempel på detta var behovet att beräkna hur många grävda brunnar som finns i låglänta områden nära vattendrag och som riskerar att översvämmas vid extremvattenflöden. Det hade också varit önskvärt att kunna beräkna hur många med egen brunn som bor vid kusten på ett mer exakt sätt.

Av jämförelsen med SCBs siffror (Tabell 2 och Bilaga 1) framgår tydligt att det finns osäkerheter vid beräkningar av hur många personer respektive hushåll som har enskild vattenförsörjning i ett visst län eller kommun. Detta beror till största delen på att relativt få svar i NMHE99 kom från personer med egen brunn. Det finns också en del osäkerheter i hur personer med vatten från olika typer av gemensamhetsanläggningar har svarat. Miljöhälsoenkäten riktad till vuxna kommer snart att upprepas och då med utökade svarsalternativ avseende vattenförsörjning vilket innebär att ett aktuellt och förbättrat underlag snart kan finnas tillgängligt. Säkerheten i beräkningarna av hur stor andel som har borrhärd respektive grävda brunnar grundas på båda enkäterna (NMHE99 respektive BHME03) vilket innebär att dessa är mer tillförlitliga. Detta gäller även beräkningarna av hur många med egen brunn som har sin bostad nära olika tänkbara föroreningskällor. Ett undantag utgörs möjligen av beräkningen av hur många som bor inom tätorter där resultat från Stockholms kommun indikerar att några få personer angivit att de har egen brunn. Det är möjligt att dessa personer i själva verket bor i sitt fritidshus istället för i sin permanentbostad och därför angett att de har egen brunn. Detta innebär att andelen hushåll med egen brunn inom tätortsområden (10 %) kan vara något för hög.

Det finns för närvarande dålig kunskap om hur vanligt det är med otjänligt vatten vid enskild vattenförsörjning men de undersökningar som genomförts visar att det är vanligt med kvalitetsproblem. Vi undersökningen av 20 privata brunnar i Hörby kommun påträffades bekämpningsmedel i 2/3 av brunnarna och i ca 1/3 i halter över riktvärdet 0,1 mikrogram per liter (Hörby kommun, 2005).

Avlopp, i synnerhet från infiltration av enskilda avlopp, förorenar ofta grundvattnet. På Gotland visade stickprovsundersökningen år 2005 att vattnet från 9 % av de privata brunnarna var otjänligt medan i 26 procent av brunnarna var vattnet var tjänliga med anmärkning vad avsåg bakteriell påverkan, förmodligen huvudsakligen på grund av förorening från avlopp (Gotlands kommun, 2005). Vi har otillräcklig kunskap för att bedöma om övriga föroreningar i avloppsvattnet, till exempel från hushållskemikalier och läkemedel, begränsar grundvattnets tjänlighet som

dricksvatten. I en liten pilotstudie av läkemedelsrester i enskilda brunnar på en ö i Vaxholms kommun detekterades könshormonet östriol (Lewin Pihlblad m.fl., 2007).

Slutsatsen från de senaste årens undersökningarna som SGU genomfört i samarbete med Strålskyddsinstitutet och som omfattat 722 bergborrade och 46 brunnar i jordlagren, är att var tionde bergborrade brunn har så höga radonhalter så att vattnet betecknas som otjänligt, medan knappt en femtedel har uranhalter över rekommendationen. Arsenikhalten i bergborrade brunnar överstiger relativt ofta otjänlighetsgränsen i vissa områden, främst i norra Sverige. Halterna av krom, strontium och bor är tydligt förhöjda på Gotland och borhalten översteg där också WHO:s gränsvärde i flertalet bergborrade brunnar (Ek m. fl., 2007b).

I den s.k. Kronobergsundersökningen 1949 där alla brunnarna i Kronobergs län inventerades, visades att många brunnar var dåligt skyddade mot föroreningar och att vattenkvaliteten ofta var undermålig (Bergstrand 1953). Vid denna tidpunkt fanns 23 685 brunnar och därutöver 1240 fastigheter som saknade egen brunn (vilket kan jämföras med de 14 200 hushåll med enskild vattenförsörjning som nu beräknas finnas). Vid Kronobergsundersökningen så var nästan alla brunnar grävda, vanligen stensatta, vattenförsörjning från källor förekom (3,5 %) och rör- och borrhullar var ytterst sällsynta (2 %). Undersökningen följdes upp med att "anvisningar till saneringen av dåliga brunnar" distribuerades till samtliga hälsovårdsnämnder i länet där råd även fanns för hur man skulle bedöma orsak till dålig vattenkvalitet och vilka åtgärder som behövde vidtagas. Detta ledde till att 747 brunnar nyanlades och 1723 renoverades.

På samma sätt som för Kronobergsundersökningen kommer en ökad analysverksamhet av vatten från enskilda brunnar leda till att åtgärder behöver vidtas även om problemen kan ibland röra andra typer av föroreningar. För att kunna ge riktiga råd är det nödvändigt att systematiskt bygga upp vår kunskap om vilka föroreningar och naturligt förekommande ämnen som finns i grundvattnet och hur de uppträder.

Referenser

- Aastrup, M., Berntell, A. Bertills, U., J. Johnson & Thunholm, B., 1995: Grundvattnets kemi i Sverige. Naturvårdsverket Rapport 4415
- Andersson, M., 2006: Övervakning av enskilda brunnar i Värmlands län. Resultat av vattenkemisk provtagning i tre områden under åren 2003-2005. Länsstyrelsen i Värmland. Miljöanalysenheten. Rapport 2006:27
- Berglund, M., Ek, B-M, Thunholm, B. & Lax, K., 2005: Nationell kartläggning av arsenikhalter i brunsvatten samt hälsoriskbedömning. Resultatrapport till Naturvårdsverket; kontrakt nr 215 0409
- Bergstrand, A., 1953: Brunnsinventeringen i Kronobergs län 1949. Redogörelse för organisation, utförande och statistisk bearbetning.
- Boman, D. & Hanson, G., 2004: Salt grundvatten i Stockholms läns kust- och skärgårdsområden. Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport 2004:26.
- Ek, B-M, Thunholm, B. & Östergren, I., 2007a: Naturligt radioaktiva ämnen, uran och andra metaller i dricksvatten – och tidsmässiga variationer. FoU-seminarium vid SGU 6-7 mars 2007 –dokumentation. SGU-rapport 2007:3.
- Ek, B-M, Thunholm, B., Östergren, I., Falk, R. & Mjönes, L., 2007b: Naturlig radioaktivitet, uran och andra metaller i dricksvatten. SGU-rapport 2007:13
- Good, A., 1999: Förhöjda kadmiumhalter i mark och grundvatten i Skattungbyn, Orsa kommun. Examensarbete. Inst. för utbildning i biologi miljö- och geovetenskap. Umeå universitet
- Gotlands kommun, 2005: 100-undersökningen. Dricksvattenkvaliteten i enskilda vattentäkter. Miljö och hälsoskyddskontoret. 8 sid. + bilagor.
- Falk, R., Mjönes, L., Appelblad, P., Erlandsson, B., Hedenberg, G. & Svensson, K., 2004: Kartläggning av naturligt radioaktiva ämnen i dricksvatten. SSI Rapport 2004:14.
- Fröberg, M., 2005: Metallhalter i dricksvatten från borrade brunnar i Dalarnas län. Länsstyrelsen Dalarnas län. Miljövärdsenheten. Rapport 2005:19.
- Hörby kommun, 2005: Bekämpningsmedel i grundvatten. Miljökontoret i Hörby. Rapport 2005-4.
- Lewin, L. & Simeonidis, A., 1998: Kartläggning av radon, fluorid och tungmetaller i bergborrade brunnar inom Uppsala kommun. Uppsala kommun. Miljökontoret.
- Lewin Pihlblad, L., Aastrup, M. & Maxe, L., 2007: Läkemedelsrester i grundvatten. SGU-rapport 2007:15
- Lång, L-O, Gierup, J. & Gradstock, S-E., 2003: Grundvattenövervakning i Örebro län. Sammanställning och utvärdering av grundvattenanalyser 1991 och 2003. SGU Rapport 2003:16 & Länsstyrelsen i Örebro län Publ. Nr. 2003:12. 37 sid.
- Maxe, L., Gustafsson, M. & Kreuger, J., 2004: Bekämpningsmedel i Skånes grundvatten – strategi för övervakning och miljömålsuppföljning. Länsstyrelsen i Skåne län. Miljöenheten. Skåne i utveckling 2003:68.
- Miljöförvaltningen Stockholms stad, 1997: Grundvatten i Stockholm. Tillgång – Sårbarhet – Kvalitet
- Miljöförvaltningen Stockholms stad, 2006: Grundvatten i Stockholm
- Naturvårdsverket, 1999: Bedömningsgrunder för miljö kvalitet. Grundvatten. Naturvårdsverket Rapport 4915.
- Naturvårdsverket, 2002: Miljö kvalitetsnorm för nitrat i grundvatten. Naturvårdsverket Rapport 5180
- Orsa kommun, 2001: Undersökning av kadmiumförekomst i vattentäkter i Orsa kommun. Miljökontoret. Rapport 2001:2.

- Rosborg, I., Nihlgård, B. & Gerhardsson, L., 2003: Inorganic constituents of well water in one acid and one alkaline area of south Sweden. *Water, Air, and Soil Pollution* 142: 261-277.
- Rosborg, I., 2005: Mineral element contents in drinking water – aspects on quality and potential links to human health. Doctoral thesis. Dep. of Chemical Engineering. Lund Institute of Technology
- Rubenowitz, E., Molin, I., Axelsson, G. & Rylander, R., 2000: Magnesium in drinking water in relation to morbidity and mortality from acute myocardial infarction. *Epidemiology* 11(4): 416-421
- Selinus, O. & Lax, K., 2005: Naturligt arsenik – risker i vår omvärld? Samband mellan arsenik i morän och grundvatten. SGU FoU-rapport. http://www.sgu.se/sgu/sv/fou/intern/egen-fou_rapporter.html
- Socialstyrelsen, Institutet för miljömedicin & Miljömedicin; Stockholms läns landsting, 2001: Miljöhälsorapport 2005. 191 sid + Bilagor
- Socialstyrelsen, 2003: Försiktighetsmått för dricksvatten. Socialstyrelsens författningssamling. SOSFS:17 (M) Allmänna råd.
- Socialstyrelsen, Institutet för miljömedicin & Centrum för folkhälsa; Arbets- och miljömedicin; Stockholms läns landsting, 2005: Miljöhälsorapport 2005. 258 sid + Bilaga
- Statistiska centralbyrån, 1999: Vattenuttag och vattenanvändningen i Sverige 1995, reviderad version efter ny vattendistriktsindelning. Statistiska meddelanden. MI 27 SM 9901
- Statistiska centralbyrån, 2005: Vattenuttag och vattenanvändning i Sverige 2000, reviderad version efter ny vattendistriktsindelning. Redovisning för vattendistrikt och län. Statistiska meddelanden. MI 27 SM 0501
- Svenska kommunförbundet, 1999: Lokala föreskrifter för att skydda människors hälsa och miljön – Underlag för bedömningar.
- Turkål, K., 2003: Kontrollprogram för grundvattnet i Helsingborg. Resultat av undersökningar 1997-2002. Miljönämnden. Helsingborg.
- Tunemar, L., 2006: Grundvatten i berg. Metodik för övervakning av vattenkvalitet samt undersökningsresultat 1981 och 2004. Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport 2006:09.
- Törnquist, M., Kreuger, J. & Ulén, B., 2002: Förekomst av bekämpningsmedel i svenska vatten 1985-2001. Sammanställning av en databas. *Ekohydrologi* 65. Avdelningen för vattenvårdslära. Sveriges lantbruksuniversitet.
- SGU, 2005: Beskrivning, kartläggning och analys av Sveriges grundvatten – sammanfattande rapport. Rapportering 22 mars 2005 enligt EG:s ramdirektiv för vatten (200/60/EG). SGU, Dnr 04-32/2004.
- SGU, 2006: Förslag till förbättring av kunskapsförsörjningen avseende grundvattenkvalitet. http://www.sgu.se/dokument/service_sgu_publ/utredning_kunskap-grundvattenkvalitet.pdf
- Åsman, M & Ojala, L., 2004: Identifiering av geologiska formationer av nationell betydelse för vattenförsörjning. *Rapporter och meddelanden* 115, Sveriges geologiska undersökning

Bilagor

BILAGA I. Tabeller

Tabell I. Daglig konsumtion av kranvatten i bostaden som dricksvatten och som ingående i annan dryck (t.ex. kaffe) respektive konsumtion av mineralvatten vid olika typ av vattenförsörjning. Procentuell fördelning grundad på viktade svar för åldersgruppen 19-81 år (NMHE99).

	Kommunalt vatten	Grävd brunn	Borrad brunn	Ej svar	Totalt
	%				
Kranvatten som dricksvatten					
1 liter eller mer	42,0	40,7	38,5	43,7	41,7
Mindre än 1 liter	54,0	54,3	57,5	51,8	54,2
Inget	3,9	5,1	4,0	4,3	4,0
Ej svar	0,2	0,0	0,0	0,2	0,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kranvatten som dryck					
1 liter eller mer	33,1	39,3	39,5	39,8	34,1
Mindre än 1 liter	65,2	59,4	60,0	59,2	64,4
Inget	1,4	1,3	0,4	0,6	1,3
Ej svar	0,3	0,0	0,2	0,5	0,3
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Mineralvatten					
1 liter eller mer	3,5	2,5	4,3	0,3	3,5
Mindre än 1 liter	41,8	29,0	34,9	4,8	39,6
Inget	54,1	68,4	60,7	11,4	54,3
Ej svar	0,5	0,1	0,1	83,5	2,6
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Totalt antal personer	5 346 658	353 148	494 371	163 379	6 357 557

Tabell II. Bilaga. Rökvanor. Procentuell fördelning grundad på viktade svar för åldersgruppen 19-81 år vid olika typ av vattenförsörjning (NMHE99).

	Kommunalt vatten	Grävd brunn	Borrad brunn	Ej svar	Totalt
Röker	%				
Ja, dagligen	18,9	14,4	16,1	11,6	18,2
Ja, men inte dagligen	6,4	4,1	4,6	6,3	6,1
Nej, slutat	26,4	26,0	30,5	33,0	26,9
Nej, aldrig rökt	47,6	54,8	48,5	48,6	48,1
Ej svar	0,7	0,7	0,3	0,5	0,7
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Totalt antal personer	5 346 658	353 148	494 371	163 379	6 357 557

Tabell III. Kostvanor och genomsnittligt intag av insjöfisk, strömming och vilt vid olika typ av vattenförsörjning. Procentuell fördelning grundad på viktade svar för åldersgruppen 19-81 år (NMHE99).

	Kommunalt vatten	Grävd brunn	Borrad brunn	Ej svar	Totalt
	%				
Kost					
Blandad kost	97,1	98,3	97,6	16,7	95,1
Lakto-vegetarisk	2,6	1,6	2,3	0,0	2,5
Vegan	0,2	0,0	0,0	0,0	0,2
Ej svar	0,1	0,1	0,1	83,3	2,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Insjöfisk som du fångat eller fått av någon som fångad det					
Varje vecka	1,6	1,4	2,2	0,3	1,6
Någon eller några gånger per månad	7,3	12,7	11,1	3,3	7,8
Mer sällan än varje månad	88,4	84,5	85,3	13,1	86,0
Ej svar	2,6	1,4	1,5	83,3	4,6
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Strömming					
Varje vecka	1,1	3,1	1,0	0,0	1,2
Någon eller några gånger per månad	17,3	21,9	19,2	3,7	17,3
Mer sällan än varje månad	79,6	74,5	78,6	13,3	77,5
Ej svar	2,1	0,5	1,2	82,9	4,0
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Vilt från djur som du fällt eller fått av någon som fällt det					
Varje vecka	3,8	8,5	10,4	1,2	4,5
Någon eller några gånger per månad	9,5	26,6	22,3	1,4	11,2
Mer sällan än varje månad	83,7	64,0	65,1	14,0	79,3
Ej svar	3,1	1,0	2,2	83,3	5,0
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Totalt antal personer	5 346 658	353 148	494 371	163 379	6 357 557

Tabell IV. Bostad och boendetid vid olika typ av vattenförsörjning. Viktade svar för åldersgruppen 19-81 år (NMHE99).

	Kommunalt vatten	Grävd brunn	Borrad brunn	Ej svar	Totalt
	%				
Bostad					
Småhus	50,2	97,5	97,7	65,9	57,0
Lägenhet	49,2	2,1	2,1	33,0	42,5
Ej svar	0,5	0,4	0,3	1,0	0,5
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Bostad, ägandeform					
Äger	59,7	84,1	88,7	67,1	63,5
Hyr	38,3	14,1	9,3	28,2	34,5
Ej svar	1,9	1,8	2,0	4,8	2,0
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Bostad, byggår					
Före 1941	14,7	58,6	43,0	23,8	19,6
1941-1960	19,4	16,2	12,8	17,2	18,7
1961-1975	30,1	9,0	13,1	26,4	27,5
1976-1985	14,7	6,0	14,8	6,6	14,0
Efter 1985	10,4	3,8	10,1	16,9	10,2
Blandade byggår	0,4	1,3	2,0	2,8	0,7
Ej svar	10,1	5,1	4,2	6,1	9,3
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Boendetid					
Mindre än 1 år	13,2	5,5	4,8	8,8	12,0
1-4 år	25,7	18,5	15,9	24,7	24,5
5-10 år	18,8	19,4	20,6	19,2	19,0
Mer än 10 år	40,9	56,2	57,7	42,3	43,1
Ej svar	1,4	0,5	1,0	5,0	1,4
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Totalt antal personer	5 346 658	353 148	494 371	163 379	6 357 557

Tabell V. Födelse land för personer med olika typ av vattenförsörjning. Viktade svar för åldersgruppen 19-81 år (NMHE99).

	Kommunalt vatten	Grävd brunn	Borrad brunn	Ej svar	Totalt
	%				
Födelse land					
Sverige	89,5	94,7	94,7	92,3	90,3
Övriga Norden	3,8	1,9	3,3	1,3	3,6
Övriga Europa	3,8	1,6	1,1	3,1	3,4
Övriga länder	2,8	1,5	0,8	3,4	2,5
Ej svar	0,1	0,3	0,1	0,0	0,1
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Totalt antal personer	5 346 658	353 148	494 371	163 379	6 357 557

Tabell VI. Utbildning vid olika typ av vattenförsörjning. Procentuell fördelning grundad på viktade svar för åldersgruppen 19-81 år (NMHE99).

	Kommunalt vatten	Grävd brunn	Borrad brunn	Ej svar	Totalt
	%				
Grundutbildning					
1-8 år	20,5	32,3	27,6	27,6	21,9
9 år	11,7	18,7	16,6	6,1	12,3
10-11 år	22,7	24,5	23,7	20,1	22,8
12-13 år	40,7	21,0	29,2	40,9	38,7
Ej svar	4,4	3,5	2,8	5,3	4,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Universitets- och högskoleutbildning					
Mindre än 3 år	12,5	10,4	12,6	13,4	12,4
3 år eller mer	17,8	8,9	11,1	12,7	16,6
Ingen	53,9	66,2	61,2	52,4	55,1
Ej svar	15,8	14,5	15,2	21,4	15,9
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Totalt antal personer	5 346 658	353 148	494 371	163 379	6 357 557

Tabell VII. Huvudsaklig sysselsättning och anställningens omfattning för personer med olika typ av vattenförsörjning. Procentuell fördelning grundad på viktade svar för åldersgruppen 19-81 år (NMHE99).

	Kommunalt vatten	Grävd brunn	Borrad brunn	Ej svar	Totalt
	%				
Sysselsättning					
Anställd	57,3	53,7	56,6	47,7	56,8
Ålderspensionär	15,3	16,6	13,5	24,3	15,5
Studerande, praktikant	9,4	4,0	4,1	8,5	8,7
Eget eller delägt företag	5,6	13,3	12,5	7,0	6,6
Förtids- eller sjukpensionär	5,2	4,7	6,1	4,1	5,3
Arbetslös	3,7	3,2	3,8	5,5	3,7
Annat	1,1	1,4	0,7	1,1	1,1
Tjänst-, studie-, föräldraledig	1,1	1,2	0,9	0,2	1,1
Hushållsarbete	0,6	1,1	1,3	0,6	0,6
Sjukskriven	0,5	0,9	0,4	0,6	0,5
Ej svar	0,2	0,0	0,1	0,5	0,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Arbetstid					
Heltid	49,6	44,4	48,5	44,6	49,1
Lång deltid	9,9	8,1	12,1	4,9	9,8
Kort deltid	2,8	4,2	2,2	4,0	2,9
Annan arbetstid	2,1	3,6	2,4	3,7	2,2
Arbetar f.n. Inte som anställd	23,0	28,1	25,3	20,8	23,4
Blandade svar	0,3	1,0	0,6	0,2	0,4
Ej svar	12,3	10,6	9,0	21,9	12,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Totalt antal personer	5 346 658	353 148	494 371	163 379	6 357 557

Tabell VIII. Årlig inkomst för personer med olika typ av vattenförsörjning. Viktade svar för åldersgruppen 19-81 år (NMHE99).

	Kommunalt vatten	Grävd brunn	Borrad brunn	Ej svar	Totalt
Inkomst; kr	%				
0-99 000	26,7	27,6	24,3	27,6	26,6
100 000-199 900	42,6	50,7	47,6	40,8	43,3
200 000-299 900	22,2	17,3	22,2	23,1	22,0
300 000-399 900	5,2	2,6	3,8	6,5	5,0
400 000-	3,4	1,9	2,1	1,9	3,2
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Totalt antal personer	5 346 658	353 148	494 371	163 379	6357 557

Tabell IX. Kön, hushåll och civilstånd för personer med olika typ av vattenförsörjning. Viktade svar för åldersgruppen 19-81 år (NMHE99).

	Kommunalt vatten	Grävd brunn	Borrad brunn	Ej svar	Totalt
	%				
Kön					
Män	49,3	55,1	49,6	54,1	49,8
Kvinnor	50,5	44,6	50,3	45,9	50,0
Okänt	0,2	0,3	0,1	0,0	0,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Hushållssammansättningar					
Man i enpersonshushåll	10,2	12,2	7,1	0,0	9,8
Man i flerpersongshushåll	39,1	42,9	42,4	0,0	38,5
Kvinna i enpersonshushåll	11,8	4,9	4,4	0,0	10,6
Kvinna i flerpersongshushåll	38,6	39,7	45,9	0,0	38,2
Ej svar	0,2	0,3	0,1	0,0	0,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	0,0	97,4
Civilstånd					
Ogift	38,6	37,7	29,2	29,9	37,6
Gift	45,2	48,3	57,9	52,8	46,6
Frånskild	11,2	8,4	9,0	12,7	10,9
Änka/änkling	4,9	5,6	3,9	4,6	4,8
Registrerad partner	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Totalt antal personer	5 346 658	353 148	494 371	163 379	6 357 557

Tabell X. Beräknat antal hushåll med egen vattenförsörjning i varje län. Totalt respektive vid olika typ av markanvändning. Observera att beräkningen är behäftad med osäkerhet, speciellt i län med ett relativt lågt antal svar i NMHE99 resp BHME03.

	Hushåll med egen vattenförsörjning			Inom tätort			Inom 100 m från saltvägnät			Inom fritidshusområde			Inom jordbruksmarksområde*		
	Grävd brunn	Borrad brunn	Totalt	Grävd brunn	Borrad brunn	Totalt	Grävd brunn	Borrad brunn	Totalt	Grävd brunn	Borrad brunn	Totalt	Grävd brunn	Borrad brunn	Totalt
Stockholm	4340	30440	34770	1040	7800	8840	610	2340	2950	520	5290	5810	600	5000	5600
Uppsala	7170	16190	23360	760	1200	1960	330	870	1200	0	430	430	4100	6900	11000
Södermanland	5710	10450	16160	180	1320	1490	350	350	700	0	1050	1050	1200	4500	5700
Östergötland	7980	17110	25090	670	860	1520	570	1050	1620	50	190	240	2700	6000	8700
Jönköping	9680	11010	20690	810	500	1300	430	840	1270	30	30	60	1500	1800	3300
Kronoberg	7790	6410	14200	580	230	810	810	730	1540	0	0	0	1200	600	1800
Kalmar	5760	9410	15170	720	480	1190	440	950	1400	100	30	140	1000	2100	3100
Gotland	1500	6800	8290	100	310	410	0	0	0	40	100	140	700	3400	4100
Blekinge	2810	6880	9690	310	880	1190	310	710	1020	0	100	100	400	1800	2200
Skåne	23640	22070	45710	2100	1840	3940	4200	4200	8410	0	790	790	16200	11600	27800
Halland	8560	10070	18630	860	1260	2110	1650	1650	3310	30	340	370	3100	3200	6300
V. Götaland	29740	57950	87700	3500	7440	10930	3280	7650	10930	440	1750	2190	10700	19100	29800
Värmland	7460	16520	23980	110	1070	1170	320	320	640	0	210	210	1800	4000	5800
Örebro	4470	10720	15190	790	400	1190	300	690	990	0	200	200	1900	5000	6900
Västmanland	3600	8910	12510	100	800	900	100	400	500	0	200	200	900	4600	5500
Dalarna	4430	10440	14870	950	1160	2110	420	740	1160	0	110	110	600	3000	3600
Gävleborg	10990	9110	20100	1050	730	1780	520	100	630	420	520	940	2300	2700	5000
Västernorrland	6540	9250	15780	320	320	640	80	160	240	0	480	480	1300	2300	3600
Jämtland	5950	6000	11950	540	410	950	0	0	0	50	0	50	600	1700	2300
Västerbotten	7360	5360	12720	540	90	640	0	0	0	0	0	0	1300	2100	3400
Norrbotten	3540	4720	8250	340	250	590	0	0	0	0	170	170	800	600	1400
Sverige	169020	285790	454800	16340	29320	45660	14720	23770	38490	1670	12000	13670	55200	88800	144000

*Grundat enbart på utsökning från BHME03; p.g.a. ej gjort utsökning för NMHE99

Tabell XI. Beräknat antal brunnar i avgränsade grundvattenområden inom tätort eller jordbruksområde eller inom 100 meter från saltad väg.

	Grävd brunn	Borrad brunn	Totalt
Grundvattenområde+saltväg	3 000	3 000	6 000
Grundvattenområde+tätort	3 700	3 000	6 700
Grundvattenområde+jordbruk *	6 400	6 000	12 400

* Grundat enbart på utsökning från BHME03; p.g.a. ej gjort utsökning för NMHE99

Tabell XII. Enkät svar från hushåll med egen brunn NMHE99 & BHME03. Beräknat antal hushåll med egna brunnar (samma vikt har använts för varje svar inom ett län, se Tabell 1). Observera att det från vissa kommuner finns mycket få (eller inga) svar. Kommuner med färre än 10 svar har markerats med kursiv stil. Beräkning från SCBs data för 1995.

Län	Kommunnamn	Kommun-kod	Antal svar			Andel borrade brunnar %	Beräknat antal hushåll med egen brunn			
			Grävda	Borrade	Totalt		Grävda	Borrade	Totalt	SCB 1995
1	<i>Upplands-Väsby</i>	114		3	3	100,0		260	260	332
1	Vallentuna	115	3	18	21	85,7	260	1561	1821	1603
1	Österåker	117	3	25	28	89,3	260	2168	2428	1924
1	Värmdö	120	4	58	62	93,5	347	5029	5376	2966
1	<i>Järfälla</i>	123		3	3	100,0		260	260	63
1	Ekerö	125	6	26	32	81,3	520	2254	2775	2382
1	Huddinge	126	3	8	11	72,7	260	694	954	298
1	<i>Botkyrka</i>	127		4	4	100,0		347	347	521
1	<i>Salem</i>	128		1	1	100,0		87	87	63
1	Haninge	136	3	11	14	78,6	260	954	1214	1397
1	Tyresö	138		16	16	100,0		1387	1387	160
1	Upplands-Bro	139	1	10	11	90,9	87	867	954	762
1	<i>Nykvarn</i>	140	1	7	8	87,5	87	607	694	0
1	<i>Täby</i>	160		1	1	100,0		87	87	80
1	<i>Danderyd</i>	162								17
1	<i>Sollentuna</i>	163								34
1	<i>Stockholm</i>	180	1	4	5	80,0	87	347	434	0
1	Södertälje	181	3	26	29	89,7	260	2254	2515	3069
1	Nacka	182	3	21	24	87,5	260	1821	2081	303
1	<i>Sundbyberg</i>	183								0
1	<i>Solna</i>	184								0
1	<i>Lidingö</i>	186								137
1	<i>Vaxholm</i>	187	1	7	8	87,5	87	607	694	407
1	Norrtälje	188	11	73	84	86,9	954	6330	7284	7816
1	Sigtuna	191	4	14	18	77,8	347	1214	1561	1844
1	Nynäshamn	192	3	15	18	83,3	260	1301	1561	1660
1	Stockholm		50	351	401	87,5	4336	30435	34771	27827
3	<i>Håbo</i>	305	1	4	5	80,0	109	435	543	561
3	<i>Ålvkarleby</i>	319								195
3	Knivsta	330	3	21	24	87,5	326	2282	2608	0
3	Tierp	360	4	14	18	77,8	435	1521	1956	2680
3	Uppsala	380	30	66	96	68,8	3260	7172	10432	10278
3	Enköping	381	19	27	46	58,7	2065	2934	4999	4489
3	Östhammar	382	9	16	25	64,0	978	1739	2717	2834
3	Uppsala		66	149	215	69,3	7172	16192	23364	21036
4	<i>Vingåker</i>	428	4	4	8	50,0	351	351	703	973
4	Gnesta	461	5	13	18	72,2	439	1142	1581	1208
4	Nyköping	480	12	19	31	61,3	1054	1669	2722	3258
4	<i>Oxelösund</i>	481								34
4	Flen	482	8	11	19	57,9	703	966	1669	1575
4	Katrineholm	483	10	12	22	54,5	878	1054	1932	2336
4	Eskilstuna	484	15	35	50	70,0	1317	3074	4391	4060
4	Strängnäs	486	9	19	28	67,9	790	1669	2459	2525
4	<i>Trosa</i>	488	1	6	7	85,7	88	527	615	676
4	Södermanland		65	119	184	64,7	5708	10451	16159	16656
5	Ödeshög	509	4	8	12	66,7	190	380	570	836
5	Ydre	512	14	28	42	66,7	665	1331	1996	790
5	Kinda	513	13	26	39	66,7	618	1236	1853	1426
5	Boxholm	560	7	6	13	46,2	333	285	618	618
5	Åtvidaberg	561	7	24	31	77,4	333	1140	1473	1031
5	Finspång	562	15	32	47	68,1	713	1521	2233	1529
5	Valdemarsvik	563	5	23	28	82,1	238	1093	1331	1168
5	Linköping	580	22	46	68	67,6	1045	2186	3231	4672
5	Norrköping	581	19	44	63	69,8	903	2091	2994	4581
5	Söderköping	582	20	75	95	78,9	950	3564	4514	2078
5	Motala	583	21	16	37	43,2	998	760	1758	2267
5	<i>Vadstena</i>	584	2	7	9	77,8	95	333	428	578
5	Mjölby	586	19	25	44	56,8	903	1188	2091	1947
5	Östergötland		168	360	528	68,2	7983	17107	25090	23533
6	Aneby	604	16	22	38	57,9	496	682	1179	985

Län	Kommunnamn	Kommun-kod	Antal svar			Andel borrade brunnar %	Beräknat antal hushåll med egen brunn			
			Grävda	Borrade	Totalt		Grävda	Borrade	Totalt	SCB 1995
6	Gnosjö	617	22	19	41	46,3	682	589	1272	859
6	Mullsjö (fr V Götaland)	642	8	6	14	42,9	248	186	434	361
6	Habo (fr V Götaland)	643	17	20	37	54,1	527	620	1148	899
6	Gislaved	662	26	35	61	57,4	806	1086	1892	2193
6	Vaggeryd	665	16	17	33	51,5	496	527	1024	1105
6	Jönköping	680	47	65	112	58,0	1458	2016	3474	4094
6	Nässjö	682	38	22	60	36,7	1179	682	1861	1895
6	Värnamo	683	36	48	84	57,1	1117	1489	2605	2554
6	Sävsjö	684	22	23	45	51,1	682	713	1396	1197
6	Vetlanda	685	30	43	73	58,9	931	1334	2264	2525
6	Eksjö	686	19	24	43	55,8	589	744	1334	1386
6	Tranås	687	15	10	25	40,0	465	310	775	973
6	Jönköping		312	355	667	53,2	9677	11011	20688	21030
7	Uppvidinge	760	4	11	15	73,3	154	422	576	1008
7	Lessebo	761	6	4	10	40,0	230	154	384	384
7	Tingsryd	763	24	21	45	46,7	921	806	1727	2078
7	Alvesta	764	32	28	60	46,7	1228	1075	2303	2302
7	Älmhult	765	31	8	39	20,5	1190	307	1497	1821
7	Markaryd	767	15	6	21	28,6	576	230	806	1071
7	Växjö	780	45	74	119	62,2	1727	2840	4567	4334
7	Ljungby	781	46	15	61	24,6	1765	576	2341	3126
7	Kronoberg		203	167	370	45,1	7791	6409	14200	16118
8	Högsby	821	5	14	19	73,7	170	477	648	762
8	Torsås	834	22	20	42	47,6	750	682	1432	1300
8	Mörbylånga	840	10	16	26	61,5	341	545	886	1208
8	Hultsfred	860	7	19	26	73,1	239	648	886	1145
8	Mönsterås	861	10	14	24	58,3	341	477	818	1054
8	Emmaboda	862	14	9	23	39,1	477	307	784	1094
8	Kalmar	880	29	52	81	64,2	989	1773	2761	2508
8	Nybro	881	21	27	48	56,3	716	920	1636	1666
8	Oskarshamn	882	10	25	35	71,4	341	852	1193	1649
8	Västervik	883	16	38	54	70,4	545	1295	1841	2800
8	Vimmerby	884	10	27	37	73,0	341	920	1261	1643
8	Borgholm	885	15	15	30	50,0	511	511	1023	1489
8	Kalmar		169	276	445	62,0	5761	9409	15170	18316
9	Gotland	980	77	347	424	81,8	1499	6757	8256	8783
9	Gotland		77	349	426	81,9	1499	6796	8295	8783
10	Olofström	1060	11	13	24	54,2	373	441	813	1220
10	Karlskrona	1080	38	113	151	74,8	1288	3829	5117	4741
10	Ronneby	1081	21	36	57	63,2	712	1220	1932	2267
10	Karlshamn	1082	11	25	36	69,4	373	847	1220	1512
10	Sölvesborg	1083	2	16	18	88,9	68	542	610	664
10	Blekinge		83	203	286	71,0	2813	6880	9692	10404
12	Svalöv	1214	4		4	0,0	1051		1051	1689
12	Staffanstorps	1230	1	1	2	50,0	263	263	525	498
12	Burlöv	1231								40
12	Vellinge	1233								704
12	Östra Göinge	1256	1	1	2	50,0	263	263	525	1174
12	Örkelljunga	1257	4	3	7	42,9	1051	788	1839	1071
12	Bjuv	1260		1	1	100,0		263	263	332
12	Kävlinge	1261	3	1	4	25,0	788	263	1051	796
12	Lomma	1262								246
12	Svedala	1263		4	4	100,0		1051	1051	664
12	Skurup	1264	1	1	2	50,0	263	263	525	498
12	Sjöbo	1265	3	4	7	57,1	788	1051	1839	2330
12	Hörby	1266	8	3	11	27,3	2102	788	2890	2107
12	Höör	1267	2	6	8	75,0	525	1576	2102	1288
12	Tomelilla	1270	1	3	4	75,0	263	788	1051	1489
12	Bromölla	1272	1	1	2	50,0	263	263	525	532
12	Osby	1273	4	1	5	20,0	1051	263	1314	1225
12	Perstorp	1275								510
12	Klippan	1276	2	2	4	50,0	525	525	1051	1397

Län	Kommunnamn	Kommun-kod	Antal svar			Andel borrade brunnar	Beräknat antal hushåll med egen brunn			
			Grävda	Borrade	Totalt		%	Grävda	Borrade	Totalt
12	Åstorp	1277								235
12	Båstad	1278	1	3	4	75,0	263	788	1051	1283
12	Malmö	1280	3	4	7	57,1	788	1051	1839	424
12	Lund	1281	5	3	8	37,5	1314	788	2102	1649
12	Landskrona	1282	1	1	2	50,0	263	263	525	767
12	Helsingborg	1283	2	5	7	71,4	525	1314	1839	1655
12	Höganäs	1284								670
12	Eslöv	1285	10	1	11	9,1	2627	263	2890	2199
12	Ystad	1286	1		1	0,0	263		263	1048
12	Trelleborg	1287	2	5	7	71,4	525	1314	1839	1867
12	Kristianstad	1290	11	12	23	52,2	2890	3153	6043	4764
12	Simrishamn	1291	6	3	9	33,3	1576	788	2364	1792
12	Ängelholm	1292	3	6	9	66,7	788	1576	2364	2204
12	Hässleholm	1293	10	9	19	47,4	2627	2364	4992	3888
12	Skåne		90	84	174	48,3	23645	22068	45713	43040
13	Hylte	1315	41	22	63	34,9	1169	628	1797	1380
13	Halmstad	1380	46	42	88	47,7	1312	1198	2510	2662
13	Laholm	1381	62	23	85	27,1	1768	656	2425	2651
13	Falkenberg	1382	56	50	106	47,2	1597	1426	3024	3395
13	Varberg	1383	56	94	150	62,7	1597	2681	4279	4941
13	Kungsbacka	1384	38	122	160	76,3	1084	3480	4564	4157
13	Halland		300	353	653	54,1	8557	10069	18626	19187
14	Härryda	1401	3	9	12	75,0	656	1968	2624	1764
14	Partille	1402		1	1	100,0		219	219	126
14	Öckerö	1407								23
14	Stenungsund	1415	4	6	10	60,0	875	1312	2187	2078
14	Tjörn	1419	4	5	9	55,6	875	1093	1968	2147
14	Orust	1421	1	11	12	91,7	219	2406	2624	3498
14	Sotenäs	1427								532
14	Munkedal	1430	4	1	5	20,0	875	219	1093	1786
14	Tanum	1435	6	2	8	25,0	1312	437	1750	2554
14	Dals-ed	1438		1	1	100,0		219	219	847
14	Färgelanda	1439	4	2	6	33,3	875	437	1312	1277
14	Ale	1440	4	6	10	60,0	875	1312	2187	2004
14	Lerum	1441	1	16	17	94,1	219	3499	3718	1552
14	Vårgårda	1442	6	4	10	40,0	1312	875	2187	2096
14	Bollebygd	1443	2	8	10	80,0	437	1750	2187	1346
14	Grästorps	1444								1162
14	Essunga	1445	1	2	3	66,7	219	437	656	1197
14	Karlsborg	1446		1	1	100,0		219	219	567
14	Gullspång	1447		1	1	100,0		219	219	710
14	Tranemo	1452	3	1	4	25,0	656	219	875	1179
14	Bengtstors	1460	1	1	2	50,0	219	219	437	1231
14	Mellerud	1461	1		1	0,0	219		219	1454
14	Lilla Edet	1462		9	9	100,0		1968	1968	1912
14	Mark	1463	6	17	23	73,9	1312	3718	5030	4512
14	Svenljunga	1465	4	2	6	33,3	875	437	1312	1586
14	Herrljunga	1466	5	2	7	28,6	1093	437	1531	1638
14	Vara	1470	5	10	15	66,7	1093	2187	3280	2811
14	Götene	1471	5	2	7	28,6	1093	437	1531	1809
14	Tibro	1472		4	4	100,0		875	875	658
14	Töreboda	1473	3		3	0,0	656		656	1569
14	Göteborg	1480	1	17	18	94,4	219	3718	3937	2038
14	Mölnådal	1481	2	5	7	71,4	437	1093	1531	1088
14	Kungälv	1482	5	16	21	76,2	1093	3499	4593	4163
14	Lysekil	1484	1	3	4	75,0	219	656	875	1242
14	Uddevalla	1485	6	15	21	71,4	1312	3280	4593	4546
14	Strömstad	1486	2	1	3	33,3	437	219	656	1506
14	Vänersborg	1487	1	8	9	88,9	219	1750	1968	2874
14	Trollhättan	1488	2	11	13	84,6	437	2406	2843	2033
14	Alingsås	1489	5	13	18	72,2	1093	2843	3937	3040
14	Borås	1490	7	14	21	66,7	1531	3062	4593	3853
14	Ulricehamn	1491	9	6	15	40,0	1968	1312	3280	2794
14	Åmål	1492		4	4	100,0		875	875	968

Län	Kommunnamn	Kommun-kod	Antal svar			Andel borrade brunnar %	Beräknat antal hushåll med egen brunn			
			Grävda	Borrade	Totalt		Grävda	Borrade	Totalt	SCB 1995
14	Mariestad	1493	4	8	12	66,7	875	1750	2624	2244
14	Lidköping	1494	2	4	6	66,7	437	875	1312	2891
14	Skara	1495	3	6	9	66,7	656	1312	1968	1798
14	Skövde	1496	4	4	8	50,0	875	875	1750	2903
14	Hjo	1497		1	1	100,0		219	219	853
14	Tidaholm	1498	1	1	2	50,0	219	219	437	1220
14	Falköping	1499	8	4	12	33,3	1750	875	2624	3332
14	V. Götaland		136	265	401	66,1	29743	57955	87698	93037
17	Kil	1715	2	11	13	84,6	213	1172	1385	1191
17	Eda	1730	3	12	15	80,0	320	1279	1598	1809
17	Torsby	1737	10	8	18	44,4	1066	852	1918	2869
17	Storfors	1760	2	4	6	66,7	213	426	639	641
17	Hammarö	1761		3	3	100,0		320	320	384
17	Munkfors	1762	1		1	0,0	107		107	137
17	Forsbaga	1763	2	3	5	60,0	213	320	533	630
17	Grums	1764	2	2	4	50,0	213	213	426	865
17	Ärjäng	1765	12	12	24	50,0	1279	1279	2557	2084
17	Sunne	1766	6	14	20	70,0	639	1492	2131	2777
17	Karlstad	1780	5	22	27	81,5	533	2344	2877	3109
17	Kristinehamn	1781	6	11	17	64,7	639	1172	1812	1672
17	Filipstad	1782	1	5	6	83,3	107	533	639	876
17	Hagfors	1783	4	2	6	33,3	426	213	639	1603
17	Arvika	1784	8	31	39	79,5	852	3303	4156	3676
17	Säffle	1785	6	14	20	70,0	639	1492	2131	2428
17	Värmland		70	155	225	68,9	7459	16517	23976	26762
18	Lekeberg	1814	8	9	17	52,9	794	893	1688	1557
18	Laxå	1860	1	5	6	83,3	99	496	596	544
18	Hallsberg	1861	4	12	16	75,0	397	1191	1588	1443
18	Degerfors	1862	2	1	3	33,3	199	99	298	658
18	Hällefors	1863	1	8	9	88,9	99	794	893	636
18	Ljusnarsberg	1864	1	1	2	50,0	99	99	199	412
18	Örebro	1880	16	34	50	68,0	1588	3375	4964	5531
18	Kumla	1881	3	4	7	57,1	298	397	695	1117
18	Askersund	1882	4	8	12	66,7	397	794	1191	1431
18	Karlskoga	1883	2	5	7	71,4	199	496	695	910
18	Nora	1884	1	4	5	80,0	99	397	496	876
18	Lindesberg	1885	2	17	19	89,5	199	1688	1886	2336
18	Örebro		45	108	153	70,6	4467	10721	15189	17458
19	Skinnskatteberg	1904	3	6	9	66,7	300	600	901	727
19	Surahammar	1907	2		2	0,0	200		200	263
19	Heby	1917	7	18	25	72,0	700	1801	2502	2015
19	Kungsör	1960	2	5	7	71,4	200	500	700	607
19	Hallstahammar	1961	1	5	6	83,3	100	500	600	607
19	Norberg	1962	2	3	5	60,0	200	300	500	492
19	Västerås	1980	6	26	32	81,3	600	2602	3202	2891
19	Sala	1981	4	11	15	73,3	400	1101	1501	2456
19	Fagersta	1982	1	3	4	75,0	100	300	400	389
19	Köping	1983	4	10	14	71,4	400	1001	1401	1695
19	Arboga	1984	4	2	6	33,3	400	200	600	916
19	Västmanland		36	89	125	71,2	3603	8906	12509	13077
20	Vansbro	2021	1	2	3	66,7	105	211	316	744
20	Malung	2023	3	4	7	57,1	316	422	738	928
20	Gagnef	2026		1	1	100,0		105	105	538
20	Leksand	2029	3	12	15	80,0	316	1265	1582	1277
20	Rättvik	2031	2	7	9	77,8	211	738	949	1300
20	Orsa	2034	1	2	3	66,7	105	211	316	532
20	Älvdalen	2039	1	2	3	66,7	105	211	316	601
20	Smedjebacken	2061	3	13	16	81,3	316	1371	1687	1105
20	Mora	2062	1	4	5	80,0	105	422	527	756
20	Falun	2080	13	23	36	63,9	1371	2425	3796	3619
20	Borlänge	2081		2	2	100,0		211	211	699
20	Säter	2082	1	4	5	80,0	105	422	527	1117
20	Hedemora	2083	2	6	8	75,0	211	633	844	1260
20	Avesta	2084	3	10	13	76,9	316	1054	1371	1391

Län	Kommunnamn	Kommun-kod	Antal svar			Andel borrade brunnar %	Beräknat antal hushåll med egen brunn			
			Grävda	Borrade	Totalt		Grävda	Borrade	Totalt	SCB 1995
20	Ludvika	2085	7	6	13	46,2	738	633	1371	962
20	Dalarna		42	99	141	70,2	4429	10439	14867	16834
21	Ockelbo	2101	3	9	12	75,0	314	942	1256	928
21	Hofors	2104	4	1	5	20,0	419	105	523	687
21	Ovanåker	2121	11	7	18	38,9	1151	733	1884	1454
21	Nordanstig	2132	7	13	20	65,0	733	1361	2093	2004
21	Ljusdal	2161	12	10	22	45,5	1256	1047	2303	2668
21	Gävle	2180	13	8	21	38,1	1361	837	2198	2033
21	Sandviken	2181	10	8	18	44,4	1047	837	1884	1712
21	Söderhamn	2182	10	5	15	33,3	1047	523	1570	1947
21	Bollnäs	2183	16	7	23	30,4	1675	733	2407	2828
21	Hudiksvall	2184	18	19	37	51,4	1884	1989	3873	3808
21	Gävleborg		105	87	192	45,3	10990	9106	20095	20069
22	Ånge	2260	9	13	22	59,1	717	1036	1753	1454
22	Timrå	2262	4	12	16	75,0	319	956	1275	996
22	Härnösand	2280	4	13	17	76,5	319	1036	1355	1752
22	Sundsvall	2281	20	20	40	50,0	1594	1594	3188	3865
22	Kramfors	2282	10	12	22	54,5	797	956	1753	1935
22	Sollefteå	2283	8	18	26	69,2	638	1435	2072	2605
22	Örnsköldsvik	2284	27	28	55	50,9	2152	2232	4383	3934
22	Västernorrland		82	116	198	58,6	6535	9245	15780	16542
23	Ragunda	2303	15	10	25	40,0	676	451	1127	1351
23	Bräcke	2305	6	15	21	71,4	271	676	947	1409
23	Krokom	2309	21	31	52	59,6	947	1398	2345	2313
23	Strömsund	2313	22	7	29	24,1	992	316	1308	2067
23	Åre	2321	16	14	30	46,7	722	631	1353	1414
23	Berg	2326	16	6	22	27,3	722	271	992	1575
23	Härjedalen	2361	16	7	23	30,4	722	316	1037	1283
23	Östersund	2380	20	43	63	68,3	902	1939	2841	2628
23	Jämtland		132	133	265	50,2	5952	5998	11950	14045
24	Nordmaling	2401	5	2	7	28,6	454	182	636	1076
24	Bjurholm	2403	3	3	6	50,0	272	272	545	601
24	Vindeln	2404	6	1	7	14,3	545	91	636	882
24	Robertsfors	2409	4	2	6	33,3	363	182	545	744
24	Norsjö	2417		1	1	100,0		91	91	630
24	Malå	2418	2	1	3	33,3	182	91	272	389
24	Storuman	2421	2	1	3	33,3	182	91	272	1019
24	Sorsele	2422	6	1	7	14,3	545	91	636	613
24	Dorotea	2425	4		4	0,0	363		363	487
24	Vännäs	2460	4	7	11	63,6	363	636	999	962
24	Vilhelmina	2462	4	3	7	42,9	363	272	636	1185
24	Åsele	2463	1		1	0,0	91		91	435
24	Umeå	2480	13	8	21	38,1	1181	727	1907	2714
24	Lycksele	2481	5	5	10	50,0	454	454	908	865
24	Skellefteå	2482	22	24	46	52,2	1998	2180	4178	4993
24	Västerbotten		81	59	140	42,1	7357	5359	12716	17601
25	Arvidsjaur	2505	3	2	5	40,0	253	168	421	567
25	Arjeplog	2506	3		3	0,0	253		253	447
25	Jokkmokk	2510	3	2	5	40,0	253	168	421	601
25	Överkalix	2513	2		2	0,0	168		168	532
25	Kalix	2514	2	3	5	60,0	168	253	421	727
25	Övertorneå	2518	1	2	3	66,7	84	168	253	521
25	Pajala	2521	3	8	11	72,7	253	674	926	1328
25	Gällivare	2523	1	2	3	66,7	84	168	253	750
25	Åivsbyn	2560	4	2	6	33,3	337	168	505	527
25	Luleå	2580	5	13	18	72,2	421	1095	1516	2279
25	Piteå	2581	4	12	16	75,0	337	1011	1348	1431
25	Boden	2582	10	4	14	28,6	842	337	1179	1099
25	Haparanda	2583	1		1	0,0	84		84	286
25	Kiruna	2584		5	5	100,0		421	421	824
25	Norrbottnen		42	55	97	56,7	3537	4632	8170	11921
	Sverige		2354	3932	6286	62,6	169015	285704	454720	473274

BILAGA II. Beräkning av vikter vid enkätsvar

Det är svårt att lägga ihop enkätsvar, ändå viktigt för att få ett stabilt underlag. Hur sammanläggningen har genomförts redovisas nedan.

Det är stor skillnad i enkätvikter.

Enkätvikterna är satta för att utifrån svaren kunna skatta förekomsten av olika förekomster i hela populationen. De vikter som finns knutna till enkätsvaren ska jämka ut skillnaderna mellan länen så att representativa länssiffror kan erhållas. Vikterna ska även justera för att svaren inom ett län kanske inte korrekt representerar populationen i länet. Vikterna är generellt högre i NMHE99 än i BHME03 eftersom man frågade färre och målpopulationen var större. Den lägsta enkätvikten för svar med egen vattenförsörjning är 0,80 (BHME03) och den högsta enkätvikten är 3023,41 (NMHE99). Skillnaderna i vikter är betydande även inom ett län; speciellt om man jämför de olika enkäterna då skillnaden mellan högsta och lägsta vikt inom ett län i medeltal är 270 ggr. Skillnaden mellan enkäterna kompenseras för vid beräkning av de olika hushållsvikterna. Det finns emellertid även en betydande variation i vikt för samma enkätomgång inom ett län. Variationen är upp till som mest 56 ggr med ett medeltal på 6,5 ggr. Detta innebär att ett svar inom ett län kan få betydligt större vikt än andra svar.

Vikterna är satta för att ge en god bild vad avser ålder, kön, civilstånd, utbildning och inkomst vid NMHE99 och ungefär motsvarande faktorer fast för modern vid BHME03. Det betyder att viktningen kan vara mindre relevant för utvärderingar med mindre stark koppling till de faktorer som vikterna grundar sig på. För utvärderingar som knyter mot geografiska faktorer har därför istället ett medelvärde för vikterna för hushållen för varje län använts. Detta innebär att varje svar inom ett län givits samma tyngd.

Principer:

1. I frågor som rör hur många/andelen som har egen brunn i ett län eller landet används de vikter för respondenten som finns till varje enkätsvar. Även vad gäller frågor som gäller övriga levnadsomständigheter, dvs. som inte bygger på geografisk information (utöver länsstillhörighet) används enkätvikten. Uppräkningar görs för barnenkäten för att gälla hela gruppen upp till 14 år.
2. I frågor som gäller geografi, dvs. sådant som SGU lagt på, används en ihopvägd länshushållsvikt (LGHV; se Tabell 1).

Omräkning av hushållsstorlekar i 1999 års enkät till de klasser som finns i 2003 års enkät. Räknat för de med egen brunn.

HUSHÅLLSTYP	Hushållsstorlekskod enligt BMHE03	Medelvärde antal personer enligt NMHE99
Ej barnhushåll	0	1,000
	1	2,000
	2	3,215
	3	5,154
	4	7,000
Ej barnhushåll Totalt		2,036
Barnhushåll	1	2,000
	2	3,688
	3	5,233
	4	7,444
Barnhushåll Totalt		4,331
Totalt		2,874

Omräkning av antal barn i barnfamiljer i olika hushållsstorlekar i 1999 års enkät till de klasser som finns i 2003 års enkät. Räknet för hushåll med egen brunn.

HUSHÅLLSTYP	Hushållsstorlekskod enligt BMHE03	Medelvärde antal barn enligt NMHE99	Korrigerat till att gälla barn upp t.o.m.14 år istället för upp t.o.m 18
Barnhushåll	1	1,000	0,778
	2	1,552	1,207
	3	2,583	2,009
	4	4,222	3,284
Totalt		2,006	1,560

Nedan finns ett exempel av hur de olika hushållsvikterna beräknats.

Hushållsvikt

För **NMHE99** har enkätvikten delats med antalet möjliga respondenter i hushållet; dvs. antalet personer i hushållet undantaget antalet barn. Det finns en mindre felkälla i detta i och med att personer äldre än 81 år inte har fått enkäten men ändå kan ingå i antal personer. Detta har inte tagits hänsyn till i denna rapport.

För **BHME03** har hushållsvikten erhållits genom att utnyttja de hushållsstorlekar respektive antal barn som fanns i NMHE99 korrigerat för att denna hade en högre barngräns (18 år) jämfört med BHME03 (14 år). Hushållsvikten har erhållits genom att enkätvikten multiplicerats med 5,064 för att få med alla åldersklasser till 14 år. Sedan har denna "Vikt barn tom 14" för varje hushållsklass delats med antalet barn under 14 år i ett medelbarnhushåll av den storleken (se tabellen ovan). Beräkningarna har utförts för hushåll med egen brunn.

Gemensam hushållsvikt

Tanken har varit att de bägge enkäterna ska bidra i lika stor utsträckning. Detta är inte självklart; BHME03 innefattar fler svar från hushåll med egen vattenförsörjning (4332 st förutom 8-åringar från Stockholms län) jämfört med 1860 svar i NMHE99. Skälet att ge svaren till den äldre undersökningen relativt större betydelse är att denna bättre speglar den totala vattenförsörjningen eftersom den inte enbart behandlar barnfamiljer.

För **NMHE99** har således Hushållsvikten helt enkelt delats med 2.

För **BHME03** är det lite mer komplicerat eftersom denna först måste räknas upp till att gälla alla typer av hushåll. Detta har gjorts genom att dividera alla hushåll med egen brunn (beräknat till 454 734 år 1999) med antalet barnhushåll med egen brunn (beräknat till 141 101 år 2003). Resultatet har sedan delats med 2 på samma sätt som för NMHE99.

NMHE99	$\text{Hushållsvikt}/2 = A$
BHME03	$\text{Hushållsvikt} * 454734 / (2 * 141101) = B$
Gemensam Hushållsvikt = A + B	

Gemensam barnhushållsvikt

För barnhushållen ansågs det rimligt att vikta ihop efter antalet svar. Ifrån NMHE99 fanns 679 svar från barnhushåll med barn upp till 18 år medan det för BHME03 fanns 4332 svar från barnhushåll med barn upp till 14 år. Inget försök har gjorts att korrigera för de olika åldersgränserna. Det skulle vara möjligt i de fall hushållet bara har ett barn men det blir svårare med flera barn eftersom åldersspridningen inte är känd. Detta bedöms emellertid ge ett mindre fel. Enligt NMHE99 kunde

beräknas att det fanns 151 031 hushåll med egen brunn i barnhushåll. Från BHME03 beräknades att det fanns 141 106 hushåll med barn upp till 14 år som drack kranvatten från egen brunn. Bland svaren till enkäten BHME03 fanns en mindre del som angav att de hade egen vattenförsörjning men som inte har tagits med i beräkningarna eftersom det geografiska läget var osäkert. Dessa svar motsvarar 5 001 hushåll vilket sålunda ger ca 146 200 barnhushåll med egen vattenförsörjning. I den senare undersökningen angavs dessutom för en rätt stor andel att barnet inte drack kranvatten, speciellt gällde det de yngsta barnen (8 månader). Som nämnts så skiljer det ju även på åldersgränsen (18 respektive 14 år). Detta är olika delförklaringar till att de beräknade antalet barnhushåll med egen vattenförsörjning inte helt samstämmer mellan de bägge enkäterna. Det kan ju också ha skett verkliga förändringar i dels årskullarnas storlek och typ av vattenförsörjning under de 5 år som skiljer enkättillfällena. Inga försök har gjorts för att reda ut detta utan istället antas att det finns 150 000 barnhushåll med egen vattenförsörjning.

För **NMHE99** har Hushållsvikten för barnhushållen multiplicerats med det totala antalet svar från barnhushåll (679) dividerat med antalet svar från barnhushåll i de bägge enkäterna (5011). Resultaten har sedan normerats till 150 000 barnhushåll.

För **BMHE03** har motsvarande procedur genomförts med undantag till att antalet svar från barnhushåll från BHME03 använts (4332).

NMHE99	$\text{Hushållsvikt (för barnhushåll)} * 679 * 150000 / (5011 * 151031) = C$
BHME03	$\text{Hushållsvikt (för barnhushåll)} * 4332 * 150000 / (5011 * 141106) = D$
Gemensam barnhushållsvikt = C + D	

Länsgemensamma hushållsvikter

De gemensamma hushållsvikterna respektive de gemensamma barnhushållsvikterna har använts för att beräkna det totala antalet hushåll per län med egen vattenförsörjning (dvs. av ca 454 800 varav ca 150 000 barnhushåll i Sverige). Efter detta beräknades en medelvikt för varje hushåll (LHHV; se Tabell 1) respektive barnhushåll med egen vattenförsörjning i länet. Denna vikt har sedan använts för att beräkna fördelning borrhåll/grävda brunnar och till bearbetningar med anknytning till geologi och markanvändning.

BILAGA III. Beräkning av vattenkvalitet.

Inga vattenanalyser fanns knutna till enkätsvaren och koordinatuppgifterna användes inte för att direkt koppla ett svar till en brunn i SGUs brunnsarkiv eller kemiarkiv. För att få en uppfattning om hur många personer som har vatten av dålig vattenkvalitet har kartor över vattenkvalitet i kombination med underliggande analyser använts för att uppskatta en sannolik vattenkvalitet. I rapporten visas som exempel fördelningen av fluorid och nitrat hos barnhushåll med egen brunn. I figur 1 och 2 finns kartor över nitrathalter och fluoridhalter i klasser uppdelat på brunnar i jord respektive berg. För varje enkätsvar har den aktuella klassen sökts ut. För att överbygga vissa problem med luckor i kartunderlaget vid gränser etc. så togs ett medelvärde fram för varje enkätsvar som förutom klassen i punkten byggde på fyra närliggande punkter (1,4 km avstånd) i NO, SO, SV och NV riktning från punkten. Kartorna bygger på en interpolation från uppmätt brunnsvattenkemi. De ursprungliga analyserna finns i SGUs kemiarkiv. Inom varje klass på kartan finns i realiteten brunnar med skiftande vattenkvalitet. I figuren visas fördelningen av brunnar med olika nitrat halt inom varje nitrathaltsklass på kartan. Så finns det även i områden i den lägsta klassen ett fåtal brunnar med relativt hög nitrat halt och i områden i den högsta klassen brunnar utan nitrat. Figuren visar således sannolikheten för olika nitrat halten inom ett område med samma nitratklass. För att ta hänsyn till detta och minska de förskjutningar som ibland kan uppstå vid interpolering räknades klasserna som tilldelats enkätsvaren om med hjälp av den bakomliggande kemin.

